

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**1917 EKİM DEVRİMİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ İŞÇİ ÖRGÜTLENMELERİ
VE İŞÇİ HAREKETLERİNE ETKİSİ (1917-1945)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SENA GÜR SOY

Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler

Enstitü Bilim Dalı: Sosyal Politika

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tuncay Güloğlu

Ekim-2015

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**1917 EKİM DEVRİMİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ İŞÇİ ÖRGÜTLENMELERİ
VE İŞÇİ HAREKETLERİNE ETKİSİ (1917-1945)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SENA GÜRİSOY

Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler

Enstitü Bilim Dalı: Sosyal Politika

Bu tez 16./09./2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/~~oy çokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

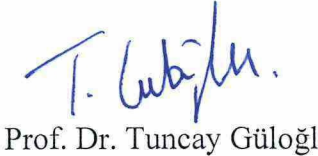

Prof. Dr. Cihangir AKIN

Jüri Başkanı

Kabul

Ret

Düzeltilme

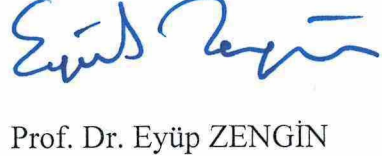

Prof. Dr. Tuncay Güloğlu

Jüri

Kabul

Ret

Düzeltilme

Prof. Dr. Eyüp ZENGİN

Jüri

Kabul

Ret

Düzeltilme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde her hangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sena GÜRSOY

13 Eylül 2015

ÖNSÖZ

1900'lü yıllarda tüm dünyada baş gösteren bunalım 1914 yılında yerini savaşa bırakmıştır. Dünyanın en kanlı savaşlarından biri olan Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra bile etkileri hala devam ediyordu.

Savaşın etkisiyle 1917 başında, hızla kötüleşen ekonomik koşullar, dağılan askeri ihtiyatlar, korkunç insan kayıpları, hükümetin tarihte görülmemiş ölçüde güçsüzlüğü ve kötü yönetimi sonucunda, eski rejim Rus halkının hemen her kesiminin gözünde iflas etmişti. 23 Şubatta, uluslararası dünya kadınlar gününde, dondurucu soğukta ekmek almak için uzun kuyruklar bekleyen ev kadınları arasında başlayan kargaşa, monarşiyi devirmeye ve savaşa son vermeye çağıran büyük kitle gösterilerine dönüştü. Bir hafta sonrada Çar II. Nikola çekilmek zorunda kaldı.

Hükümetin devrilmesinden sonra Rusya'da Lenin'in başlattığı ihtilal baş gösterdi. Bu ihtilal dışarı çoğunluğun azınlığa karşı mücadelesi olarak görüldü ancak iç yüzündeki amacı tamamen farklıydı. Temel mantığı kapitalizm karşıtlığı olan bu sosyalist harekete en büyük desteğin kapitalizmin lideri olan Yahudilerin finansal destek sağlaması ihtilalin arkasında başka nedenler yattığını akıllara getirmektedir.

Türkiye'de ise sol hareketin gerçek başlangıç tarihi olarak Ekim Devrimi'ni alabiliriz. 1908-1917 arasındaki yıllar ise bir hazırlık dönemi sayılabilir. Bu tarihler arasında ilk Osmanlı üniversite kuşağı yetişti. Fransa ve Almanya'da okuyan gençler genellikle milliyetçi ideolojiye bağlı olmakla birlikte, sosyalist düşünce ve eylemlerden büyük ölçüde etkilenmişlerdi. 1908 devrimini hazırlayanlar, batıdaki burjuva toplumuna erişmeyi hedefliyorlar, sosyalizmi Türkiye için gereksiz sayıyorlardı. Ancak bu böyle olmadı. Türkiye 1917 yılından sonra sosyalizm akımından büyük ölçüde etkilendi. 1923 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin yönetim yapısı nedeni ile çok fazla açığa vurulamayan işçi ayaklanmaları 1923 yılından sonra ciddi anlamda ortaya çıkmaya başlamıştır. İşçiler arasında yayılan bu akım nedeniyle iş bırakma eylemleri gerçekleşmiş ve yeni Türkiye'nin gelişim süreci ironik olarak onu destekleyenler tarafından yavaşlatılmıştır.

Bu çalışmada, 1917 Ekim Devrimi'nin Türkiye'deki işçi hareketi ve işçi örgütlenmelerine etkilerine değinerek, ihtilalin arkasında yatan nedenler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında değerli zamanlarını ayırarak, çok önemli destek ve katkılarda bulunan, her aşamasında yardımlarını esirgemeyen Tez Danışmanım, değerli hocam sayın Prof. Dr. Tuncay GÜLOğLU'na en içten sevgi ve saygılarımla teşekkür ederim. Ayrıca yüksek lisansım süresince her zaman yanımda olan Yalova Üniuersitesi alışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler Bölümü'ndeki değerli hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sena GÜR SOY

16 Ekim 2015

İÇİNDEKİLER

BEYAN	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
ÖZET	vii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: GENEL OLARAK İŞÇİ HAREKETİ	4
1.2. İşçi Örgütlenmelerinin Başlangıcı ve Sendikaların Doğuşu.....	5
1.3. Uluslararası İşçi Hareketleri.....	8
1.3.1. Birinci Enternasyonal.....	9
1.3.2. İkinci ve Üçüncü Enternasyonal.....	9
BÖLÜM 2: 1917 EKİM İHTİLALİ ÖNCESİNDE RUSYA'DAKİ DURUM	11
2.1. Rus Çarlığı'nın Sosyo Ekonomik Dönüşüm Süreci.....	13
2.1.1. Sosyal ve Ekonomik Değişimler.....	13
2.1.1.1. Köylüler ve Aristokratlar.....	14
2.1.1.2. Burjuva Sınıfının Ortaya Çıkışı.....	15
2.1.1.3. İşçi Sınıfının Ortaya Çıkışı.....	16
2.1.2. Sovyet Rusya'daki Sendikal Hareketler.....	17
2.2. Rus İhtilali'ne Zemin Hazırlayan Olaylar.....	19
2.2.1. 1905 İhtilali'nin Aktörleri.....	22
2.2.1.1. Menşevikler.....	22
2.2.1.2. Bolşevikler.....	23
2.3. İç Karışıklıklar.....	24
2.4. Rus İhtilali.....	25
2.4.1. 1905 Rus İhtilali Sonrası.....	28

2.5. 1917 Devrimi ve Devrime Zemin Hazırlayan Olaylar.....	29
2.5.1. 1917 Rusya’ında Ekonomik ve Sosyal Durum.....	30
2.6. Devrimin Aşamaları.....	32
2.6.1. Şubat 1917 Devrimi.....	32
2.6.2. İkili İktidar.....	32
2.6.3. Şubattan Ekim’e.....	34
2.6.4. Yahudilerin Bolşevik Devrimine Etkisi.....	37
2.7. Ekim 1917 Devrimi.....	40
2.7.1. 1917 Ekim İhtilali’nin Sonuçları.....	46
2.7.1.1. 1917 Ekim İhtilali’nin Ekonomik Etkileri.....	46
2.7.1.2. Ekim İhtilali’nin Siyasal Etkileri.....	49
2.7.1.3. 1917 Ekim İhtilali’nin Sosyal Etkileri.....	51
BÖLÜM 3: 1917 EKİM İHTİLALİ’NİN CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRKİYE’DEKİ İŞÇİ HAREKETLERİ VE ÖRGÜTLENMELERİNE ETKİSİ.....	54
3.1. Osmanlı İmparatorluğu’nda ki Sosyo-Ekonomik Durum.....	54
3.1.2. Cumhuriyet Dönemine Kadar Osmanlı İmparatorluğu’nda İşçi Hareketleri ve Örgütlenmeleri.....	57
3.2. Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Dönemin Sosyo-Ekonomik Durumu.....	73
3.2.1. İzmir İktisat Kongresi.....	75
3.3. 1923-1945 Yılları Arasında Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yaşanan İşçi Hareketi ve Örgütlenmeleri.....	78
3.4. 1917 Ekim İhtilali’nin Türkiye’de Üzerindeki İşçi Hareketleri ve Örgütlenmelerine Etkisi.....	86
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA.....	98
ÖZGEÇMİŞ.....	103

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİÇSF: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası

TKP: Türkiye Komünist Partisi

TSF: Türkiye Sosyalist Fırkası

TSP: Türkiye Sosyalist Partisi

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1: 1914-45 Yılları Arasında Sanayinin Yapısı.....69

Tablo 2: 1923 Sonunda Türkiye’de İşçi Sayısı.....76

YAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: 1917 Ekim Devrimi'nin Türkiye'deki İşçi Örgütlenmelerine ve İşçi Hareketlerine Etkisi (1917-1945)	
Tezin Yazarı: Sena GÜRSOY	Danışman: Prof. Dr. Tuncay GÜLOĞLU
Kabul Tarihi: 16.09.2015	Sayfa Sayısı: 103
Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler	Bilim Dalı: Sosyal Politika
ÖZET <p>Türkiye'deki sol hareketin başlangıcı olarak 1917 yılı alınabilir. 1908-1917 yılları arası bu döneme hazırlık dönemidir. Birinci Dünya Savaşı'nın tetiklemesiyle Rusya'da baş gösteren ayaklanma hükümeti devirmiş ve 1917 ihtilali ile Rusya'da tüm dünyayı etkileyen bir akım başlatmıştır. Bu akım tüm dünyayı olduğu gibi yeni Türkiye'yi de etkisi altına almıştır.</p> <p>Bütün bu gelişmeler Türkiye'de yeni bir akımın başlamasına neden olmuştur. Türkiye'den yurtdışına öğrenim görmek üzere giden üniversiteli öğrenciler sosyalizm düşüncesiyle o dönemlerde tanışmış ve bunları Türkiye'ye yaymak için mücadele etmişlerdir. Bu hareket Türkiye'de sol görüşlü partilerin yayılmasına neden olmuş ve akabinde işçi ayaklanmalarını başlatmıştır. Rusya'daki Ekim devriminin tetiklediği işçi hareketleri yeni kurulan Türkiye'nin siyasi ve sosyal yapısına etkileri olmuştur.</p> <p>Ekim Devrimi'nin neden olduğu durumlar, sonuçları akıllarda bu devrimi kimin başlattığı konusunda soru işareti bırakmıştır. Öncelikle ilk endişe bu devrimin gerçek amacı ve bu devrimi destekleyenlerin kim olduğudur. İş bu çalışmada bu devrimin Türkiye'deki işçi hareketi üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Rusya, Ekim Devrimi, İşçi Hareketleri, Yahudi	

Yalova University Institute Of Social Sciences PhD Thesis Summary

ThesisTitle: October 1917 Effect of Turkey in the Working Life and Labour Movement (1917-1945)	
ThesisArthor: Sena GÜRSOY	Advisor: Professor Tuncay GÜLOĞLU
AcceptanceDate: 16.09.2015	Total Number of Pages: 103
Department: Labor Economics and Industrial Relations	
<p>ABSTRACT</p> <p>Exactly the beginning of the leftist movement in Turkey can take as 1917. This is the period between the years 1908-1917 preparatory period. World War it was triggered by the over throw of the government suprising which began with the 1917 revolution in Russia, and Russia has started a movement that affects thewhole world. This current as new Turkey has also influenced the whole world.</p> <p>These development shave led to the on set of a new trend in Turkey. College students going to study abroad from Turkey, met in socialist thinking that periodand fought to spread them to Turkey. This movement has started to spread and left-wing parties led worker suprising followed in Turkey. Established new workers riot striggered by the October revolution in Russia has causedquite a disruption to the progress of Turkey.</p> <p>October Revolution caused by the circumstances, the results in mind this revolution has left a question mark about who started it. First, the first concern is that there alaim of this revolution and who support this revolution. The aim of this study are intended to prove that the Jews of the effects of there as ons behind this revolution and the revolution has tried to analyze the effects on the workers' movement in Turkey.</p>	
KeyWords; <i>Russia, October Revolution, Labor Movements, Jewish</i>	

GİRİŞ

Rusya, Türkiye'yi çok fazla ilgilendirmesine rağmen, Türkiye'de yapılan gerek akademik çalışmalar, gerekse tarihsel çalışmalarda yeterince ilgi görmeyen veya çoğunlukla Osmanlı-Rus ilişkileri bağlamında incelenen bir alandır. Ancak Rusya'nın tarihi içinde Türkiye'nin oluşum sürecinde Türkiye'yi derin bir şekilde etkilemiş bir olay vardır. Bu olay kuşkusuz 1917 Bolşevik Devrimidir. Rusya'da baş gösteren ve düşüncesi tüm dünyaya yayılan bu hareket Türkiye'de belirli bir ideolojik zemin oluşmasına neden olmuştur. Bolşevik İhtilali'nin idealleri Türkiye'de hala kavga halindedir. 16. asırdan sonra kesinleşen Burjuva Avrupa kültürü ile Batılı kültürünün yine batılı anlamda protestosu olan Marksizm, bugünkü çatışmaların temel aktörüdür. Bu nedenle bu ihtilalin perde arkasının incelenmesi çok önemlidir.

1905'te Lenin Rus sosyal demokratlarının Rusya için uygulayabileceklerini düşündüklerini klasik iki aşamalı Marksist şablona yeniden şekil vermişti. Ona göre, çarın devrilmesinden sonra proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü bu arada uzun süreli bir liberal hükümet dönemine ve kapitalist endüstriyel gelişimin tamamlanmasına gerek kalmadan sosyalist devrim yolunu açabileceğine inanıyordu.

1917 başında, hızla değişen ekonomik koşullar, dağılan askeri ihtiyatlar, korkunç insan kayıpları, hükümetin tarihte görülmemiş ölçüde güçsüzlüğü ve kötü yönetimi sonucunda, eski rejimi Rus halkının hemen her kesiminin gözünde iflas etmişti. 23 Şubatta, Uluslararası kadınlar gününde dondurucu soğukta ekmek almak için uzun kuyruklar bekleyen ev kadınları arasında başlayan kargaşa, monarşiyi devirmeye ve savaşa son vermeye çağıran büyük kitle gösterilerine dönüştü. Bir hafta sonrada Çar II. Nikola çekilmek zorunda kaldı. Rusya'da, 1917'de aşırı radikal Bolşevik parti, Batı tarzında ki gerici hükümetin devrilmesine önderlik etmek ve ilk komünist partililik sistemi kurmak üzere yeraltından çıktı. Bu olaylar yüzyıllar boyunca ayakta kalmış çarlık rejiminin çökmesini isteyen sekiz ay içinde gerçekleşmiştir. Ancak 1917 Ekim devrimin nedenlerini sadece savaşın neden olduğu olumsuz koşullar sonucunda ayaklanan halk olarak ele almak yanlış olacaktır. Türkiye'de sol hareketin gerçek başlangıç tarihi olarak Ekim Devrimi'ni alabiliriz. Çünkü 1908-1917 yıllar bir hazırlık dönemi idi. Bu tarihler arasında ilk Osmanlı üniversite kuşağı yetişti. Fransa ve Almanya'da okuyan gençler genellikle milliyetçi ideolojiye bağlı olmakla birlikte, sosyalist düşünce ve eylemlerden etkilenmişti. 1908 devrimini hazırlayanlar batıdaki burjuva toplumuna ulaşmayı hedef alıyorlar ve sosyalizmi Türkiye toplumu açısından gereksiz

sayıyorlardı. Rusya'dan gelen Müslüman aydınlar kanalıyla, Narodnizm akımında belli belirsiz etkileri oldu.

1920 yılında Anadolu'da Bolşevizm altın çağını yakaladı. Türkiye'de sol hareketinde Marksizm'le gerçek anlamda ilk defa temasa geçen, Almanya'da okuyan Türk öğrenciler ve çalışmak için giden Türk işçiler olmuştur. Sosyalizmle ilgili ilk ciddi yorumlar bu dönemde yapılmıştır.

Çalışmanın Konusu

Çalışmanın konusunu; 1917 Ekim Devrimi'nin 1945 yılına kadar Türkiye'deki işçi ve işçi örgütlenmelerine etkisi oluşturmaktadır. 1917 Ekim devrimi, Osmanlı'dan 1945'e kadar Türkiye'de çalışma ilişkileri hakkında literatür taraması yapılarak, bu konularda yazılmış ulusal ve uluslararası kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Uluslararası kaynaklara da internet üzerinden erişim sağlanarak, bunlar incelenerek nitel veri analizi yapılmıştır.

Çalışmanın Amacı

'1917 Ekim Devriminin 1945 Yılına Kadar Türkiye'deki İşçi Hareketlerine ve İşçi Örgütlenmelerine Etkisi' adlı tez çalışmasının başlıca amacı; Türkiye'deki işçi hareketlerinde 1917 Ekim devrimi ile başlayan sol düşüncenin etkisinin olup olmadığını incelemektir. Tez'de 1917 Ekim Devrimi'nin altında yatan sebepler açıklanmaya çalışılmıştır.

Türkiye ile Rusya'nın birbiri için çok önemli devletler olmasına rağmen bu konuda çok az akademik çalışma yapılmıştır. Türkiye ile Rusya arasında ki ilişkileri baz alan çalışmalar Osmanlı-Rus savaşı ile sınırlı kalmıştır. Bunun yanı sıra savaş tarihi dışındaki sosyal tarih alanlarındaki çalışmalarda yetersiz kalmıştır. Bu çalışmanın önemi ise o dönemde üzerinde nadiren değinilmiş bir konu hakkında literatüre yeni bir kaynak kazandırmasıdır. Çalışma sırasında bu konuda yapılan çalışmaların azlığı nedeniyle bazı noktalara ulaşılmakta zorlanılsa da konuya yeni bir bakış açısı kazandırması açısından önemlidir.

Çalışmanın Yöntemi

Genel olarak Rusya tarihine, Çarlık dönemine, 1905 devrimine, 1917 devrimine neden olan olaylara ilişkin literatürler taranarak, 1917 devrimi ile Türkiye arasındaki ilişki analiz edilmiş ve nitel veri analizi yoluyla inceleme yapılmıştır.

1. GENEL OLARAK İŞÇİ HAREKETİ

Bilimsel yönüyle işçi hareketi önce sosyal sonrada siyasal nitelikli bir olaydır. Sosyal yani insanın insanla ve devletle ilişkilerini kapsamayı; siyasal yani gelişen yönetim biçimleriyle ilişkiler kurmasının sonunda ortaya çıkar. Bu iki özellik kronolojik olarak birbirini kovalar ve önce sosyal zorunluluklardan doğan işçi hareketini, bir gelişme süresi sonunda siyasal eyleme ulaştırır. Çünkü toplumların ileri düzeyinde, sosyal ortam siyasal yönetim biçimini yansıtan bir ayna niteliğini taşımaktadır. (Erginsoy; 1968:9).

İşçi hareketi kavramının iki bileşenlerinden biri olan işçi kavramını belirlemek daha kolaydır ancak fiilin amacını belirten kısım 'hareket' kelimesidir. Bu nedenle asıl önemli olan hareketin kapsamını belirlemektir.

Öncelikle işçilerin yapmış olduğu hareketin hangisinin ' işçi hareketi' sayılıp sayılamayacağını belirlemek için, bir ölçütün varlığı gereklidir. Burada da kaçınılmaz olarak 'amaç' unsuru gündeme gelmektedir. Buna göre, işçiler tarafından yapılan hareketin amacını belirlemek gerekecektir. Dolaylı yada dolaysız bir biçimde, endüstri ilişkileri alanına yönelik yapılan hareketler, 'işçi hareketleri' olarak değerlendirilecek; bu alana yönelik olmayan hareketler 'işçi hareketi' sayılmayacaktır. (Makal;1997:248). İşçi hareketleri birtakım kaynaklarla dar anlamda işçi hareketleri ve geniş anlamda işçi hareketleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır:

Dar anlamda işçi hareketleri; büyük ölçüde herkes tarafından işçi hareketi olarak kabul edilen hareketlerdir. Yani bunlar; grev, boykot, işyeri işgali ve iş yavaşlatma gibi etkinliklerdir. (Makal;1997:248). *Geniş anlamda işçi hareketleri;* bu noktada daha geniş bir çerçevede düşünmemiz gerekecektir. Bu anlamda işçi hareketleri endüstri ilişkileri dışında ki etkinliklerinde içermektedir. Kavram bu kullanımıyla, tarafların devlet, siyasi partiler ve kamuoyu ile olan ilişkileri kapsamı altına almaktadır. (Makal; 1997: 248).

1.2. İşçi Örgütlenmelerinin Başlangıcı ve Sendikaların Doğuşu

Sendikacılık hareketlerini siyasal eylem olarak değerlendiren çıkış ve dayanak noktaları, sanayi devrimi ve bu devrimin oluşturduğu sınıf farklılaşmasının bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Sendikacılık 1700'lü yıllarda İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Ancak burada dikkat çeken nokta sanayi devrimini bütün özellikleriyle yaşamaya rağmen, İngiltere'deki bu ilk hareketin, sanayi kesimi dışında kalan işçilerden oluşudur. 1720 yılında topluca

parlamentoya başvurup iş şartlarının düzenlenmesini isteyen işçiler ve terzilerdir. (Erginsoy; 1968: 10).

Kısaca sanayi devrimine değinecek olursak; Sanayi Devrimi ya da Endüstri devrimi, Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda yeni buluşların üretime olan etkisi ve buhar gücüyle çalışan makinelerin makineleşmiş endüstriyi doğurması, bu gelişmelerinde Avrupa'daki sermaye birikimini arttırmasına denir. Sanayi Devrimi ilk olarak Birleşik Krallık'ta ortaya çıkmış, ardından da Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'ya sıçramış ve ardından bütün dünyaya yayılmıştır. (<http://samil.ihya.org/ansiklopedi/teknoloji.html-12/05/2015>).

Sanayi devrimi insanlık tarihinin ikinci önemli dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Devrim ile birlikte bazı insanların hayat tarzları köklü bir biçimde değişirken, dünya tarihinde ilk kez nüfus artışı ve hayat standartlarındaki artış birlikte gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle Sanayi Devrimi, nüfus artışının ekonomik büyümeyi sınırlandırmadığı tek başarılı örneği temsil etmektedir. Bu özelliği ile onu bir ekonomik büyüme örneği olarak görmek de olanaklıdır. Bundan başka sanayi devrimin en açık özelliği üretimin çapında görülen büyük artıştır. Daha fazla mekanik güç, daha fazla hammadde, daha fazla üretilmiş mal, daha fazla artık, daha fazla ulaştırma, sanayi ve ticaret süreçlerini izleyeceğimiz daha fazla yazman, mallarını satın alacağımız daha fazla tüketici, satacak daha çok satıcı ve büyük sermayesi olan daha birçok insan çalıştıran daha büyük firmalar hızla ortaya çıktı. Daha eski, daha basit yapım biçimlerinin yerini, daha ucuz ve bazen aynı zamanda daha kaliteli mallarıyla fabrika üretimi aldı. (Küçükcalay; 1997: 53).

Koşulların dayanılmaz hale geldiği dönemlerde ortaya çıkan bu kendiliğinden, geçici eylemleri, işçilerin oluş sürecinde kısa vadeli amaç ve eylemlerine uygun birtakım geçici, ilkel örgütlenmelere de yol açmıştır. Zamanla, taleplerini işverenlere ve devlet organlarına sistemli olarak duyurabilmek, elde ettikleri hakları koruyabilmek ve bunun için bir baskı grubu oluşturmak amacı ile daha kalıcı örgütlenmeler gerektiğini fark eden işçiler geçici örgütler yerine dernekler, sendikalar kurmaya başlamışlardır. 'İşçi örgütlenmesi' terimi ise, işçilerin dernek, sendika ve parti gibi yapılarda bir araya gelerek ekonomik, politik ve sosyal sorunlarına birlikte çözüm yolları arama, belirli programlar doğrultusunda düzenli çalışmalarda amaçlarını gerçekleştirme girişimini kapsar. Burada, çeşitli örgütlerin işçi sorunlarının çözümüne ve işçilerin kendilerine çekmeye yönelik çalışmaları da 'işçi örgütlenmesi' teriminin kapsamına girmektedir. Günümüzde bunun en tipik örnekleri; çeşitli

siyasal partilerin kendi bünyelerinde kurmuş olduğu işçi komiteleri ve bürolardır. (http://www.ata.boun.edu.tr/htr/documents/Guzel_10/03/2015).

Sendika hakkı temel bir insan hakkı olarak benimsenmektedir. Sendikanın çok amaçlı kendine özgü işçiler tarafından kurulan bir tür dernektir. Başlıca işlevleri de; işçilerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını, özürlük çıkarlarını savunmaktır. Emek ile sermaye arasındaki ulusal gelirin bölüşümünün adil ölçüler içinde gerçekleşmesi için işveren kesimi arasında kurulacak ilişkilerde pazarlık gücü dengesinin oluşturulabilmesinin başlıca ve etkin aracı sendikadır. (Talas; 1992: 233).

Sendika hakkının kapsamı konusunda literatürde birtakım anlaşmazlıklar vardır. Türkiye’de sendikalara ilişkin yasalarda işçi ve işveren kuruluşları ayırım yapılmayarak ‘mesleki teşekkül’ olarak adlandırılmakta ve her ikisi için sendika terimi kullanılmaktadır. Oysa mücadele aracı olarak ‘sendika’ işçilere özgü sınıfsal bir örgüttür. Dolayısıyla sendika hakkı sosyal bir hak değil ekonomik bir haktır. (Pekin; 1985: 24). Bir takım grupta sendika hakkının sosyal haklar içerisinde yer aldığını söylemektedir.

Sendikacılığın ortaya çıkması 1895 yılında Fransa’da gerçekleştirilen Limoges Kongresi’nde ‘Çalışma Genel Konfederasyonu’ kurulmasına dayanır. Çalışma Genel Konfederasyonu’nun kurulmasından önceki yıllarda, sendikal birliğin gerçekleştirilmesi için, yerel ve mesleki temellere dayanan iki farklı yoldan girişimlerde bulunulmuştur. Bunlardan ilki; ‘yatay biçimde örgütlenme’ hareketidir. Bu hareket aynı sektörde çalışan işçileri kapsamaktadır, ‘emek borsacılığının’ kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Sendikaların hizmetine bürolar, toplantı salonları ve belgeler sunarak devletle bütünleşmesini sağlamak amacı ile ilk kez Paris Belediye Meclisi’nce 1886’da kurulan emek borsaları, daha sonraki yıllarda taşrada iyice yaygınlaşmıştır. 1892’de yapılan ‘Sainte Etienne Kongresi’nde, ‘Allemaniste’ ve anarşist eğilimli Emek Borsaları Federasyonu’nun kurulmasıyla da, yerel planda üst düzey birliği gerçekleştirmiştir. Başlangıçta yardımlaşma, propaganda ve eğitim hizmetleri yapan emek borsaları, Fernand Pelloutier’in önderliğinde sendikacılığın yerleşmesinde ve gelişmesinde çok önemli bir rol oynamakla kalmamış, Çalışma Genel Konfederasyonu’nun 1906 Amiens Kongre’sinde büyük bir çoğunlukla benimseyeceği, ‘sendikal bağımsızlık’ savının kararlı savunucuları olmuştur. Sendikal birliğin gelişmesinde ikinci hareket; ‘dikey örgütlenme hareketidir’. Bu hareketi, mesleksel temele göre kurulan ulusal sanayi federasyonları ile oluşturmuştur. 1870 yılında kurulan Fransa Şapkacılar Sendika Odası ile

başlayan bu akım, 1886'da Sendika Ulusal Federasyonu'nun kurulmasıyla sonuçlanmıştır. (Gülmez;1983: 129-130).

İşçi eylemleri insanlık tarihinde çok eskilere dayanmaktadır. İşçilerin bağımsız örgütlerle bir araya gelmelerine daha sonraki tarihlerde rastlanmakla birlikte, işçi eylemleri tarihin ilk dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir kaçını sıralarsak, ilk iş bırakım eyleminin, Mısır'da kölelerde ayrı olarak Firavun mezarının yapımında çalışan işçilerin M.Ö. 2100 yılında Thebai'de gerçekleştiği bilinmektedir. (http://www.ata.boun.edu.tr/htr/documents/Guzel_-12/03/2015)

Köleci üretim ilişkilerin başat olduğu Eski Roma'da da iş bırakım eylemlerine de örneğin; fırıncıların iş bırakım eylemi ve bu eylemi yasaklayıcı metinlere rastlanmaktadır. Daha sonra feodal üretim ilişkilerin egemen olduğu dönemlerde de köleci toplumlardaki gibi günümüz özgür işçisine benzeyen işçilerin iş bırakım eylemleri görülmüştür: 1233'de Fransa'nın Beauvais kentinde çuhacı-kumaşçı işçilerinin birtakım eylemleri bu konuda ilginç eylemlerdir. İş bırakımı yasak olduğundan eylem 1500 grevcinin tutuklanmasına yol açmıştır. Kasım 1511'de Bordeaux inşaat işçilerinin, 1539'da Lyon'da topografların, 1681'de Normandiya'da bez işçilerinin iş bırakım eylemleri bu konudaki diğer ilginç örnekleri oluşturmaktadır. (Güzel; 1996: 23).

İş bırakım eylemlerine, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi ve toplumda egemen olması sonucu daha sık rastlanır olmuştur. Kapitalizmin yaygınlık kazanması ile birlikte işçi sınıfı ekonomik, toplumsal ve siyasi çıkar ve hakları korumak amacı ile geniş bir şekilde örgütlenmek ve daha zorlu mücadele etmek durumunda kalmıştır. Çünkü hiçbir sosyal politika önlemi ve tüzel düzenleme ile korunmayan kapitalizmin akıl almaz sömürüsü karşısında yalnız bırakılan işçi, yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmek için sadece kendine ve arkadaşlarına güvenmiş, onlarla birlikte olup örgüt kurmuş, eylemler gerçekleştirmiştir. Hemen hemen her ülkede benzer oluşumlar gözlemlenmiştir. Ancak işçi örgüt ve eylemlerinin yoğunlaşması üzerine, devletin ve iktidarın, kapitalistlerin çıkarları doğrultusunda işçi sınıfını örgüt ve eylemleri ile denetlemek gereksinmesinin duyulduğu görülmüştür. Bu amaçla önce grevler ve işçi örgütlenmesi yasaklanmış, çalışanlar, sert önlemler, baskı ve şiddet uygulamaları ile yıldırılmak istenmiştir. Ne var ki, bu yöntem, her türlü baskı ve şiddete karşı uzun süre başarılı olmamıştır. Devlet ve iktidarın işleri bu şekilde yürütemeyeceklerini anlamaları, işçilerin yasak, baskı ve şiddete karşı eylemlerini sürdürmeleri, örgütlenmelerine siyasi boyutlar kazandırmaları ve nihayet demokrasi bilinci ile insan hakları düşüncesinin

gelişip yaygınlaşması, hükümetleri yasaklama, baskı ve şiddet politikaları yerine işçi hareketlerini hoş görmek, giderek tanımak zorunda bırakmıştır. Gerek örgütlenme, gerekse toplu sözleşme ve grev hakları bu biçimde ancak belli bir yasaklama döneminden sonra ve işçi sınıfının ve tüm çalışanların bilinçli, kararlı ve zorlu savaşmaları sonucunda tanınmıştır. (Güzel; 1996: 24).

1.3. Uluslararası işçi Hareketleri

İşçi ayaklanmalarının başlangıcı ilk olarak kendini 16. yüzyılın ortalarında göstermeye başlamıştır. 16. yüzyılın ortalarında 19. yüzyılın son üçte birlik bölümüne kadar üretimin karakteristik biçimi manifaktüdü. Böylece her işçinin üretime katkısı bir fiili olarak azaldı ve dolayısıyla bunun sonucu olarak üretim giderleri azaltıldı. Ancak bu durum çalışanların üzerinde olumsuz psikolojik etkilerin oluşmasına neden oldu. Endüstrileşmenin bu ilk aşamasında işçilerin öğrenim düzeyi düşüktü ve yalnızca kendi emek güçlerini değil, yaşamak için giderek daha küçük ücretler karşılığında çocuklarının emek güçlerini de satmak zorunda kalıyorlardı. İşçilerin çocuklarını okul yerine fabrikaya göndermek zorunda kalmaları, toplumun öğrenim durumunda düşük olmasına neden oluyordu. (Abendroth; 1971: 12). Ekim Devriminden önce Dünya’da çalışma hayatındaki durum kısaca böyleydi ancak Ekim Devrimi’nden sonra durumun iyileşmesi yerine bölücü hareketlerin yaygınlaştığı görülmektedir.

1.3.1. Birinci Enternasyonal

1849-50’de Avrupa işçi sınıfı hareketlerinin ilk aşamasını sona erdiren refah dönemi, İngiltere’nin endüstriyel gelişmesini hızlandırdı ve Fransa ile Almanya’da yeni üretim tarzının yayılmasına yardımcı oldu. 1850 atılımı endüstriyi Avrupa’da görülmemiş bir şekilde geliştirdi. 1850’den 1880’e kadar buhar enerjisi yıllık olarak, İngiltere’de 1,3 milyondan 7.6 milyona, Fransa’da yaklaşık 0,4 milyondan 1,3 milyona, Alman konfederasyonunda 0.26 milyondan 5,1 milyona ve Avusturya İmparatorluğunda 0,1’den 1,6 milyona kadar yükselmişti. Demiryolları Avrupa’yı birbirine bağlıyordu. Ancak daha sonra yaşanan ekonomik düşüşle beraber, liberal burjuvazinin iç ve dış politikalara karışmaya başlaması ile işçi sınıfı daha büyük rol oynamaya başladı. Her birisi tarihin gidişinin kendi bireysel eylemlerinde simgeleştiğine inandığı için, İsviçre, İngiltere’de ve Almanya’da ki demokratlar kendi aralarında bölündüler. Komünist birliği ortadan kaldıran bu rekabet ve farklılıklar o

günlerde, tıpkı daha sonra '1905-1917 öncesinde', Rus devrimcileri 1920'lerde İtalyanlar ve 1930'larda Alman politik sığınmacıları olduğu gibi, kıtadaki politik sürgünler arasında ki ilişkileri kategorize etti. Çoğunluk Kuzey Amerika'ya göç etti ve Avrupa İşçi Sınıfı hareketleri ile olan bağlarını yitirdi. Açıkça umutsuz koşullarda, Marx ve Engels gibi çok az kişi hareket için bir kuram oluşturmak üzere araştırmaya yöneldi. (Abendroth; 1971:31).

Birinci Enternasyonal, kuruluşundan itibaren farklı sosyalizm anlayışlarının çatışmalarına sahne olmuştur. Marx ve Engels I. Enternasyonal hareketi ile ilgili bir kuram oluşturmaya yönelmiştir. 28 Eylül 1864'te Londra St. Martin Salonunda ilk toplantı yapıldı. Almanya'yı temsilen Karl Marx katıldı. Hareketin entelektüel olduğu ile ilgili kuşkularına karşın, Marx için bu birliğin çok büyük bir önemi vardır. (<http://www.sosyalistforum.net/enternasyonal / 24-06-2015>).

Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Almanya'da dünyaya geldiği bilinen Karl Marx, işçilerin birleşmesi ve özellikle 'komün' fikrinin oluşmasına çok fazla önem veriyordu. Komün fikrinin temeli şudur: ' Sürekli ordu kaldırılacak ve yerine silahlı halk gelecek. Bu idea bize, Bolşevik İhtilali'ndeki Bolşeviklerin tutumlarını hatırlatmaktadır. Marx, komünün önemini şöyle vurgulamıştır; 'işçi sınıfı sadece hazır devlet aygıtını ele geçirip onu kendi amaçları için kullanmakla yetinmeyeceğini kanıtladı. İşçi sınıfı bu aygıtı parçalayarak ve onun yerine halkın temsilinin, üretim etkinliğinin gerçek süreçlerden ayrılmadığı bir toplum biçimi ortaya koymaktadır. (Abendroth; 1971: 43). Bu noktadan destek alınarak I. Enternasyonal hareketin bir Yahudi hareketi olduğunu, amacının ise tüm dünyayı ele geçirmek için halkları kontrol altına alma gayesinin bir parçası olduğu söylenebilir. Marx, bu hareketin liderliği rolüne bürünmüştür. Marx, başlangıç noktası olarak, her ülkenin işçi liderlerinin fikrini alarak ve ortak olanı vurgulayarak; onları, kendi özgün savaşımaları sırasında daha geniş bir kuramsal kavrayış ve açıklık sağlamalarına yardımcı olabilecek bir yola yöneltmeyi amaçlamıştır. Tüm hareketin çıkış noktası olarak birleşik bir işçi sınıfının savaşımının gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur. (Abendroth; 1971: 31). Bir Yahudi olan Marx'ın lideri olduğu bu hareketin öğretileri de, Marx'ı lider olarak onun öğretileri, devrim yapma düşüncesinde olan Bolşevikler tarafından 1917 Ekim ihtilalinde hayata geçirilmeye çalışılacaktır.

Marx ve Bakunin arasındaki mücadele, Bakunin taraftarının 1872'de örgütten ayrılmasına yol açarken kendi aralarında oluşturdukları anarşizm kongresi başarılı olamamıştır ve Birinci Enternasyonal'de bu çelişkiler sonucunda 1876 yılında resmen

dağılmıştır. (Sönmezoğlu;2005:257). I. Enternasyonal dağılmıştır ancak, Lenin'in liderliğini yaptığı ikinci ve üçüncü enternasyonde amaçlanan plana ulaşılmaya çalışılacaktır.

1.3.2. İkinci ve Üçüncü Enternasyonal

Sosyalist parti ve sendikaların bir araya gelmeleri ile birlikte oluşan ve Sosyalist Enternasyonal adı ile de bilinen İkinci Enternasyonal 1889 yılında Paris'te kurulmuştur. Birinci dünya savaşına kadar Avrupa işçi hareketinin ideolojisini, politikasını ve mücadelesini büyük ölçüde etkilemiştir. Birinci Enternasyonal'den farklı olarak, üyeleri yalnızca ulusal parti ve sendikalar olmuş, merkezi bir örgütlenme yerine gevşek bir federasyon oluşturulmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile ittifaklara ayrılan devletler, sosyalist partilerin ikilem içerisinde kalmalarına ve Enternasyonal'in bölünmesine yol açmıştır. Savaşa hemen son verilmesini savunanlar bile başını Lenin'in çektiği, savaşı sınıf savaşına dönüştürmeyi amaçlayanlardaki görüş ayrılıkları İkinci Enternasyonal'i işlemez duruma getirmiştir. Lenin ve arkadaşlarının Üçüncü Enternasyonal girişimlerini başlattıkları bu dönemde savaş sona ermiş ve savaş galibi devletlerin sosyalist liderlerinden oluşan bir diğer grup ise İkinci Enternasyonal'in canlandırılması faaliyetlerine başlamıştır. (Abendorth; 1971;35).

Rusya Birinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir yenilgi almıştır. Buna neden olan en aktif provakatörler ise Bolşeviklerdi. Lenin, 1907'den beri yurt dışında olmakla birlikte, Rus siyasetini çok yakından takip ediyordu. Duma'daki Bolşevik delegelere ilk olarak Kasım 1914'de liderlerin savaşta ki 'yenilgici' politikasını açıklamıştı. 1915 ilkbaharında tutuklanan bu siyasetçiler, fitne ve hizip çıkarma suçundan yargılanıp hapse atıldılar ya da yurt dışına sürgün edilmişlerdi. Ancak fikirleri, Rus işçi sınıfının zihninde usulca yerleşiyordu. Lenin, İsviçre'de ön çalışmaları tamamlayarak 1915'te 3. Enternasyonal'in kurulmasını teklif etti. 1915 ve 1916'de düzenlenen iki enternasyonal sosyalist konferansta bu 'yenilgici' politikasını tekrardan beyan etmiştir. Ayrıca, halklar arasındaki emperyalist savaşın sonuçlanması için alt sınıfların, üst sınıflara karşı bir iç savaş başlatması gerektiğini savunmuştur. (Vernadsky; 2009: 347).

Üçüncü Enternasyonal komünist partiler birliğini sağlamak amacı ile 1919 yılında kurulmuştur. Belirtilen amacı dünya devrimini gerçekleştirmek olmakla birlikte daha çok komünist hareketi Sovyetler Birliği denetiminde tutmak yolunda etkinlik göstermiştir. Lenin liderliğinde biçimlenen üçüncü enternasyonal'in 1920 Moskova toplantısında ılımlı

sosyalistler ile pasifistlerin kuruluştan atılması kararını almış ve Sovyet örneğine uyacak organizasyonlar esas kabul edilmiştir. (Sönmezoğlu; 2005: 258).

2.1917 EKİM İHTİLALİ ÖNCESİNDE RUSYA'DAKİ DURUM

SSCB, Asya ve Avrupa kıtalarında büyük bir nüfusa sahip olup, dünyanın yedide birini kapsayan bir devlettir. Sovyet Rusya'nın birliğe sahip bir devlet haline gelmesi ancak on altıncı yüzyılın sonlarında mümkün olmuştur. Çünkü çarlar, eski bir kurala uyarak vasiyetnamelerinde, varislerine büyük hisseler ayırdıklarından ve ülkeyi diğer çocukları ve hanedan mensupları ile paylaştıklarından dolayı siyasi birliğin sağlanması mümkün olmuyordu. Bu kural, 1588'de Rurikoviç hanedanının son bulup Boris Godunov'u memleketin bütün sosyal sınıflarından oluşan bir meclis tarafından Rus İmparatorluğu Çarı ve bütün Rus İmparatorluğu devletlerinin Grandükü ilan edilmesiyle bu durum son bulmuştur. 1613 senesinde Romanof'ların başa gelmesiyle, Çarın siyasi kudreti bütün memlekette rakipsiz hale gelmiştir. (Gürkan;1964:155). Rusya'daki otokrasinin uzun yıllar boyunca devam etmesinin belli başlı nedenleri mevcuttur. Bu nedenlerin en başında Rusya'nın coğrafi durumunun otokrasinin yerleşmesine müsait olmasıdır. Bir diğer nedeni ise halkın eğitimsiz olmasıdır. Çoğunluğu köylülerden oluşan Rus halkındaki feodal yapı Avrupa'daki feodal yapıdan çok farklıdır. Tüm bu nedenlerden dolayı Çarın ülkede rakipsiz bir konum elde ettiği söylenebilir.

Büyük Petro iktidara geçince Baltık sahillerini ve tüm Karadeniz sahilini elde etmeyi amaçlamıştır. Petro'nun dış politikada ana hedefi Osmanlıydı. Rusya'nın Osmanlı ile başa çıkabilecek güçte olduğuna ve Karadeniz sahilinde bir tutunma noktası elde edebileceklerine inanmaktaydı. Bu amaca ulaşmak için Avrupa'nın devletleriyle ittifak kurmanın zorunlu olduğuna karar verdi. Ancak bu idealinde başarılı olmadı. (Vernadsky; 2011: 194).

Çariçe II. Katerina zamanında da Rusya genişlemeye devam etti. 1777 tarihli 'Hükümetler Teşkilatı Esasiesi' adını taşıyan bir kanunlar mahalleler yeniden tanzim edilerek, bunlara geniş çapta muhtariyetler verildi. Katerina hakkında tarihçiler tarafından en çok vurgulanan özelliği de 'aydın despotluğudur'. Bu tanımlamanın en önemli nedeni, Fransız ihtilalinden bir çeyrek asır önce tahta gelen Katerina'nın, ihtilalin düşünsel temellerini hazırlayan Voltaire ve Diderot gibi isimlerle yaptığı yazışmalar ve görüşmelerdir. Montesquieu'nun kanunlarının izlerini taşıyan, kanunlarını taşıyan, kanun taslakları ve aynı zamanda bu aydın kimliğiyle ters düşecek, özellikle köylülere karşı uyguladığı 'despot' politikalarıdır. Çariçe'nin aydınlanmacılara bu ilgisi kişisel olmasından çok politik nedenlere dayanmaktaydı. Dönemin tarihçileri politik nedeni şu şekilde özetlemiştirler: 'Katerina'nın,

Polonya ve Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı koruyan Fransa'dan intikam almak ve Avrupa'da Rusya lehine kamuoyu oluşturmaktı.' (Acar; 2009: 183).

II. Katerina'nın kendilerine sanat ve ticaret hakkı tanıdığı şehirliler, yavaş yavaş Rus burjuvazisini meydana getirmeye başladılar. Katerina, merkezde henüz tam manasıyla ortaya çıkamamış olan üç sınıftan (Aristokrat, ruhban ve burjuva sınıfı) oluşan bir danışma meclisi kurmuştur. (Gürkan; 1964: 157).

Çar II. Aleksandr'ın ilk reformu, 1857 yılında 'Köylü Reformu Komitesi' adı altında kurduğu gizli konsey ve bu faaliyetler paralelinde yaptığı reformlar olmuştur. Bir diğer önemli reform, 1864'teki Zemstvo reformu olmuştur. Petro'dan önceki dönemde Moskova Knezliği'nde mevcut olan gerçek anlamdaki ilk yerel yönetim sistemini oluşturmuştu. Reformun ana ilkesi de her bir kazanın seçilmiş delegelerine eğitim, kamu sağlığı ve ulaştırma kurumları üzerine kontrol yetkisini vermesidir. Bir diğer önemli reform, 1874'te evrensel nitelikli bir askerlik hizmeti sisteminin Rusya'ya getirilmesi olmuştur. II. Aleksandr reformları, kendisinden sonraki dönemde Rus toplumunun ana çizgilerini oluşturması bakımından çok önemli olmakla beraber, bu reformların büyük bir kısmı 1905'e kadar geçerliliğini korumuştur. (Vernadsky; 2011: 272-275-276).

II. Aleksandr zamanında köleliği ilga ederek, köylülerin sosyal durumunun kısmen düzeltmiştir. İl ve ilçelerde iki dereceli seçim yolu ile mahalli kurullar kurulmuştur. Bu mahalli kurullar derhal ülkedeki siyasi durumu revize etmek için harekete geçmiştir. Hatta yeni bir anayasanın tanzimi ile bir millet meclisinin oluşmasını istediler. Ancak, hükümetin aldığı sert tedbirler nedeniyle bu istekleri gerçekleştiremedi. Rusya bu memnuniyetsizlik havası içerisindeyken, Marksizm'in etkisi gün geçtikçe ülkede yayılmaya başlamıştır.(Gürkan; 1964: 158).

2.1.Rus Çarlığı'nınSosyo-Ekonomik Dönüşüm Süreci

İhtilal, Rusya'daki değişimlerin bir belirtisi, bir simgesi olmuştur. 1917 devrimi burjuva devriminin sonunu, sosyalist devriminde başlangıcını temsil etmektedir.

2.1.1. Sosyal ve Ekonomik Değişimler

İki Nikolay arasındaki dönemde, Rusya'da büyük bir değişim meydana gelmiştir. Yarım yüzyıllık bir süre zarfında, toplum tam anlamıyla bir sosyal yeniden yapılanmaya maruz kalmıştır. İmparator I. Nikolay'ın Rusya'sı serflik ve onun kendine özel devlet sosyalizmine dayanıyordu. II. Aleksandr'ın reformlarının bir sonucu olarak, daha evvelki

rejimin kalıntıları üzerinden kapitalist bir ekonomi yükseltilmişti. Değişimin tipik bir örneği olarak 1886'da kaldırılan ruus vergisi örnek olarak gösterilebilir. On dokuzuncu yüzyıla kadar ruus vergisinin milli gelir içerisindeki önemi gittikçe azalmış ve toplam milli gelir içindeki payı % 24'lere kadar düşmüştür. Seksenlerin başında etkisi iyice azalmakla beraber hala bir mali destek aracı olarak duruyordu. Bu vergi, eski rejim ile bağlantılıydı. İlgası halkın bu vergiyi ödemek zorunda olanlar ve muaf olanlar ayırımını ortadan kaldırmıştı. Köylü sınıfının elde ettiği yeni özel yasal konumunu sürdürmesinde gerekli görülen başlıca finansal sebep işte bu ödemelerdir. Böylece ikinci Aleksandr reformlarına rağmen yine de Rus halkının büyük bir bölümü yeni vatandaşlık hakkı kapsamında mahrum bırakılıyor ve özel bir kategoriye tabi tutuluyorlardı. Bu durum 1905 devrimine kadarki Rusya'daki temel durumdu. (Vernadsky; 2009: 300).

2.1.1.1. Köylüler ve Aristokratlar

Çarlık Rusya'sında hakim toplumsal yapı köylülüktür. 20.yüzyılın başında dahi Rus köylüsünün tüm nüfusa oranı aşağı yukarı yüzde 80 gibi oldukça büyük bir rakamdı. Dağınık, kendine yeter, küçük köy topluluklarından oluşan Rus taşrası 1861'de II. Aleksandr'ın serfliği kaldıran reformuna kadar kendine özgü feodal ilişkiler sistemi içinde durağan bir yapı göstermiştir. 1861'e dek serflik Rus taşrasında en öne çıkan unsur olmuştur. Serfler ekip biçtikleri toprağın demirbaşı idiler; toprakla birlikte alınıp satılırlardı. Çarlığa ait topraklarda yaşayan serfler ise diğerlerine göre daha şanslıydı. Toprak beylerinin uyruğu olan serfler efendilerinin keyfi yönetimlerine tabiydiler. 1649 yılında çıkarılan kanun çerçevesinde asiller, serflerinin hemen hemen mutlak sahibi haline geldiler; 18.yüzyılda ise bu yetkileri daha da arttırıldı. Toprak sahiplerinin serflerini öldürme hakkına dahi sahip olması serflerin ne denli aciz konumda olduğunu açıklamak için yeterlidir. Ayrıca gerek gördüklerinde serflerini Sibiryaya'ya sürgüne gönderebiliyorlardı; örneğin, 1766'dan 1772'ye kadar geçen sürede 20.000 köylü Sibiryaya'ya sürgün edilmiştir. Aynı zamanda serfleri aile halinde toplu olarak yada aileleri dağıtıp bireyleri tek tek satma hakkı da toprak sahiplerine bahşedilmişti. Pleakhanov'un "serflere özgürlük verilmeden önce Rusya bir çeşit Çin'di" şeklindeki yorumu Rusya'daki toplumsal şartları açıklaması açısından oldukça çarpıcıdır. (Atalı; 2003: 23).

II. Aleksandr döneminde yapılan liberal reformların başında, Rus köylüsünün rahatlatacağı ümit edilen fakat istenilen sonucu vermeyen serfliğin ilgası (Şubat 1861) gelmiştir. Aleksandr'ın serfliği ilga etmesinin en önemli nedeni, hantal ekonomik ve sosyal yapıyı değiştirip ilerleme sağlamak ve köylülerde gittikçe artan ayaklanmalara son vermektir.

Bu ayaklanmaların en önemli nedeni Kırım savaşı sırasında gönüllü olarak orduya katılanların serflikten azat edileceğine dair söylentilerdi. Özellikle Nikolay'ın ölümünden sonra artan bu ayaklanmalar önemli sorun teşkil etmiştir. Bunun üzerine de Aleksandr bütün ayaklanmaların ve karışıklıkların giderek büyümesini ve bir devrime dönüşmesini engellemek için serflikin ilgasının gerekli olduğuna inanmıştır. Ancak bu reform sadece hukuki olarak kalmıştır ve yine aristokrat sınıfın hakları fiili olarak güvenceye alınmıştır.(Acar; 2009: 248).

2.1.1.2.Burjuva Sınıfının Ortaya Çıkışı

Rusya'da burjuvazi sınıfının ortaya çıkışı ülke tarihinin çok geri dönemlerine uzanır. 10. yüzyılda Kiev Prensleri ve Bizans İmparatorluğu arasında yapılan bir antlaşmada 'tüccar' kelimesine rastlanmıştır. Özellikle IV. Ivan döneminde Moskovalı tüccarla iç politikada nüfusu oldukça güçlüydü ve tam bir sınıfsal görünüm arz ediyorlardı. Büyük Petro'nun sıcak denizlere inme savaşında yine burjuvazinin çıkarları gözetilmiştir. Burjuvazi, Petro rejiminin mali aygıtı işlevini gördü. Batı Avrupa'da olduğu gibi Rusya'da da bu sınıf gelişirken büyük ölçüde devlet desteğinden yararlanılmıştır. (Atalı; 2003: 23).

Ivan döneminde burjuva sınıfı için önemli reformlar yapılmıştır. İdari alanda küçük aristokratlar ve tüccar temsilcileri eyalet yönetimine dahil edilmiştir. Bu reformdan dolayı birçok araştırmacı Ivan'ı eski toprak aristokratlarına karşı küçük toprak sahiplerini koruyan halkın çarı olarak tanımlamıştır. (Acar; 2009: 98).

Rus sanayisinin temelleri 19. yüzyılın başında Napolyon savaşları esnasında atılmıştır. Napolyon'un uyguladığı kıta bloğu sonucu dış dünyadan izole edilen Rusya'da tüketici pazarına hizmet edecek ilk tekstil fabrikası kurulmuştur. Sanayi burjuvazisi uygun vergi yükümlülükleri ve dış rekabeti önleyici korumacı tarifelerle devlet tarafından sıkı bir şekilde desteklendi. Dış politikanın yönü Rus kapitalizminin çıkarları doğrultusunda belirlendi; ancak söz konusu olan sanayi burjuvazisinin çıkarları idi.Sanayi kapitalizminin gelişiminde doğal olarak feodal emek ilişkileriyle çelişkiye düştü. Fabrikalarda çalışan işçiler, realitede kazançlarının bir kısmını toprak beylerine ödeyen serflerdi. (Atalı; 2003: 41).

Rusya hem ekonomik hem de ideolojik açıdan bir sanayi toplumu değildi. Sanayi toplumlarında bireylerin ekonomik çıkarlarını her şeyin üzerinde tutması en öne çıkan unsurlardan biridir. Rusya'da ise bu durum ne iktidar ne de tebaa için söz konusu değildi; sadece iş çevreleri için kısmen geçerliydi. Birçok burjuva tüm girişimlerinden el ayak çekerek taşrada toprak alıp, aristokrat bir hayat sürmeyi tercih etmişti. Bu ironik durum Rus

burjuvazisinin sınıfsal bilincindeki eksikliği ve tarihte oynaması gereken rolün niteliğini kavrayamamış olduğunu gösterir. Daha da önemlisi burjuvanın siyasal olarak geri kalmışlığı ülkedeki devrimci hareketi temelden etkileyecekti. Rus burjuvazisi hiçbir zaman yozlaşmış otokrasinin yapılarını sarsacak denli radikal ve bağımsız bir hak arama mücadelesine girişmedi. Ancak 20.yüzyılın başında anayasal bir yönetimin ne denli kendi çıkarlarına olacağını sezmeye başlayarak muhalif hareketlerle bütünleşmeye başladılar. Hatta devrimci örgütleri materyal anlamda destekleyecek kadar ileri gittiler.(Atalı; 2003: 43).

2.1.1.3. İşçi Sınıfının Ortaya Çıkışı

Rus endüstrisi hız bir şekilde büyüme başladı. Bu büyüme beraberinde sosyal skalada bulunmayan bir sınıfın da ortaya çıkmasına vesile olmuştu. 'İşçi Sınıfı'. İşçi sınıfının sosyal karakteri yavaş yavaş değişti. Yüzyılın başlarında Rus işçilerinin büyük bir bölümü hala çiftlikle temas halindeki köylü sınıfına mensup insanlardı. Yani dilediği zaman köyüne dönebilir, dilediği zaman tarım yapabileceği küçük bir arazi sağlayabilirdi. Fakat her geçen yıl koşullar değişmekteydi. Stolypin'in reformları sonucunda yeni bir toprak sahipleri sınıfı ortaya çıkarılmış ve sıradan köylüler fabrika işçileri haline getirilerek bunlardan kopartılmıştı. Böylece şehir proletaryasının gelişim süreci başlamış oldu. (Vernadsky; 2009: 204).

1890'lara kadar Rus sanayileşmesinin hızlı ilerlemesi, işçi sınıfındaki genişleme hızını da yavaşlattı. 1890'lardaki sınaî kalkınma bu sınıfın nüfus içindeki yoğunluğunu arttırırken, toplumsal etkinlik alanının da genişlemesine yol açtı. 1905'e kadar işçilerin sayısı 2 milyon 700 bine ulaşmıştı. Rus işçi sınıfının gerçek bir toplumsal kimlik kazanması da bu döneme rastlamıştır. 1890'larda sanayileşmesinin hızlı olmasının nedeni, ülkenin ucuz iş gücü cenneti olmasıdır. Taşradaki düşük üretkenlik, toprak yetersizliği, Rus tarımını neredeyse çökertmişti. 1890'ların başı itibariyle, Avrupa Rusya'sında köylüler kendilerine yetecek kadar dahi üretim yapamıyorlardı. Köylerdeki ekonomik durumun bu denli kötüleşmesi, köylüleri şehirlere doğru bir göç yoluna soktu. 1897'de St. Petersburg nüfusunun %38'i, Moskova'nın ise %21'i diğer eyaletlerden gelen göçmenlerden oluşuyordu. (Atalı; 2002: 44).

Hükümetin her türlü organizasyona duyduğu korku nedeniyle işçi sendikaların örgütlenme süreci çok yavaş oldu. 1902'de hükümet, bazı sendikaların yasal hale gelmesine müsaade etti ve 1905 devriminden sonra 3 Mart 1906'da çıkarılan yasa ile geniş bir skala dahilindeki tüm işçi sendikaları yasallaştı. Sendikalaşma sürecindeki bu gecikme ile hükümet farkında olmadan, işçi sınıfı içerisinde yasa dışı devrimci organizasyonların oluşumuna katkıda bulunmuş oldu. Yasal mevzuat açısından işçilerin temel gereksinimlerinin tatmini

meselesi büyük bir çaba gerektirmekteydi. Rusya'da iş mevzuatı hususu 1880'lere III. Aleksandr dönemine dayanmaktaydı. 1897'de günlük çalışma süresi 11.5 saat, gece çalışma süresi de 10 saat olarak sınırlandırılmıştı. 17 yaş altındaki çocukların gece çalıştırmaları ve 12 yaş altındaki çocukların ise her hangi bir endüstriyel işte çalıştırmaları yasaklandı. Yirminci yüzyılda ise bu mevzuatta değişiklikler yapılmış, 1903'te işçilerin kaza tazminatı, 1912'de ise sağlık sigortası ve kaza sigortası güvenceleri getirilmişti. St. Petersburg ve Moskova'da artık işçilik koşulları gittikçe iyileşiyor ve maaşları artıyordu. 1900'de bir Rus işçisinin ortalama maaşı 187 ruble idi. 1912'ye geldiğinde ise ortalama maaş miktarı 300 rubleye çıkmıştı. Çoğu fabrikada düşük maaşlar, lojman, hastane hizmetleri ve fabrika okulları gibi bir takım yardımlar ile telafi edilmeye çalışılıyordu. 1870-85 yıllarının arasında ortalama olarak yılda yirmi grev meydana gelmişti. Artan sanayi işletmelerinin sayısına paralel olarak 1886-1894 yılları arasında yıllık grev ortalaması %33'e yükseldi. 1895-1904 yılları arasında ise %76 gibi bir orana ulaşarak büyük bir sıçrama gösterdi. (Acar; 2009: 234).

2.1.2.Sovyet Rusya'daki Sendikal Hareketler

Sovyet Rusya'da sendika menfaatleri ile idarecilerin ulaşmak için çalıştıkları hedefler arasında bir birlik ve beraberlik olduğu kabul edilmekte ve sendikacılığın bünyesi ile çalışma ilişkileri bu esastan şekillenmektedir. (Carr; 2012: 232).

Çarlık Rusya'sında sanayileşme diğer Avrupa ülkelerine nazaran daha geç olmuştur. Bu nedenle işçi kısmının büyük çoğunluğunu köylü tarım işçileri oluşturuyordu dolayısıyla bu durumda sendikacılığın gelişmesine engel oluyordu. Sendikacılığın gelişmesine bir diğer engel ise; Çarlık idaresinin despot bir rejime dayanmasıdır. Ancak Çarlık rejiminin bütün bu şiddete rağmen 19. asrın sonlarına doğru ve 20. asrın başlarında Rusya'da grevler gittikçe artmaya başladı. 1890 yılında birçok gizli işçi teşekkülleri kuruldu ve bunlar grevler için para toplayıp grev fonları sağladılar. Aynı yıl, demiryolları, maden ve tekstil sanayi işçileri teşkilatlanarak Eylül ayında Moskova'da ilk bütün Rusya İşçi Sendikaları Konferansını topladılar. Bir müddet sonra Çar bir bildiri yayımlayarak konuşma, basın ve cemiyet kurma hürriyetini garanti altına aldığını bildirmesiyle birçok diğer işkollarında sendikalar kuruldu. (Yalçıntaş; tarihsiz: 110).

İkinci Rusya İşçi Sendikaları Konferansı 1906 yılının Şubat ayında St. Petersburg'da toplandı ve sendikalar 1907 yılına kadar inkişaf edildiler. 1907'den itibaren Çarlık idaresi tekrar şiddet hareketlerini arttırdı. 1909 senesi sonunda sadece 13.000 sendika üyesi kalmıştı. Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce Rusya'da yeniden ihtilalci faaliyetler gündeme

gelmeye başladı. St. Petersburg işçileri tarafından kurulan Pravda'nın ilk nüshası 5 Mayıs 1912'de yayımlandı. 1912 senesinde hüküm süren kısmı serbesti havasından istifade eden sendikalar tekrar gündeme gelmeye başladı. (Yalçıntaş; Tarihsiz: 112).

Rus ihtilalinde sendikaların oynadığı rol nispeten önemsiz olmuştur. 1917 senesindeki grevler hiçbir zaman 1905 yılındaki kadar şiddetli olmamıştır. Bunun en önemli nedeni; savaşta Rusya'nın ekonomik olarak çökmüş olması ve böylece halkın her türlü ücreti kabul edecek durumda olmasıdır. (Carr; 2012: 234).

1905 hadiselerinden beri Bolşeviklerin sendikalarda kontrol sağlama gayretlerine rağmen, sendikalar büyük çoğunlukla Menşeviklerin idaresinde bulunuyordu. Menşevikler sendikaların bizzat kendi haklarına sahip önemli işçi teşekkülleri olduğuna inanmıştı. Kerensky hükümetinin çalışma vekilleri tarafından sendikaların siyasi bakımdan nötr olması lehinde gayretler sarf edildi. Bunun başlıca nedeni genellikle Menşeviklerin kontrolünde bulunan sendikalarda Bolşevik etkisinin büyümesini önlemektir. Lenin ve arkadaşlarının düşünceleri ise; üretim ünitelerinin işçiler tarafından kontrol edilmesi ve bunun sağlanmasında da sendikaların kendi paylarına düşen rollerinin oynanması şeklinde idi. İhtilalden sonra, yeni hükümeti temsil eden Bolşevikler, sendikalarda tesirlerini arttırmaya başladı. İhtilalden sonra Bolşevik hükümeti işletme komitelerini disiplin altına sokabilmek için sendikaları harekete geçirmeye çalıştı. Nihayet 1917 yılının sonlarında bir uzlaşmaya varıldı ve işletme komiteleri 17 Kasım 1917 tarihli bir kararname ile sendikaların mahalli organları haline geldi. (Zinovyev; 2012:135).

Görüldüğü gibi, 1912 yılından itibaren sendikalar içerisinde Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin Bolşevik kanadı önem kazanmaya başladı. Böylece Rusya'da ki sendikaların ilk kuruluşları ve gelişmeleri siyasi hareket ve partilerin kılavuzluğu altında onlara bağlı bir kimlik kazanmıştır.

2.2. Rus İhtilali'ne Zemin Hazırlayan Olaylar

Eğer 1905 Devrimi 1917'nin "genel provası" ise, onu anlamak, Ekim devriminin yenilgisini nihai olarak kavramak için de bir anahtar olmalıdır. Çünkü 1917 Şubat ve Ekim devrimlerinin dayandığı temel örgütlenme, proletaryanın iktidar aygıtları, onun sınıf egemenliğinin politik araçları olarak Sovyetler, 1905'in ürünüdür. Yani Sovyetler, kapitalizmden komünizme geçiş sürecinin zorunlu kıldığı proletarya diktatörlüğünün Rusya özgülünde ortaya çıkan biçimidir.(www. Kızılcık.org/ 23-06-15).

II. Nikolay iktidara geldiğinde Rusya patlamaya hazır bir bomba gibiydi. 1861’de serfliğin ilgasıyla geleneksel köy komünü çözülmüş, köyden kopan topraksız köylüler iş umuduyla şehirlere göç etmiştir. Bir kısmı iş bulmayı başarmıştı ancak bir kısmı çok düşük ücretlerle çalışıyorlardı. İngiltere ve Fransa’dakilerin aksine Rusya’daki işçiler henüz siyasi hayata katılım hakkına sahip değillerdi. 1860’tan sonra sayısı giderek artan üniversiteler ve okullarda okuyan öğrencilerde 1890’dan itibaren gösterilerde ve protestolarda yer almaya başladılar. İlk bakışta okul yönetimine yapılan bu gösteriler daha sonra rejim aleyhtarı bir nitelik kazanmıştır. Bunların dışında her türlü toplumsal değişim ve bunlarla gelen soruları lehlerine çevirmeyi amaçlayan ve planladıkları devrim için bir amaç olarak gören sosyalist entelektüel partiler vardı. (Acar; 2009:329).

Ekonomik hayattaki şekillenme toplumun sınıf yapısını ve çıkar ilişkilerini baştan aşağıya yenilerken, otokrasi, siyasal yapıda oluşacak açılımlara karşın savunmacı bir politika izledi. Ancak bu yüzyılda Rusya, diğer batılı devletlere nazaran geri kalmış vaziyetteydi. Halk ve aydın olarak nitelendirilen kesim, bu durumun sorumluluğunu otokrat yönetime yüklüyorlardı. Bu nedenle halk otokrat yönetimi yıkma çabası içine girişmişti. (Atalı; 2002: 48).

2.2.1. 1905 İhtilali’nin Aktörleri

2.2.1.1. Menşevikler

19. yüzyılda, otokrasiye karşı yönelen ilk ayaklanma liberallerden gelmiştir. Batılı eğitim almış aristokrat kökenli gençlerin başını çektiği ve aynı düşüncede subaylarında fiili olarak katıldığı isyan hareketi, ‘Dekabrist Ayaklanma’ olarak tarihe geçmiştir. Ayaklanma, iktidar tarafından bastırılmış olsa da dekabristler arkalarında önemli bir düşünsel miras bırakmışlardır. Otokrasinin kendini revize etmesine yanaşmaması nedeniyle, ilk defa zora başvurarak çare aramaya başvurmuş olması, Rusya’yı modernleştirmek için devrimden başka çıkar yol olmadığı düşüncesini halka empoze etmişlerdir. (Vernadsky; 2009: 324).

Monarşi ile liberal değerlerin uzlaştırılabileceği ve işbirliğinin mümkün olduğu düşüncesi liberaller arasında yaygın kabul edilmiş bir görüştü. 1879 yılında Ceherginov’da Zemstvo lideri olan Ivan Petrunkeviç, liberalleşen otokrasi fikrini reddetmiş ve Rus hükümetinin gidişatını belirleyecek seçilmişlerin oluşturduğu bir kurucu meclisten bahsetmiş olsa da yirminci yüzyıla dek bu tarzda devrimci iniş çıkışlar çok nadirdir. (Atalı; 2002: 49).

1903'te liberal gruplar, yarı gizi bir yapılanma olan 'Kurtuluş Birliği'ni kurdular. Asıl burjuva sınıfını meydana getiren imalatçılar ve tüccarlar bu dönemde herhangi bir siyasi gruba katılım göstermediler. 1905'te liberal birlik, Anayasal Demokratik Parti'sini kurdu. Parti programı, Batı Avrupa ve Amerika'daki anayasal demokratik grupların politik öğretilerine dayanıyordu. Orta sınıf için tasarlanmış olan bu partinin hedef kitlesi devle memurları ve şehirde yaşayan burjuva kesimiydi. (Vernadsky; 2009: 326).

Kurtuluş Birliği'nin 1904 yılında kabul edilen programı, otokrasinin tasfiyesini, anayasal bir hükümet kurulmasını, azınlıkların kendi geleceklerini kendilerinin belirlemelerini ve sosyo ekonomik reformların gerçekleştirilmesini içeriyordu. Ayrıca program, detaylı bir açıklama yapılmadan işçi sınıfının çıkarlarının savunulmasından bahsetmekteydi. Ancak birçok Zemstvo üyesi liberalizmin bu denli radikalleşmesine karşı çıktı. Bu çerçevede liberal hareket kendi içinde anayasal düzenin savunucuları ve yasalara bağlılık gösteren otokrasi olmak üzere ikiye bölünmüştür. (Walkin; 1962: 194).

2.2.1.2.Bolşevikler

'Rusya Komünist Partisi (Bolşevik)', daha sonra da 'Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik)' adını alan örgütün geçmişi, dokuz kişinin Mart 1898'de toplanıp 'Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ni kurdukları güne dayanır. Bu dokuz delege; Petersburg, Moskova, Kiev, Ekaterinoslav yerel örgütlerini ve yaygın olarak 'Bund' olarak bilinen Rusya ve Polonya Yahudi işçiler genel birliğinin temsilcilerinden oluşuyordu. Ancak kongreye katılanlar bir şey yapmaya fırsat bulamadan tutuklandılar. Kongre dağıldıktan sonra yayımlanan 'Rusya Sosyal Demokrat Partisi İşçi Partisi Manifestosu' Marksist aydın Piyotr Struve tarafından kaleme alınmıştı. Kongrenin gelecek nesillere bıraktığı en önemli miras bu oldu. (Carr; 2012:16).

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Rusya'daki toplumsal yapıda sanayileşmenin de etkisiyle ciddi değişimler meydana gelmiştir. Buna eş zamanlı olarak da ülkede radikal siyasi hareketlerde filizlenmeye başlamıştır. II. Aleksandr'ın serfliği kaldırma kanunu takiben, hakim sosyo ekonomik yapının çözülmesi ve yapılan reformların yetersiz olmasının yanı sıra yanlışlığı, var olan toplumsal huzursuzluğun boyutunu daima genişletmiştir. 1860'ların başında kurulan 'Genç Rusya' ve 'Toprak ve Özgürlük' hareketleri otokrat rejimi yıkmak için toplanan ilk Rus devrimcilerini bir araya getirmiştir. Bu dönemde muhaliflerin kafalarını en çok meşgul eden sorun, siyasete karşı oldukça ilgisiz kalan kitlelerin, devrimci hareketle ilişkisini nasıl sağlayabileceğiydi. Bu konudaki tartışmalarda iki

cephe belirdi; halka eğitim yolu ile ulaşabileceklerini düşünenler. Diğer ise, iktidar temsilcilerine yapılan suikastlarla kitlelerin ilgisini çekerek onları bu savaş yönünde cesaretlendirebileceklerine inananlar. (Atalı; 2002: 52). O dönemde hakim yapıda köylülük olduğundan hedef kitlenin büyük bir kısmını köylüler alıyordu.

Minsk'teki kongre Rusya toprakları üzerinde Marksist bir parti oluşturmak için birlikte yapılmış ilk girişimdi. Geçmiş 30 yıl boyunca başlıca Rus devrimciler Narodniklerdi. Narodnik kelimesi, köylü devrimi teorisine inanan ve otokrasi taraflarına karşı terör uygulanmasını kabul eden devrimci gruplar için ortak kullanılan bir isimdi. (Carr; 2012: 16).

Dönemin üniversite öğrencileri devrimi gerçekleştirmek için köylere yerleşti. Ulaşmak istedikleri hedef, iktidarda ki bürokrasiyi devirerek yerine köylü sınıfının başrol oynayacağı halkçı bir düzen kurmaktı. Ancak örgüt içinde ki faaliyet yöntemi konusunda ayrılıklar baş gösterdi; suikastları ve terörü destekleyen faaliyetleri esas alan bir örgüt olan ' Halk Özgürlüğü' örgütü kuruldu. 1879-81 yılları arasında Rusya'yı teröre boğan bu örgüt, 1 Mart 1881'de Çar II. Aleksandr'a suikast düzenleyerek onun ölümüne neden oldular. Ancak bu olaylar Narodnikler tarafından çok farklı sonuçlara neden oldu ve Narodnikler, Rusya'nın profesyonel devrimcileri olarak tarihe geçti. (Rosenberg; 1969: 56).

1870'li yılların sonlarına doğru Plehanov adında genç bir devrimci, boş bir çaba olarak gördüğü bireysel terörizm konusunda narodnikler anlaşmazlığa düştü, yurt dışına kaçtı ve Marksizm'i kabul ederek 1883'te İsviçre'de 'Emeğin Kurtuluşu' adlı Rus Marksist bir grup oluşturuldu. Daha sonra bu grup Narodniklerle mücadeleye başladı ve çekirdek halindeki Marksist gruplar, 1890'larda Rusya'da da görünür oldu ve 1895 yılında Petersburg'ta, İşçi sınıfının kuruluşu için Mücadele birliği kuruldu. Bu birliğin üyeleri arasında Vladimir İlyiç Ulyanov'da vardı. Lenin, Akselrod ve Zasulic İskra (Kıvılcım) adlı haftalık bir halk gazetesi ve Zafa (Şafak) adlı bir gazete çıkardı. (Carr;2012:17). Böylece narodniklerden koparak Bolşevikliğin temelleri atılmış oldu.

2.3.İç Karışıklıklar

1890'lı yılların sonu ve 1905'e kadar devam eden hem 1905 hem de 1917 devriminin oluşmasına zemin hazırlayan gelişmeler olması açısından çok önemlidir. 1890'lı yılların sonlarında artış gösteren üniversite olayları 1901-1902'de St. Petersburg, Khankov ve Kiev üniversitelerinde yeni öğrenci olayları ortaya çıktı. Bunların nedeni; 'İnsan haklarının,

işçilerin ve zayıfların' savunucusu olarak kendilerini tanımlayan öğrenciler; kişi haklarının garanti edilmesini, hukukun ihlal edilmemesini, mahkemede herkese savunma hakkının verilmesini istediler. Bu haklar; basın özgürlüğü, kadınlara üniversiteye gidiş hakkının tanınması, konuşma ve toplantı yapma hakkı verilmesi. Bu olayların paralelinde ekonomik ve sosyal kaosa tepki olarak pogromlar¹ ortaya çıktı. İlk pogromlar 1870'lerde ortaya çıkan hem öğrenci olaylarının hem de pogromların ortaya çıkmasının en önemli nedeni hükümetin bu dönemde gösterdiği dirayetsizlik ve başarısızlıktır. 1890'larda başlayan Ruslaştırma politikası Türkî cumhuriyetlerde ciddi ayaklanmalara neden oldu. (Acar; 2009:330).

1911'de meydana gelen Japon-Rus savaşında Rusya'dan destek alan Moğolistan Çin'den bağımsızlığını ilan etti. Savaşın en önemli sonucu Rusya'da var olan sosyal, ekonomik, politik krizi tetikleme olmuştur. 1905'in Ocak ayında, 1917 devriminin provası olarak kabul edilen bir ihtilal ortaya çıktı. (Vernadsky; 2011:325).

2.4. 1905 Rus İhtilali

İhtilalin en önemli nedenleri arasında; Rusya'nın Japonya'ya karşı açtığı savaş, insanların ekonomik sıkıntılarını dile getirme istekleri, hükümetin isyanı bastırmada gösterdiği beceriksizlik ve muhalefetin direnci ve inancıdır. Hükümete yönelik tepkiler 1904-1905 Rus-Japon savaşında alınan yenilgiden sonra daha da arttı ve halkın şikâyetlerini dinlemek yerine onları susturmaya çalışması ile bir ihtilale dönüştü. (Acar,2009; 336).

1904-1905 yılları arasında Rus halkının devrimci fikirleri çok farklı şekilde kendini gösterdi. Siyaset üzerine dersler vermek, yarı politik dernekler kurmak ve hatta öğrenci yürüyüşleri düzenlemek, dönemin entelektüellerinin başlıca siyasi faaliyetleri arasındaydı. (Verdansky, 2009; 329).

Çarlık Rusya'sının ciddi oranda genişlemesi sonucunda Rus İmparatorluğu birçok Slav olmayan milletleri idaresi altına almıştır. Ancak bu milletler Rus idaresinden hoşnutsuz olduklarından içlerinde çokça başkaldırı hareketleri başlamıştır. Bunun yanı sıra dini yönden azınlıklara ciddi bir baskı söz konusuydu. Kilise tamamen Rus siyasetinin emrine tabi idi. Daha II. Katerina zamanında kilisenin elindeki bütün mallar millileştirilmişti. Ancak Ortodoksluk Ruslukla bir tutuluyor ve bu mezhepten olmayanlara veya girmek istemeyenlere ciddi baskılar uygulanıyordu. (Mısırlıoğlu, 2012; 286). Ancak, Ağustos 1905'te dini hoşgörü hakkında bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride; Ortodoksluktan diğer dine geçene hiçbir

---

¹ Dinsel, etnik veya siyasi nedenlerle bir gruba karşı yapılan şiddet hareketleridir. Rusya'da her türlü toplu şiddet olayına pogrom denir.

baskı ve şiddet uygulanmayacağı, bunun kişinin hiçbir sivil özgürlüklerine ve haklarına hiçbir zarar getirmeyeceği açıklanmıştır. (Acar, 2009: 337).

Devrimi tetikleyen en önemli olaylar arasında Georgi Gapon liderliğindeki işçilerin başlattı direniş yer almaktadır. Papaz Gapon işçilerin talep ettikleri reformları etkin bir biçimde dile getirmek için çara birinci elden dilekçe vermek istedi. 22 Ocak 1905'te büyük bir işçi topluluğu Nikolay'a şikâyetlerini bildirmek için St. Petersburg'daki kış sarayına doğru yürüdüler. Bu tarihi gün çok trajik bir biçimde hatırlanacaktı. Barışçıl niyetli silahsız göstericilerin üzerine askerler tarafından ateş açılmıştı. Yüzlerce kişi ölmüş ve yaralanmıştı. Bu olay 'Kanlı Pazar' olarak tarihe geçmiştir. Bu hadise işçi sınıflarının direniş tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu hadiseden hemen sonra işçi örgütleri sosyalist partilerin saflarına geçtiler. (Vernadsky, 2009: 329).

Kanlı pazardan üç hafta sonra, ülkedeki işçi huzursuzluğunun nedenlerini araştırmak ve çözümlerini üretmek amacıyla hükümet bir komisyon kurdu. Senato ve devlet üyesi Shidlovski'nin başına atandığı ve bu yüzden, 'Shidlovski Komisyonu' olarak adlandırılan platformu, devletin temsilcileri ve işverenlerinin yanı sıra işçiler tarafından bizzat oy kullanarak seçilen işçi temsilcilerinden oluşması öngörülmüştür. Hükümet daha önce de işçi huzursuzluğunun sebeplerini inceleyen komisyonlar kurmuştu, fakat hiçbiri işçilerin seçilmiş üyelerini içermiyordu. Menşevikler, düzenlenecek olan temsilci seçimi sürecini ajitasyon için büyük bir fırsat olacağını düşündüler ve konuyla ilgilenmeye başladılar. Bolşevikler ise, konuya küçümser bir edayla yaklaştılar. (Atalı; 2002: 66).

Ancak bunlardan da önce o dönemlerde ihtilalin asıl nedeni; Rusya toplumunun düşünen kesimlerinin ideolojik talepleri ile halkın yaşantısı arasındaki bozulmuş bağ olarak görülmüştür. Rusya'da var olan rejimin süresi dolmuş ve sivil özgürlükler üzerine oturtulmuş bir kanunla yönetilmeye ihtiyaç vardı. Rusların yaşam koşullarını düşündükleri veya ümit ettikleri koşullara yakın hale getirilmesi gerekiyordu. Bunun için ilk olarak halkın seçtiği temsilcilerden oluşan bir yasama meclisi Devlet Duma'sı kurmak gerekliydi. Devlet Duma'sı herkese düşünce ve basın özgürlüğü, toplantı yapma hakkı vermeliydi. Bu öneriler 17 Ekim'de yayınlanan Ekim Manifestosunda yer aldı. (Acar, 2009; 337). Bu manifesto ile çar Rus halkın şu sözleri vermişti: (Vernadsky, 2009: 329-330).

- 1) Temel kişi hak ve özgürlükleri-kişi dokunulmazlığı, düşünce, konuşma ve örgütlenme özgürlüğü güvence altına alınacak;
- 2) Demokratik oy verme hakkı getirilecek;

3) Dumanın onayını almadan hiçbir kanun çıkartılamayacak.

1905 devrimi sonrasında açılması kararlaştırılan Duma için bir takım siyasi partiler kuruldu. Ekim Manifestosunun ilkelerini destekleyen ‘Oktobristler Partisi’ bunlardan biriydi. İıımlı-liberal bir parti olan Oktobristler partisi, en çok toprak sahipleri, tüccarlar ve sanayicilerden destek buldu. Parti, anayasal monarşiyi destekledi. Kanun ve düzenle birlikte, devrimci akımların ve hareketlerin sona ereceğini savundu. 1905 devrimi sonrası ortaya çıkan bir diğer parti ise Soluz Oslobodenje (Özgürlük Birliği) ve Zemstvo anayasacıları birliği gruplarının birleşmesinden oluşan Kadet (Anayasal Demokratik Parti) genel olarak bu parti Rusya’nın birliğini ve özel mülkiyetin dokunulmazlığını savundu. (Acar, 2009: 340).

Hükümet ve Duma arasında hararetli kavgaların yaşandığı devrim dönemini sessiz ve sakin bir dönem takip etti. 1907-1912 yılları arasında faaliyet gösteren üçüncü Duma yasal varlığını hiçbir sekteye uğratmadan işlevini tamamladı ve 1912 seçimlerini muhafazakâr milliyetçilerin başarısıyla sonuçlandı. 1911’de Duma ülke yararına birçok yeni düzenleme getirdi. Bu kanunlardan en önemlisi hiç şüphe yok ki köylülere diğer vatandaşların sahip olduğu diğer medeni hakların verilmesidir. (Vernadsky, 2009: 336).

Bu bağlamda yerel adalet sisteminde yer alan önemli değişikliklere değinmek gerekir. 28 Haziran 1912’de yayımlanan genel yargı sistemi köylü ahaliyi de kapsayacak biçimde genişletildi. Toprak komiserleri yargıçlar tarafından görevlerinden alındılar. Duma eğitim sistemine gerekli reformları getirme çabasına girdi ve eğitime harcanacak bütçenin yıllık tutarı 20 milyon Ruble arttırıldı. Dolayısıyla eğitime ayrılan bütçe 1906’daki 44 milyon Rubleden muntazaman arttırılarak 1917’ye kadar 214 milyon Rubleye kadar yükseltildi. 1894’te 3.275.362 olan ilkokul öğrenci sayısı 1914’te kadar 8 milyona yükselmişti. Savaşın arifesinde okul çağındaki Rus gençlerinden çoğu eğitim görüyorlardı. Duma’nın eğitim komitesi, 1922’ye kadar Rusya’da evrensel eğitim standartlarına ulaşılabileceği kanaatindeydiler. (Vernadsky; 2009: 336).

2.4.1.1905 Rus İhtilali Sonrası

Ekim Grevi’ni sonlandıran Çar Manifestosu, Rus siyasal sisteminde parlamenter dönemin başlangıcı olmuştur. Sansür bir hayli gevşetildi; bu dönemde söz konusu olan tek sansür, Sovyet’in basımevi dizgicilerini kullanarak kendilerine sataşan yazı ve kitapların basılmamasına yönelik basını engelleyici çabalardı. Ayrıca hapisanedeki bir kısım mahkûm serbest bırakıldı. Ancak Japonya ile olan savaşı bitiren ve Fransa’dan borç alınarak ekonomik

olarak güven kazanan hükümet, Ekim Manifestosu ile verilen kimi özgürlükleri kaldırdı. 1905 sonuna doğru devrimci basın yasaklandı ve toplu tutuklamalar başlatıldı. El atından devrimcilerin ve işçi örgütlerinin tasfiyesine başlandı. Özellikle karışıklıkların yoğun olduğu bölgelerde sert polisiye önlemler alındı. (Atalı; 2002: 76).

Bolşevikler 1905 yenilgisini üç temel nedene bağlıyorlar. Birincisi ve en önemlisi uluslararası konjunktürdür. Aslında Rus devrimi uluslararası mücadelenin bir kesitiydi. O dönemde uluslararası burjuvazi çarlığa parasıyla yardım etmenin yanında hatırı sayılır moral ve siyasal destek sağlamıştı. Fransız burjuvazisi ile diğer ülkelerin burjuvaları, Rus muhalefetinin bir kesimi ile çarlık arasında simsarcılık, aracılık rolü oynadılar. Çarlık, Avrupa'nın en uygar güçlerinin burjuvazisini arkasında hissediyordu. 1905 devriminin yenilgiyle sonuçlanmasının nedeni budur. İkinci neden ise köylülerin bilinçsizliği olarak belirlenmiştir. Rus devriminin ancak bir işçi devrimi olarak başarıya ulaşacağı doğrudur ancak bu haliyle eksiktir. Rus devrimi ancak bir işçi devrimiyle başarıya ulaşabilir ama bunun için işçi sınıfının köylülüğü arkasından sürükleyebilmesi gerekir. Oysa 1905'te böyle yapılmamıştır. St. Petersburg Sovyet'i, yalnızca işçi vekillerden oluşuyordu. Köylülük öyle düşük bir siyasal etkinlik göstermişti ki, Sovyet'lere katılmayı aklından bile geçirememişti. Ocak 1905'te Putilov fabrikası işçileri hala çarlığa inanıyor, ellerinde ikonlarla yürüyordu. (Zinovyev; 2012: 170).

Son olarak; üçüncü yenilgi nedeni burjuvazinin tutumudur. Burjuvazi belirleyici anda, çarlıkla uzlaşmasını tamamlamak üzere mücadeleyi bırakmıştı. Nitekim 17 Ekim'de önüne koyulan acınılası uzlaşma koşulunu memnuniyetle karşılamışlardı. O andan itibaren bütün liberal burjuvalar proletaryaya karşı döndü. Önünde beliren toplumsal devrim hayaleti karşısında korkan burjuvazi, sınıf çıkarlarının proletaryaya karşı çarlıkla ittifak bulduğunu anlamıştı. (Zinovyev; 2012: 171). İşte 1905 devriminin yenilmesinin temel nedenleri bunlardır.

1905 devrimin öne çıkan ilk sonucu sınıf güçlerinin yeniden saflaşması olmuştur. Burjuvazi kesin olarak karşı devrimci oldu. İkinci sonucu ise köylülüğün daldığı uzun dönemli uykudan uyanmasıdır. 1905 devrimi başarısız olsa da tarım sorununu ciddi bir şekilde gündeme taşımış, ilk tarım komitesinin oluşumuna sahne olmuştur. Dolayısıyla 1905 devriminin ikinci sonucu da kırsal kitlelerin sola kayması olmuştur. (Zinovyev; 2012: 172).

1912'de seçilen ve çoğunluğunu Oktobristlerin oluşturduğu IV. Duma'da varlığını 1917'ye kadar sürdürdü. 1905 devrimi ile gelen parlamenter rejim, Çar'ın otoriteyi

paylaşmama yönündeki istikrarlı tutumu ve Duma'ya olan müdahaleleri sonucunda niteliğini kaybetmiştir. Yeni rejim halk tabanında tam anlamıyla bir hayal kırıklığı yaşatırken, her geçen gün sayıları artan çarlık karşıtı rejimlerin şiddete yönelik eğilimleri de artmaktaydı. (Atalı; 2002: 80). Devrimin neredeyse tek çıkış yolu olarak kaçınılmaz hale geldiği ülke ortamında eksik olan kıvılcım 1914'te geldi. I. Dünya Savaşı'ndaki başarısızlık ülkeyi hızla devrime sürüklerken, proletarya 1905 yılında başladığı işe 1917 yılının Ekim ayında devam etmiştir.

2.5.1917 Devrimi ve Devrime Zemin Hazırlayan Olaylar

Şubat 1917'de savaşın ortasında, Rusya'daki otokratik çarlık rejimi kitle gösterileri ile yıkıldı. Sekiz ay sonra Ekim'de işçi sınıfı tüm ülkede halk ayaklanmaları ile desteklenerek politik gücü ele geçirdi ve yeni, sosyalist bir toplumun kuruluşuna başlandı. 1917 devrimi, 19. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'yı sarsan yaygın buhranın son doruğuydu. Batısında kapitalist üretim tarzı galip gelmişken, Avrupa'da büyük bir askeri güç olarak ekonomik geriliğin içine hapsolmuş bir ülkeydi. Çarlık rejimi bazı değişiklikler yapmaya gayret etmişti: Tarım reformu, idari mekanizmanın demokratikleşmesi, eğitim sisteminin modernleştirilmesi, toplumsal yasalar, işçilerin örgüt kurma haklarının tanınması, sanayileşme, imparatorluktaki uluslara kültürel özerklik vb. Ama her reform denemesi kısmi ve ürkek kalıyor ve ardından, geçici olarak özgürleşen sosyal ve politik güçleri denetim altına almak için her seferinde daha sert bir reformla geliyordu. (Mandel; 1997:9).

1917 devrimine giden yolda, devrimi ilk tetikleyen birinci dünya savaşından sonra ülkede baş gösteren sefalet olmuştur. I. Dünya savaşında baş gösteren açlık ve sefalet sadece Rusya değil özellikle Batı ülkelerinde sosyalist ayaklanmayı güçlendirmiştir. Avrupa sosyalistleri arka arkaya 1915 'Zimmerwald', 1916 'Kendal' ve 1917 'Stocholm' kongrelerini toplayarak savaşa karşı harekete geçtiler. Mart 1917'de başlayan ekmek kıtlığı nedeniyle işçiler Petrograd'da yürüyüşe geçtiler. Ayaklanma kısa zamanda orduya sirayet etti ve çabucak gelişti. 12 Mart'ta sosyalistler, işçiler ve askerler ayrı bir 'komite' kurdu. Bu komite ilk Rus Sovyet'inin oluşumudur. (Mısırlıoğlu; 2012: 289).

2.5.1.1917 Rusya'sında Ekonomik ve Sosyal Durum

Ünlü tarihçi Carr demiştir ki: '1917 Şubat devrimi, savaşın neden olduğu yoksullukların ve ödenen bedelin paylaşımında açıkça görülen eşitsizliğin çileden çıkardığı halkın yeniden isyanıdır'. (Carr; 2012:56).

Rusya, 1917 öncesinde büyük bir savaşın içinde yer alıyordu. Birinci Dünya Savaşı, Rusya'da ciddi ekonomik ve siyasal sorunları gündeme getirmeye başladı. Savaş, ülkenin ekonomik durumunu çok kötü etkilemişti. Savaş birçok ülkeden büyük bir insan sayısının seferberliğine neden oldu. 1917'nin başına kadar, 15 milyon erkek orduya katıldı. Bu kadar fazla kişinin mobilizasyonu ekonomik sıkıntıları da beraberinde getirdi. 1916 sonbaharında, Petrograd'da yeterli yiyecek bulunmuyordu. Bunun yanı sıra ülkenin batısında savaş esnasında sürgüne uğrayan iki milyon mültecinin sorumluluğunu yine devlet üstlenmişti. Erzak tedariki için hükümet maddi yardımda bulundu. 1916 sonunda sanayi işçilerinin %73'ü askeri malzeme üretiminde çalışıyordu. Devlet harcamaları atmış ve gelirler düşürülmüştü. (Vernadsky; 2009: 348).

Ülkedeki mevcut durum Çar'a yönelik protestoları arttırmıştı. Çar Nikola Petrograd'dan kaçmak zorunda kalmış, ardından da geçici hükümet kurulmuş ve başkanlığa Prens Luov getirilmişti. Ülke ekonomisi felç olmuş durumdaydı. Fabrikalar birbiri ardına kapanıyor, ürün fiyatları artıyordu. Yalnız Mayıs ve Temmuz aylarında bile yaklaşık 439 fabrika kapanmıştır. Geçici hükümet ülkeyi ekonomik buhrandan kurtarmanın yollarını arıyor fakat bulamıyordu. (Sadıkov; tarihsiz: 102). Rusya'da zamanla barış yapma arzusu artmıştı. Savaşın getirdiği gerek ekonomik gerekse toplumsal sorunlar ülkede ciddi siyasal ve ekonomik zorlukların yaşanmasına neden olmuştur. 15,5 milyon insanın silâh altına alındığı, 1.650.000 ölü, 3.850.000 yaralı ve 2.410.000 esire mal olan bu savaşın sonlarına yaklaşırken, savaş başlangıcında seferber olan Rus halkının savaşı bitirme isteği artmıştı. (Kocabaşoğlu; 2006: 40).

Yalnız Temmuz ayında 43 vilayette köylü ayaklanması patlak vermişti. Köylüler toprak ağalarının evlerini yakıyor, emlaklarını gasp ediyor, hatta kimi zaman bir takım cinayetler işliyordular. Fakat bu dönemde Bolşevikler bir hayli itibar kazanarak Petrograd varoşlarındaki işçi Sovyetlerini ele geçirmeyi başardılar. Ardından ordu içinde propagandalara ağırlık verdiler. Hatta bunun için iki gazete yayınladılar. Bunlar: Soldaska Pravda (Asker Pravdası), Okopnoya Pravda (Siper Pravdası)dır. (Sadıkov; tarihsiz: 103).

Rusya Birinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir yenilgi almıştır. Buna neden olan en aktif provokatörler ise Bolşeviklerdi. Lenin, 1907'den beri yurt dışında olmakla birlikte, Rus siyasetini çok yakından takip ediyordu. Duma'daki Bolşevik delegelere ilk olarak Kasım 1914'de liderlerin savaştaki 'yenilgici' politikasını açıklamıştı. 1915 ilkbaharında tutuklanan bu siyasetçiler, fitne ve hizip çıkarma suçundan yargılanıp hapse atıldılar yada yurt dışına

sürgün edilmişlerdi. Ancak fikirleri, Rus işçi sınıfının zihninde usulca yerleşiyordu. Lenin, İsviçre’de ön çalışmaları tamamlayarak 1915’te 3. Enternasyonal’in kurulmasını teklif etti. 1915 ve 1916’de düzenlenen iki enternasyonal sosyalist konferansta bu ‘yenilgici’ politikasını tekrardan beyan etmiştir. Ayrıca, halklar arasındaki emperyalist savaşın sonuçlanması için alt sınıfların, üst sınıflara karşı bir iç savaş başlatması gerektiğini savunmuştur. (Vernadsky; 2009: 347).

2.6.Devrimin Aşamaları

Mevcut rejim artık nüfusu besleyecek halde değildi. Politik kurumsal olarak otokratik devlet tüm meşrutiyetini kaybetmişti. Tarım krizi, köylünün toprağa duyduğu açlığı daha da arttırıyordu ve zoraki Ruslaştırma altında devletin baskısı giderek daha çok bunaltıyordu. (Mandel; 1997: 10). Tüm bu durumlar 1905’ten sonra yine başarısızlıkla sonuçlanacak olan Şubat devrimine doğru Rusya’yı sürüklüyordu.

2.6.1.Şubat 1917 Devrimi

1916-17 kışındaki dayanılmaz sefalet Şubat devrimini ateşleyen kıvılcım oldu. İşçi ve ev kadınlarının ‘uluslararası kadın’ gününde toplanması bu kıvılcımı ateşledi. Bu olaydan bir hafta sonra Çar II. Nikola çekilmek zorunda kaldı. Tekstil işçileri ile başlayan grev hızla ve kendiliğinden o dönemde Rusya’nın başkenti olan Petrograd proletaryasının tümüne yayıldı. (Mandel; 1997: 10).

Lenin, o yıllarda Zürih’teydi ve Şubat olaylarının mücadeleye işçilerin önderlik etmesine rağmen burjuvazinin Petrograd’ta kendi iktidarını kurmak için yararlanmak istediği sonucuna vardı. Petrograd’a 3 Nisan’da dönem Lenin, Şubat devriminin Rusya proletaryasının temel sorunlarını çözemediğini; Rusya işçi sınıfının yarı yolda duramayacağını ve asker kitleleriyle yapacağı güç birliği sonunda Rus proletaryasının burjuva demokratik devrimi proleter sosyalist devrime dönüştüreceğini bildirdi. (Rabinowitch; 2008: 17).

26 Şubat 1917’de el ilanı şeklinde bir parti manifestosu yayınlandı. Manifesto; cumhuriyeti kuracak ve iş gününün sekiz saate indirilmesi, büyük toprakların kamulaştırılması, yiyecek maddelerinin stoklarının halka dağıtılması gibi demokratik reformları uygulayacak ve ‘bütün dünya halklarının kendi sömürgecilerine ve efendilerine karşı devrimci bir mücadeleye girişmesi, sömürge halklarına reva görülen kanlı kıyıma son verilmesi için savaş halindeki ülkelerin proletaryası ile görüşmelere başlayacak bir ‘geçici

devrimci hükümet' kurulması için işçi sınıfına ve devrim ordusuna çağrıda bulunuyordu. (Carr; 2012: 75)

Bozulan ekonomik koşullar daha baştan ayaklanmanın tetiklenmesine neden olmuştu. Savaş özellikle Petrograd'ta önemli derecede konut, yiyecek, giysi, yakıt ve hammadde kıtlığı getirmişti. İngiltere'den gelen kömür ve Amerika'dan alınan ucuz pamuk gibi mallarda yaşanan kıtlıklar yabancı malların gelişinin durmasına bağlıysa da sorun aslında iç sevkiyat ve dağıtım sorunlarından kaynaklanıyordu. Rusya'nın iç akarsu taşımacılığı ve demiryolu sistemi, sivil ve askeri ihtiyaçları karşılamak için yetersizdi. Mallarda ki kıtlık arttıkça, ücretlerle artan geçim maliyeti arasındaki açık daha da genişledi. Petrograd'ın üçte biri kadın olan fabrika işçisi, ortaya çıkan enflasyonun en sert vurduğu kesim oldu. Savaşın çıkmasıyla 1917 arasında ücretlerde önemli artış görülmesine karşın, gerçek ücretler savaş öncesi düzeyinin üçte birine düştü. Şubat Devrimi bu zorlukları düzeltmedi. Tam tersine Mart ve Nisan'da idari karışıklıklar arttı. (Rabinnowitch; 2008:23). Ancak şubat devrimin olumlu sonuçları da oldu; 'insan gücü eksiklikleri' dışında parti gazetesinin yeniden yayımlanmasını engelleyen bütün güçlükleri çözümlenmişti. (Carr; 2012: 77)

Şubat devrimi için sahneyi kuran güçlükler, bundan sonra daha da kötüleşmeye devam ederek büyüdü. Örneğin demiryolu sistemi, cephelerin ikmali, yaralıların tahliyesi, kentlere yiyecek taşınması ve sanayiye ham madde sağlanması taleplerini hala eş zamanlı olarak karşılayamıyorlardı. Dahası, Şubattan sonra, demiryolu işçilerinin grevi, yerel girişimciler ve sendikalist eylemler demiryolunun mallarını ve işlevlerini doğrudan yada dolaylı olarak etkiledi. Bütün bu etkinlikler, ülkeyi yönetmek için yaşamsal önem taşıyan demiryolunu kullanmayı deneyen bir yetkilinin önüne ek güçlükler çıkardı. Savaş durmadı. Bolşeviklerin iktidarı ele alana dek, hiçbir Rus hükümeti ülkenin savaştaki rolünü bırakmaya istekli değildi. Batılı güçlerde, Rusya'nın ittifakına değer veren liberallerde, çarın savaşı başarısız bir şekilde yürüttüğünü düşünerek çara karşı hepsinde bir tepki oluştu. Artık görev başında olduklarına göre liberaller, devrimci nitelikteki milliyetçi çağrılarla savaş çabalarını canlandırmayı ve hem Batı'yla ittifakı güvence altına alacak hem de içeride burjuva-liberal anlamda toplumsal-siyasal bir düzene istikrar sağlayacak zaferleri kazanmasını umdukları kişilerin hizmetine girdiler. İlimli sosyalistler ise savaş konusunda daha az istekliydiler ve liberalleri, eski rejimden miras kalan, tüm emperyalist savaş araçlarını kamu önünde reddetmeye zorladılar. (Skocpol; 2004: 389-390).

2.6.2.İkili İktidar

1917 Şubat sonu ile Ekim sonu arasında Rusya çok özel türde devrimci bir dönem yaşadı: 'ikili iktidar' Şubatta çarlık rejimini yıkmak için yeterince kararlı olan işçi sınıfı tüm iktidarı o anda eline almaya hazır değildi. Ancak fabrikaları ve kentleri yoğun bir konsey ağı ile kapladılar ve bu konseyle hızla yaygınlaşarak orduyu ve sonunda tüm taşrayı kapladı. Bu Sovyet kuruluşlarından ikisi karar verici rol oynadılar: Baştan beri 'toplumda' politik bir güç sahibi olan bölge temelinde seçilmiş olalar ile işçi sınıfının dinamik gücünü elinde bulunduran fabrika konseyleri. Kitlelerin acil ihtiyaçlarının ürünü olan bu konseyler aynı zamanda kitlelerin bilinç düzeyleri ile politik ön yargılarını yansıtıyordu. İktidarın ele geçirilmesi görevinin açıkça ortaya konması için devrimci bir partinin bunu öne sürmesi ve buna önderlik etmesi gerekliydi. Bunu yapabilecek örgüt 'Bolşevik Partisi' idi. Ancak Bolşevikler Eylül 1917'e kadar işçilerin arasında Sovyetler de bir azınlıktı. Böylece ikili iktidarın tarihi farklı siyasi partiler işçileri ve halk hareketlerini temsil edenler arasında, devrimin can alıcı sorunu, yani, Sovyetlerin iktidarı ele almasından yana mı yoksa karşı mı oldukları konusundaki mücadelelerin tarihidir. (Mandel; 1997:11).

2.6.3.Şubattan Ekim'e

18 Haziran gösterisi ile insiyatif çoktan ele alınmıştı. Başken proletaryası bu ilk zaferi son saldırının başlangıcı olarak yorumlamıştı. Bolşevik partisinin amaçladığından da ileri giden kitleler hükümeti iktidardan düşürmek istiyorlardı. (Mandel; 1997:13). Bu devrimin kilit ismi Kerenski idi. 18 Haziran'da Kerenski'nin başlattığı Rus saldırısı ile 6 Temmuz'da başlayan Alman karşı saldırısı arasında geçen dönemdi. Kerenski Şubattan sonra kitlelerin zaferine ilişkin genel bir saldırıya geçti. Buna ek olarak halkın taleplerini gerçekleştirmesini süresiz olarak erteledi. Bolşevik partisi büyük zorluklarla karşı karşıyaydı ama işçi sınıfı içinde çoğunluk olma konusunu sürdürüyordu. (Rabinowitch; 2008: 28).

Nisan ile Eylül arasında parti, içi demokrasisi yöntemlerini kullanarak Sovyetlerde çoğunluğu ele geçirmek için mücadele etti. İşte bu notadan sonra devrimci inisiyatifleri ile işçi demokrasisinin bu organları yeni devlet mekanizmasını oluşturdu. Halk kitlelerinin demokratik öz örgütlenmeleri Rus devriminin temel ve örnek yönüdür. Ancak bu tek başına 'karşı iktidar' tarafından ne tür bir politika izleneceği sorusunu belirlemiyordu. Bu öz örgütlenme, kendi programları, teknikleri, eylemleri vb. ile çok çeşitli partiler ortaya çıkartmıştı. Rus devrimi sırasında sonucu belirleyen bu partiler ile bölgesel konseyler

arasındaki etkileşimdi. Sendika hareketleri oldukça zayıftı, fabrika konseylerinin faaliyetleri ise önemli olmakla birlikte ikincil oldu. (Mandel, 1997: 16).

Petrograd İşçi Temsilcileri Sovyeti

Bunun kurulması merkezi bir yönlendirme altında olmayan işçi gruplarının kendi hareketlerinin bir sonucuydu. 1905 devrimi boyunca kısa fakat etkili bir rol oynamış Petrograd Sovyet'inin yeniden dirilişiydi bu. Petrograd Sovyeti'de işçiler tarafından seçilmiş parti dışı bir örgüttü. Sosyalist Devrimciler, Menşevikler, Bolşevikler hepsi bu örgütte temsil ediliyordu. Petrograd Sovyet'i başlangıçta hükümet olmak istemedi. Bunun nedeni; kısmen önderliğinin o zamana kadar Rusya'nın sosyalist devrim için değil, sadece burjuva devrimi için olgunlaşmış olduğudur. Kısmen de kendini hükümet olacak kadar hazır hissetmemeleridir. (Carr; 2012: 75).

Petrograd Sovyet'inin ardından Moskova'da diğer büyük semtlerde ve bir süre sonra bazı kırsal bölgelerde Sovyetler kuruldu ve bu olgu, Mart 1917 sonunda Sovyetlerin ilk 'Tüm Rusya Konferansının' yapılmasına neden oldu. (Carr; 2012: 76).

Lenin, kitlelerin eğitilmesi sayesinde, Bolşeviklerin Sovyetlerde çoğunluk sağladığının, devrimin ikinci aşamasını sosyalist aşamaya geçiş anı olarak nitelendirmektedir. Bu ima, bütün toprakların kamulaştırılmasını ve büyük malikânelerin Sovyet denetiminde örnek çiftliklere dönüştürülmesini, mevcut bankaların bir milli banka içinde bütünleştirilmesini içeren bir tez öneriyordu. Bu imasını Nisan tezlerinde ki şu sözlerle destekliyordu; 'acil görevimiz sosyalizmin başlatılması değil, sadece işçi temsilcileri Sovyeti'nin sosyal üretim ve ürünlerinin dağıtılmasının üstünde denetimine acilen geçmektir'. (Lenin; 1999: 84).

Lenin'in tahliline göre 'ikili iktidar' birbirinden ayrı iki hükümet şeklinde ortaya çıkıyordu. Geçici hükümet burjuvazinin hükümetiydi. Sovyet'in ise 'proletarya ve askeri üniforma içindeki köylüler tarafından kurulmuş bir diktatörlüktü. Sovyetler er ya da geç geçici hükümeti devirecek yâda yok olup gideceklerdi. (Lenin; 1999: 85).

Nisan ayından itibaren olaylar Bolşeviklerin lehine gelişmeye başladı. Artık Bolşevikler askerle ve işçilerinin çoğunun güvenini kazanmaya başlamışlardı. Lenin'in Bolşeviklerin iktidarı devralmaya kararlı olduklarını ilan etmesi, geçici hükümete karşı bir savaş ilanıydı. Artık koalisyon etkisini gittikçe yitirmeye başlıyordu. Troçki'nin 'ikili iktidarsızlık' dediği dönem işte bu dönemdi. Bundan sonraki adım ise Petrograd'daki işçi ve

askerlerin düşüncelerini öğrenmek için bir deneme yapılmasıydı. Bunun üzerine Bolşevikler kendi sempatanlarını 9 Haziran 1917’de bir sokak gösterisine çağırdılar. 1917 Ağustos’unda yaşanan başka bir olay ise şu şekilde cereyan etmiştir; ülkenin durumu hakkında bilgi vermek için bütün partilerin Kerenski tarafından Moskova’da bir devlet konferansına çağırılmasıydı. Çeşitli örgütleri ve kamu kuruluşlarını temsilen 2000 delegenin katıldığı bu toplantı tam bir fiyaskoyla sonuçlandı. Sağcı bir grup isyan başlattı ve bunun üzerine Lenin diğer sollarla uzlaşmayı talep etti ancak buda bir sonuç vermedi. (Carr; 2012: 95).

Devrim politikalarının gerektirdiği şey; en geri, siyasi ve ekonomik düzenden doğrudan doğruya en ileri bir siyasi ve ekonomik düzene geçmektir. Siyasi bakımdan program, burjuva demokrasinin bütün kusurlarıyla birlikte Batı’ya kazandırmış olduğu uzun vatandaşlık deneyimi ve eğitiminden geçmeksizin, otokrasi ile sosyalist demokrasi arasındaki derin uçuruma köprü kurulması gerekiyordu. Ekonomik bakımdan program, ne sermaye donanımının kaynaklarına, ne de gelişmiş bir kapitalist düzenin eğitilmiş işçilerine sahip olan bir ülkede sosyalist bir ekonominin meydana getirilmesi anlamına geliyordu. Ekim devrimin gerçekleşmesi için öncelikle bu engelleri aşması gerekiyordu. (Mandel; 1997: 45).

Ekim devrimi yalnızca bir manevra ustası, Lenin tarafından düzenlenen küçük bir profesyonel devrimci bir grup tarafından gerçekleştirilen çok ciddi bir darbeydi. Ekim devrimi, bugüne dek bildiğimiz en derin köklü kitle hareketlerinden birinin nihayete ulaştığı noktaydı. (Mandel; 1997: 23)

2.6.4.Yahudilerin Bolşevik Devrimine Etkisi

Rusya, Çarlık rejimin son günlerinde dehşetli bir Yahudi-Slav çekişmesine sahne oldu. Romanof hanedanı orada bulunan Yahudilere büyük bir zulüm yaptığı gerekçesiyle Yahudiler o dönemde Rusya’dan göç etmek zorunda kalmışlardır. Çar hükümetinin Yahudi ırkına karşı olan nefretin temelinde Yahudilerin hemen hemen buldukları her yerde takip ettikleri ‘İktisadi İstismar’ yatmaktadır. (Netcheolodon; 1978: 8).

Bazı Yahudilerin Rusya’nın ekonomik hayatına el koymak için ısrarlı bir gayret sarf ettikleri bunu son derece ince düşünülmüş bir plana göre hareket ederek gerçekleştirdiklerini, buna ek olarak da, Rusya’daki kurulu düzeni yok etmeyi hedefleyen bütün ihtilal girişimlerinin Yahudiler tarafından idare edildiği görülmektedir. Ayrıca yine aynı devrede,

saflarında çok sayıda Yahudi aydın spartakistlerin Almanya'da ortaya çıktığı da görülmektedir. Bu harekete Nasyonal Sosyalist Hareket adı verilmektedir. Yahudi etkisinin ilk görüldüğü sosyalist harekettir. Nasyonal sosyalizm, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da gelişmeye başlayan ve 1933'ten İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar iktidarda kalan otoriter bir siyasal rejimdir. Sosyalizmin toplumsal kuralları ile ırkçılığı birleştirme iddiasında olduğu için bu adı alan "nasyonal sosyalizmin bir diğer adı da "Nazizm"dir. (<http://www.enfal.de/sosyalbilimler/n/004.htm/> 26-05-2015).

İkinci Alexandre'nin oğlu ve veliaht Üçüncü Alexandre hemen yaptırdığı tahkikat sonucunda babasının katilinin Rusların en yüksek sınıflı mensupları tarafından yetiştirildiğini ve azmettirildiğini öğrendi. Aşırı muhafazakârlar suikastı düzenleyen Yahudi olduğu iddia ediyorlardı. Yahudilerin Rusya'da karışıklık çıkarmak için bu tür hareketlere ve özellikle Rus-Japon savaşı sırasında ülkenin bulunduğu zayıf durumdan yararlanarak, isyan hareketlerine başlamışlardır. Amaçları Çar'ı indirmek ve ülkede bir devrim gerçekleştirmektir. (Netcheolodon; 1978: 192). Yahudilerin bütün bunlardaki tek amacının, Romanof hanedanlığından intikam almak için yaptığı söylenebilir. Buradan şöyle bir çıkarımda bulunulabilir; Yahudiler 'intikam' lafının arkasına saklanıp, devrimi gerçekleştirerek yalnızca kendi istedikleri gibi Rusya'da çıkarına uygun değiştirerek, sıfırdan kurmak istemekteydiler ve tüm bunlar için Devrimin her aşamasını gerek finansman gerekse askeri anlamda desteklemişlerdir.

Çarlık Rusya'sı, 1917 yılındaki ihtilal teşebbüsleri neticesinde yıkılmıştı. Amerikalı, Avrupalı, mason ve Siyonistlerin kapital yardımlarıyla gerçekleştirilen ve kadrosunun büyük bir kısmı Yahudilerden oluşan 'Bolşevik İhtilali' Rusya'yı alt üst etmişti.

Yahudilerin ve siyonizmin Rus ihtilali ile ilgisinde, Amerikan-Harbiye-i Ümmiye İkinci Bürosunun 1919 başında hazırladığı ve Amerika'daki Fransız yüksek komiserine verdiği muhtıra dikkate değer gerçekleri ortaya koymaktadır. Muhtıranın ilk kısmında, Yahudi Siyonist teşkilatının bilinen gizli protokolünün onuncu maddesinde bu ilgi açık bir şekilde beyan edilmiştir. Bu gizli protokolün maddesi aynen şöyledir: (Netcheolodon; 1978: 9).

'Tanrı size, siz seçkin kullarına dünyaya yayılma kudreti verdi. Bu kudret başkalarına zaaf gibi görüldüğü halde, aslında bizim kudretimiz olmuştur. Bu durum bizi şimdi dünya kudretinin eşiğine getirmiştir. Bu esaslar üzerinde dünya hâkimiyetinin kurulmasına az kalmıştır.'

1916 Şubatında, Rusya'da bir ihtilalin hazırlanmakta olduğu ilk defa öğrenildi. Aşağıda isimleri yazılı şahısların bu ihtilalin içinde olduğu öğrenildi. İşte bu isimler: (Netcheolodon; 1978: 11).

1)Jacob Schiff- Yahudi

2)Kuhn, Loeb ve Şirketi- Yahudi Şirketi

Müdüriyet: Jacob Schiff

Felix Warburg- Yahudi

Otto Kahnz- Yahudi

Mortimar Schiff- Yahudi

Serome H. Hanower- Yahudi

3)Guggenheim- Yahudi

4) Max Breitung- Yahudi

Yukarıda da görüldüğü gibi bu bildiri den bir yıl sonra patlak veren Rus ihtilalinin Yahudiler tarafından planlandığı bu tüm bu belgeler dikkate alınarak söylenebilir.

Amerika'daki büyük Yahudi bankası ve ticaret firmalarının Almanya'daki firmalar ve bankalarla yakın ilişkisi vardır. Bu münasebetler İskandinavya'ya kadar uzanmakta ve yayılmaktadır. Böylece Bolşevik hareketi bir bakıma bir Yahudi hareketidir. Bu bakımdan birçok ticarethane ve bankalarda bu hareketin içindedir. (Netcheolodon; 1978: 13).

Yukarıda adı geçen KuhnLoeb şirketinin müdürü JacobSchiff, Romanoflara en başında da belirttiğimiz nedenlerden ötürü karşı büyük bir kin güdüyor ve imparatorluk tahtının yıkılmasını istiyordu. Çarlık hükümetini özellikle Yahudilere zulmetmekte ve onların işlerinin görüşülmesini engellemekle suçluyordu. Bu nedenle Schiff o dönem ihtilal liderlerine ciddi mali yardımlarda bulunmuştur. Trocky ve Lenin'e yapılan kapitalist yardımların delillerde alenen ortadadır. Bu delilleri, Rusya ile Amerika arasında hiçbir ciddi anlaşmazlığın bulunmadığı bu dönemde Amerikan hükümeti tarafından yayınlanan diplomatik bir belgede bulunmaktadır. (Coston; 1974: 177).

1917 ilkbaharında, JocabSchiffTroçkiye Rusya'da bir ihtilal yapması için para vermeye başlamıştır. New York'ta yayımlanan Forward adlı Yahudi Bolşevik gazetesi de aynı amaç ile yardım etmiştir. Haham Magnes, JacobMilikow adında bir yahudidir. Magnes, 1917 başında Amerika'da ilk Bolşevik teşekkülünü kurmuştur. Bu teşekkülün adı 'Halk Konseyi' idi. 24 Ekim 1918'de Haham Magnes, kendisinin 'Bolşevik' olduğunu onların doktrin ve

ideallerine inandığını açıkladı. Jacob Schiff tarafından para yardımı gören Haham Magnes'in ayrıca, dünya Siyonist teşkilatı ile yakın ilişkileri vardır. Daha sonraları bu teşkilatın başkanlığına getirildi. Bunun amacının o dönemki devletlerarası Yahudi hakimiyetini kurmak olduğu söylenmektedir. Bu teşkilatla da, Yahudi milyonerleri ile proleterler arasındaki yakın ilgi dikkat çekmektedir. (Netcheolodon; 1978: 12).

Lenin'in NEP devrinde karşılaşılan zorluklara sermayesiyle yardım eden Amerikalı Mr. Gog'a Lenin şunları söylüyor: 'Yabancılar ve aptallar bizim burada yeni bir şey yaptığımızı zannediyorlar. Bolşevikler Rus milletine yegâne rejimi açıklayarak kabul ettirdi. Yüz milyon kişi sopsuz, casussuz, gizli polissiz, idam sehpasız, savaşız, kürek mahkûmiyetsiz ve işkencesiz idare edilemez. Bizzat Marx bize nazariyelerin birer itibarı kıymet, birer vasıta olduğunu söylemiştir. Ben asıl gayeme ulaşmak için komünist ideolojisini kullandım. Marx İngiliz istatistiklerinin ve sanayileşmesinin gizli hayranı bir burjuva yahudiden başkası değildir. Köylülerden nefret ederim. Turganiyef denilen çürümüş, gevşemiş, batılı ile hidayete ermiş olan bir 'faune' olan Tolstoy ikiyüzlüsünün idealize ettiği mujikten nefret ederim. Köylü bütün öğrendiği şeyleri temsil eder: Mazi, iman, irtica, dindarlık ve el ile görülen işleri...' (Yazgan; 1978: 14). Lenin, Stalin ve bu devrimin öğretilerinin sahibi Marx, bu şahısların Yahudi oldukları kaynaklarda açık olarak ifade edilmektedir. Özellikle Lenin, bu ihtilali yalnızca kendi çıkarları için yaptığını gizli belgelerde açıkça itiraf etmiştir yani asıl amaç işçi sınıfını ve köylü halkı korumak değildir. Bir toplumda etkilenmesi en kolay kesim bu halklar olduğundan devrim onları hedef alarak ilerlemiş ve başarılıda olmuştur. Tüm bunlardan yola çıkarak, yapılan devrim Rusya için büyük bir yıkımdır, ulaşılacak istenen tek gaye Yahudilerin iktisadi amaçlarıdır denebilir.

2.7.Ekim 1917 Devrimi

Ekim devrimi; Bolşevikler bu devrimin kapsamı konusunda hala anlayamamışken ve devrimin burjuva demokratik bir devrim mi proleter sosyalist bir devrim mi olduğu konusunda kararsızlık içindeyken zaferle sonuçlanmıştı. Ekim devrimi ile ilgili belgeler incelendiğinde, ilk bildiriye 'sosyalizm' ve 'sosyalist' kelimelerin pek az ve belli belirsiz kullanıldığı dikkat çekmektedir. 'Devrim'i yada 'işçi ve köylü devrimini' savunmak, niyet için yeterli bir tanımdır. 25 Ekim - 17 Kasım tarihli ikinci oturumda Lenin şöyle diyordu; 'halk kitleleri ile aynı görüşte olmasaydık bile, demokratik bir hükümet olarak onların haklarını savsaklayamazdık.' Böylece rejimin ilk hayati adımları sosyalizm altında değil, demokrasi altında atılmıştır. (Carr; 2012:106).Kimi Bolşevikler diğer Avrupa

Marksizmlerinden, kimiler Marksist olmayan fikirlerinden, kimileride Rus popülarizminden yada anarşizmden etkilenmiş durumdaydı. Kuşkusuz, daha sonraki politik anlaşmazlıkları bir ölçüde de devrimci doktrin bakımından gerçekte olgun sanayi toplumlarını konu alan Marksist partinin, tarıma dayalı Rusya'daki beklenmedik zaferi üzerine ortaya çıkmıştı ama çok geçmeden genel olarak kabul gören Marksist önermeler bile örneğin; ekonomik planlarının yararları arasında keskin bir tartışmaya yol açtı. Kısacası; 'Demokratik Merkeziyetçilik' olarak bilinen politik örgütsel birlik savına ilişkin görüntünün altında, 1917'de ya da daha sonraki çeşitli yıllar boyunca, herkesin ortak karar ile oluşmuş bir Bolşevik felsefesi yada Bolşevik ideolojisi yoktur. (Cohen; 1977: 24).

25 Ekim'de geçici hükümet direktmeden düşmüş, Petrograd Bolşeviklerin eline geçmişti. İktidarın ele geçişinin ertesinde başkentte tam bir düzen hüküm sürüyordu. Bolşevikler zaferlerin ertesinde yinede güvenlik duymuyordu. Zinovyev yeni rejime 15 gün dahi vermiyordu. Parti saflarında birçok mücadeleci unsurlarda bu düşünceyi paylaşmaktan geri kalmıyorlardı. Petrograd burjuvazisi de kendi bakımından mutsuzluğunun kısa süreceğine inanıyordu. Lenincilerin iktidarda birkaç günden fazla tutunabilmeleri imkânsız geliyordu onlara. (Mandel; 1968; 364).

26 Ekim-8 Kasım 1917 kongresinde 'Halk Komiserleri Konseyi'nin' kurulduğu bildirilmiştir. Bu kararname konseyi; kurucu meclis toplanıncaya kadar otoriteyi sağlayacak 'geçici bir işçi ve köylü hükümeti' olarak tanımlanıyordu. Toprak reformu ile ilgili kararnamede ise, 'toprak meselesinin' en geniş şekilde ancak ülke çapında bir kurucu meclis tarafından çözülebileceğine inanıyordu. (Carr; 2012: 106).

Devrimin amaçları arasında demokrasiye verilen önemin yanı sıra sosyalizmde nihai hedef olarak belirlenmiştir. Lenin'in devrim anındaki tutumuna ilişkin en ilginç tanıklık; 25Ekim-7 Kasım 1917'de öğleden sonra Petrograd Sovyet'inde işçi ve köylü devriminin zaferini bildiren konuşmasıdır. Lenin; 'bu üçüncü Rus devriminin son aşamasında sosyalizmi zaferine ulaşması gerektiğini belirtmiştir.' Konuşmasının son bölümünde uzun zaman önce ortaya koymuş olduğu sosyalizme geçişi iki şartını dile getirmiştir. Bunlar; Köylülerin ve dünya devriminin desteği olarak belirtmiştir. Bunları şu sözleriyle belirtmiştir: 'Köylülüğün güveninin toprak sahiplerinin egemenliğine son verecek tek bir kararname ile kazanacağız. Köylüler kendi kurtuluşlarının ancak işçiler ile birleştirildiği takdirde gerçekleşebileceğini anlayacaklardır. Her şeyin hakkından gelecek ve proletaryayı dünya devrimine götürececek olan

bir kitle örgütünün gücüne sahibiz. Bu günden tezi yok, kendimizi Rusya'da proleter sosyalist bir dünya devriminin kurulmasına adanıyoruz.' (Lenin; 1992: 108).

Ekim devriminin kapsamı ve niteliği konusundaki ilk tereddütler ilk anayasal terminolojiye yansıyor. 'Rusya' kelimesi terk edildiği için, yeni otoriter anlamda dile getirilebilen bir ad bulmakta güçlük çekmiştir. Yeni otorite kendisini, gücünü 'Sovyet İktidarında' ve 'Tüm İktidar Sovyetlere' sloganının başarısından da 'Geçici işçi-köylü hükümet' ya da doğrudan 'devrim hükümeti' olarak tanımlıyordu. Yalnız bir kez, oda özel bir metinde, 'Rusya'nın sosyalist hükümeti' olarak adlandırmıştı kendini. Sovyet tarihinde ilk temel anayasal bildirge; 'Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi'nde yer alıyor ve şu sözlerle başlıyordu: 'Rusya; işçi, asker ve köylü temsilcileri Sovyetleri Cumhuriyeti'dir. Tüm merkezi ve yerel iktidarda bu Sovyetlere aittir.' (Carr; 2012: 107).

Lenin; kendi ihtilalı olarak bu üçüncü Rus ihtilalını bir dantelâ gibi, bir sanat eseriymişçesine hazırlıyordu. Bir başka gayreti de, Moskova'yı Petrograd ile birlikte ayaklandırmaktı. Bu amaçları için Lenin harekete geçti. İlk hamlesi: 12-25 Kasım 1917'de Lenin'in daha önce belirttiği gibi geçici hükümeti düşürmeden önce parti seçimleri yapmaya karar verdi. Seçim sonuçları Bolşevik saflarında duyulan bütün kaygıları haklı çıkardı. Kurucu meclisten seçilen ve başlangıçta 808 olarak ön görülen 707 üyeliğin 410'unu olan SD'ler rahat bir çoğunluk sağlamışlardı. Bolşevikler ancak dörtte bir oranında yani 175 sandalye çıkarabilmişlerdi. (Carr; 2012: 110). 84 delegenin büyük bir kısmı tamamen Bolşevik karşıtıydı. Kadetlerki hayatta kalan tek burjuva partisiydi, 17, Menşevikler de 16 üye kazanmışlardı. Ekim devrimi ile kurulan hükümet hakkında bu sonuca bakaran bir yorum yapmak gerekirse, seçimlerin ezici bir güvensizlik güvensizlikle sonuçlandığı söylenebilir.

Lenin; Ekim Devriminde attığı ilk adımları şu şekilde sıralamaktaydı; 'genel olarak hemen başarılacak her şeyi bir devrimci darbeye başardık; örneğin, proletarya diktatörlüğünün ilk gününde, 26 Ekim (8 Kasım) 1917'de toprağın özel mülkiyeti büyük toprak sahiplerine tazminat ödemeksizin kaldırıldı; büyük toprak sahipleri mülksüzleştirildi. Birkaç aylık zaman içinde, hemen hemen bütün büyük kapitalistler, fabrika, anonim şirket, banka, demiryolu vb. sahipleri de tazminat ödemeksizin mülksüzleştirildi. Sanayide büyük üretimin devletçe örgütlenmesi ve fabrikaların ve demiryollarının 'işçilerce denetiminden', 'işçilerce yönetimine' geçiş bu da, genellikle daha şimdiden başarılmıştır; ama tarımla ilgili olarak daha yeni başlanmaktadır ' devlet çiftlikleri, yani devlet malı topraklar üzerinde işçi tarafından örgütlenen büyük çiftlikler' gene bunun gibi, küçük meta tarımından komünist

tarıma geçiş olarak, küçük çiftçilerin kooperatif topluluklarının çeşitli biçimlerde örgütlenilmesine de daha yeni başladık. Özel ticaret yerine ürünlerin devletçe örgütlenmiş dağıtımı, yani tahılın devletçe sağlanarak kentlere ve sanayi ürünlerinin kırlara gönderilmesi için aynı şey söylenmektedir.' (Lenin; 1977: 206-207). İşte Lenin Devrim planını bu şekilde açıklamıştır.

Lenin'e göre ; 'Sovyet Cumhuriyeti', sosyalizme en sancısız geçişi sağlayabilecek tek biçimdi. Orduya ve köylüye devrimci fikirlerin yayılmasının sonucu ilk olarak sınıf güçlerinin yeniden bir araya gelmesini, ikinci olarak Sovyet iktidarı ile burjuva rejimi arasında Ukrayna'da kısmen Finlandiya, Beyaz Rusya ve Kafkasya'da başlayan mücadele ve nihayet, kadetlerin en yakıcı sorunları demokratik yoldan çözmesini ortadan kaldıran 'karşı devrimci, isyana' geçiş sürecine katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler; 25 Ekim'de burjuvaziye karşı sosyalist devrimi başlatan emekçi ve sömürülen sınıfların özlemleri ve çıkarları ile Kurucu meclis arasında kaçınılmaz bir çatışmaya yol açmıştır (Zinovyev; 2012: 113). Artık tüm anlaşmazlıklar sosyalist öğretiye çözülmeli aksi ihanet sayılıyordu. Bu düşünce paralelinde kurucu meclis yıkıldı ve Bolşevikler dışındaki tüm partiler saf dışında kaldı.

Rusya Sovyetler Kongresi'nde alınan son kara göre; kongre gereksiz hale geldiği için sadeleştirilmiş olan 'Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi'ni kabul etti ve Milliyetler Halk Komiseri Stalin'in önerisi üzerine 900 delegenin katıldığı 24 karşı, 3 çekimser oyun kullanıldığı bir oylama kongreden 'Rusya Cumhuriyeti'nin Federal Kurumları' üzerine adli bir karar eklenmişti. O zaman kadar işçi ve köylü hükümeti ibaresinin yerine yer alan 'geçici' sözcüğü ortadan kayboldu. Kongre, bir sonraki Kongre'nin onayına sunulmak üzere 'Rusya Federal Cumhuriyeti Anayasasının Temel İlkelerini' açıklayıcı bir taslak hazırlamakla görevlendirildi. (Carr; 2012: 117).

Devrim esnasındaki, Rusya'da bakacak olursak; şehirlerde vaziyet oldukça kötüdür. Sokak gösterileri, grevler, karışıklıklar zirveye yükselmiştir. Lenin; kendi ihtilalı olacak bu üçüncü Rus İhtilalını bir dantelâ gibi; bir sanat eseriymişçesine hazırlıyordu. Hiçbir noktayı açık bırakmak istemiyordu. Lenin'in bir başka gayreti de, Moskova'yı Petrograd ile ayaklandırmaktı. Çünkü hükümetin oraya çekilmesinden korkuyordu. O zaman Rusya iki başlı hale gelebilirdi ve ihtilalin güvenliği, Petrograd'a sığırayıp orada kalması sonucu tehlikeye düşerdi. (Toker; 1973: 197).

29 Ekim'de silahlı ayaklanma teklifi 2 muhalife karşı 19 oyla kabul edildi. Merkez komitesinin üyeleri bunun üzerine kendi aralarında toplandılar ve yeni bir organ seçtiler. Bu

organ 'parti merkezi' idi. Bu merkez silahlı ayaklanmanın genelkurmayı olacaktı ve beş kişiden oluşacaktı. Bunlar; Sverdof, Uriçki, Stalin, Cerjinsky, Bubnuf. Merkez, parti adına harekete geçecekti. Fakat beş üyesi derhal, Petrograd Sovyet'i Askeri İhtilal Komitesi'ne girip oranın çekirdeğini temsil edeceklerdi. Çünkü silahlı ayaklanmanın emrini Sovyetler adına bu komite verecekti. (Toner; 1973: 199).

Lenin; kapitalizmin merkezi saydığı devlet bankasını işgal ettirmişti. Bankayı bekleyen askerler hareket etmeden Bolşeviklerden yana geçmişlerdi. Her şey hızla gerçekleşiyor ve zaferler birbirini takip ediyordu. Baştan kansız gerçekleştiği için herkes mutluysa ancak daha sonra ihtilalin sert yüzü kendini gösterdi. 'Bütün yağma teşebbüslerinin derhal kurşuna dizilmekle 'cezalandırılacağı bir afiş yayımlandı. (Toner; 1973: 216).

Lenin; anti devletçiliği Ortodoks Bolşevik ideolojisinin ayrılmaz bir parçası haline getirdi. Şubat ayında 24 bin üyeye ve en az bir etkinliğe sahip olan partinin Ekim ayında 200 bin üyesi olan küresel bir örgüte dönüşmüştür. Devrimin ilerleyen günlerinde iktidarı ele geçirdiğinde Lenin; iç politikada, proletarya ve yoksul köylüler tarafından desteklenen ve onların çıkarlarını gözetilen bir 'komün devleti', bir Sovyetler cumhuriyeti ve bir sosyalist hükümet oluşturacağına söz verdi. Dış politikada ise Lenin; Rusya'nın Avrupa'daki savaşa katılımını sona erdirmeye, savaşçı emperyalist güçlere yönelik diplomatik olarak düşmanca bir tutum izleme ve devrimci bir savaş gerçekleştirme, anti, kapitalist devrimleri destekleme sözü verdi. Ekonomik politikaya ilişkin görüşleri taslak halinde, seyrek ve rastlantısal olarak üç genel öneri biçiminde toplanıyordu; Bankaların ve banka birliklerinin devletleştirilmesi ve sanayide işçilerin denetimi. (Cohen; 1977: 87). Bunların üçü de Bolşevikler tarafında farklı şekilde yorumlanıyor, ayrıca ülkenin ekonomik temellerinin dönüştürülmesinden çok ekonomik düzenleme ve denetime ilişkindir.

O dönemde yaşanan dönüm noktası yaratan olay ise Ekim Devrimini takiben, Alman ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu temsilcileriyle 9-22 Aralık'ta Brest-Litovsk'ta başlatılan barış görüşmeleri, Rusya'nın içinde bulunduğu güç koşullar, savaşı bir ordunun bulunmaması gibi nedenlerle eşitsiz koşullar altında gerçekleşti. Bu sorun, Bolşevik Partisi içinde tartışmalara, farklı çözüm önerileri nedeniyle saflaşmalara neden oldu. Örneğin o dönemde parti içinde bu sorun etrafında oluşan ve 'Sol Komünistler' olarak adlandırılan muhalefetin temsilcisi Buharin derhal devrimci bir savaşa geçilmesini savunurken, Troçki zaman kazanmanın gerekli olduğu düşüncesi ile 'ne savaş, ne barış' taktiğini uyguluyordu. Lenin ise somut koşulların kendi istemlerinden bağımsız olarak zaten 'derhal barış' taktiğini

dayatmış olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle de vakit kaybetmeden barış antlaşması imzalanması gerektiği konusunda diğerlerini ikna etmeye çalışıyordu. Bu arada, Lenin'i destekleyen fakat sorunu sağlıklı bir enternasyonalizm içinde ele almayan Zinovyev ve Stalin'in, barış yapılması fikrini, 'Batıdaki hareketi zayıflatsa bile yine de barış' anlamına gelecek çalışmaları Lenin'i öfkelenmişti. Çünkü Lenin barış taktiğini uluslar arası devrimin çıkarları temelinde savunuyordu. 11 Ocak 1918 tarihli Merkez Komitesi tutanağına geçtiği üzere barış yapılmasının işçi hareketini zayıflatacağı görüşünde Zinovyev ile hemfikirdeğildi. (http://marksisttutum.org/1917_ekim_devrimiyle_isc_i_sovyetleri_devletinin_dogusu.htm-09/02/2015).

1917 sonrasında olup biten olaylarda temel ilkeler arasında su yüzüne çıkmamış bir uyumsuzluk olduğunu akla getirmektedir. Bolşeviklerin birlik halinde olmalarını yansıtan işleyiş, 1918'in başında Lenin'in iç ve dış politikalarına karşı güçlü bir muhalefetin doğuşundan, yirmili yıllardaki geniş kapsamlı pragmatik tartışmalara doğru sadece ayakta kalma isteğinin dayattığı kısa birlik gösterileriyle kesintiye uğrayarak sürüp gitti ve yoğunlaştı. Daha sonraları bir Sovyet tarihçisinin de dikkati çektiği gibi, 1917 ile 30 arasındaki parti mücadelesi 13 yıllık bir fraksiyon mücadelesiydi. (Cohen; 1977: 22).

2.7.1.1917 Ekim İhtilali'nin Sonuçları

Modern toplumsal devrimlerin hiç biri Rusya'nınki kadar tam değildir. 1917-1918'de, birkaç ay içinde sanayi işçilerinin, köylülerin ve askerlerin kitlesel ayaklanmaları, toprak sahibi ve kapitalist sınıfların dayandığı temelleri oydu ve çarlık rejiminin çözülmesiyle sonuçlandı.

Rusya'nın o dönemki içinde bulunduğu duruma bakıldığında, bütün şartların adeta Bolşeviklerin lehine olduğu, bu nedenle de Ekim Devrimi'nin Lenin'in bile tahmin edemediği bir hızla büyüüp gerçekleştiği görülmüştür. Bu devrim Rusya üzerinde kökten bir değişim yaratmış ve etkileri tüm dünyaya yayılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde devrimin ekonomik, siyasi ve sosyal sonuçları ayrı ayrı incelenecek, çalışma hayatına etkileri üçüncü bölümde ele alınacaktır.

2.7.1.1.1917 Ekim İhtilali'nin Ekonomik Etkileri

Devrimi takiben ekonomik yaşamın düzenlenmesi bağlamında atılmaya çalışılan adımlar arasında sanayide devletleştirmeler, tarımda ise büyük çiftliklerin örgütlenmesi gündeme getirildi. Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi, Ekim Devrimi'ni takiben

gerçekleştirilen devletleştirmelerin dayanağını oluşturdu. Çünkü bildirge, tüm fabrikaların, madenlerin ve ulaştırmanın devlet mülkiyetine geçirilmesini ilan ediyordu. Devletleştirmelerin ekonomik bir çöküntüye yol açmaması için de işçi devletinin kontrol edebileceği düzeyde bir plan dahilinde yürütülmesiydi. İlk dönemlerde pek çok işletme yerel Sovyetlerin, bölge Sovyetlerinin kararlarına dayanılarak bizzat işçiler tarafından devletleştirildi. Merkezi karar gereğince bir sektörün topluca devletleştirilmesinde de tamık olundu.

http://marksisttutum.org/1917_ekim_devrimiyle_isci_sovyetleri_devletinin_dogusu.htm/09-02-2015)

Eski rejimin memurları ve kadroları, az bulunur yeteneklerinden dolayı sözde Sovyetlerin denetimi altında, fakat gerçekte onların arasına ve üzerine serpiştirilen parti kadrolarının denetiminde olmak üzere alıkondu veya işe alındı. Bu hızla yeniden üretilen devlet aygıtı, önceki dönemlere göre daha fazla görevden, özellikle ekonomik denetimden ve gözetimden sorumluydu. Çeşitli şartlar, özel mülk sahiplerine karşı köylü ve işçi sınıfının ayaklanmalarını, ekonomik çöküşün ve iç savaşın ortasında orduların ve kentlerin çok zor karşılanan ikmal gereksinimini ve bazı Bolşevik kadroların benimsedikleri çarpıcı komünist toplum öngörüsünün etkilerini de kapsayan çeşitli şartlar, 1918-1921 arasında ‘Savaş Komünizmi’ olarak bilinen sistemi üretecek şekilde bir araya geldi. Savaş komünizmi; devletin tek üretici ve tek dağıtıcı rolünü amaçladığı, emeğin devletin emrinde olduğu ve sıkı düzenin zorunlu olduğu, ücretlerin aynı (mal) olarak ödendiği, para gereksinimin ve kullanımının büyük ölçüde ortadan kalktığı bir sistemdir. Bu sistemin ortaya çıkışı ile birlikte, ilk kayıp sanayi üzerinde işçi denetimi oldu. (Skocpol; 2004: 408). Tarım konusunda; çoğu Bolşevik, 1917 devriminin gerçekleştirdiği yeni toprak dağıtımını destekledi. Ama onlardan farklı olarak bu alanda daha fazla gelişme sağlayabilmek için büyük ölçekli kolektif tarıma gereksinim duyulduğu belirtildi. (Cohen; 1977: 111). Kırsal kesimde büyük ölçekte kolektif üretimin düzenlenmesi doğrultusunda yol alınabilmesi için; ‘kolhozlar’ (kolektif çiftlik; ortaklaşa yaşama ve çalışma prensibine dayanan tarım komünü) ve ‘sovhozlar’ (Sovyet iktidarının kontrolü altında işçi çalıştıran Sovyet Birlikleri). http://marksisttutum.org/1917_ekim_devrimiyle_isci_sovyetleri_devletinin_dogusu.htm/09-02-2015).

Savaş komünizminin altındaki Rus ekonomisi çöktü ve Birinci Dünya Savaşı’nda olduğundan bile daha hızlı bir biçimde daraldı. Beyazlar yenilgiye uğratıldığında, yeni pekiştirilen Sovyet rejimi, kısa süre sonra ekonomi üzerindeki topyekûn devlet denetimlerini

uygulama girişimlerinden geri adım atmaya mecbur kaldı. 1921'e doğru rejim, ilk başta açlık sınırındaki işçi ücretlerinin iyileştirilmesi ve uzun sorulu çalışma saatlerinin azaltılması için öne sürülen talepler ve tahıl taleplerine karşı yaygınlaşan köylü ayaklanmalarıyla karşı karşıya kaldı. Sonuç olarak, kendi siyasal tekellerini sürdürme ve Parti iç disiplinini sıkılaştırma çarelerini arayan komünist liderler köylü tarımında Pazar güçlerinin olduğu kadar, orta ve küçük ölçekli sanayilerde perakende ticarete de özel girişimin yeniden canlandırılmasına izin veren, 'Yeni Ekonomi Politikası (NEP)'i uygulamaya başladılar. (Skocpol; 2004: 409).

Lenin, 'savaş komünizmin' yarattığı olaylardan esinlenerek, Savaş Komünizmine son vermek, savaşın bitmesi ile ülkedeki hoşnutsuzluğu gidermek, savaş öncesine oranla çok daha kötü olan iktisadi durumu düzeltmek, kolektifleştirmeye uygun ortamı yaratmak için bazı tedbirlerin alınmasını ileri sürmüştür. Kronstand ayaklanmasının (28 Şubat 1921) devam ettiği sırada, Lenin onuncu Rus Komünist Partisi kongresinde; 'küçük ferdi üretim düzeyinden doğrudan doğruya sosyalizme geçişi gerçekleştirmek gücüne sahip olmadığımızdan, küçük üretim ve mübadelenin tabi sonucu olarak kapitalizmden belirli bir derecede yararlanmak ve dolayısıyla nüfusun büyük kitlelerinin isteklerini göz önünde tutmak zorundayız. Belirli bir dereceye kadar mübadele hürriyeti dolayısıyla iç ticaret serbestliği yani kapitalizm gereklidir'. Şeklinde konuşmuş ve yeni iktisadi siyasetin (N.E.P.)'in uygulanmasını istemiştir. (Lenin; 1992: 109).

Lenin'in Nisan-Mayıs 1918'deki devlet kapitalizmi 1921'den sonra yeni ekonomik politika yada NEP olarak bilinen politika ile benzerliği nedeniyle retrospektif bir öneme sahip olmuştur. Her ikisi de geniş bir özel sektör ile sınırlı kamu sektörünü bir araya getiren karma ekonomi olarak görüldüler. Ülkenin ve ekonominin 1918'deki ve 1921'deki durumunun çok farklı olmasına karşın, NEP; parti kamuoyunda meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. (Cohen; 1977: 109). Bu yeni siyaset saha ve zamanla sınırlı olmak koşulu ile savaştan çıkmış ekonominin kalkınması için özel sektöründe katılmasını öngörmüştür. Böylece N.E.P.'in iki yönü vardır: Birinci yönü; sınırlı ve kontrollü özel kapitalizme yer vererek iktisadi kalkınmayı sağlamak. İkinci yönü; dar bir özel sektör ile geniş kamu sektörünün yan yana bulunduğu üretimde, etkili bir biçimde sosyalist üretimi olanaklı olduğu kadar çabuk arttırmaktır. Bu amaç ile tarımsal üretime el koyma yöntemi aynı bir vergi ile değiştirilmiş, 25 işçiden az işçi çalıştıran teşebbüslerin ulusallaştırılmasından vazgeçilmiş, dış ticaret devlet tekeline bırakılmış ve bir devlet bankası kurulmuştur. (Çam; 2000: 209)

2.7.1.2.Ekim İhtilali'nin Siyasal Etkileri

Devrim sonrası siyasal durum; tıpkı başında olduğu gibi devrimci-karşı devrimciler arasında bir gösteri haline dönüşmeye başladı. Katedler ve Menşevikler Bolşeviklere, Bolşevikler de onlara yükleniyordu. Devrimin başından beri aşılamayan bu siyasal kriz devrim sonrası daha da büyüyerek devam etti. Lenin; meşrutiyetçiler yada cumhuriyetçiler hakkında hayale kapılmak yada barışçıl yollar hakkında hayale kapılmak yerine; öncü işçi konusunda açık bir bilince varmayı, bu konuda bir sağlamlık ve yetenek örneği verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Lenin'in bir diğer hedefi; işçi sınıfının partisinin legal eylemlerden vazgeçmeksizin ama ona bir an bile büyük önem vermeksizin, 1912-1914 yılları arasında olduğu gibi, legal çalışmayı illegal çalışma ile birleştirebilmektir. (Lenin; 1992: 89). Batı âleminde çeşitli siyasal eğilimleri temsil eden partilerin serbest ve samimi seçimlerle iktidar mücadelesi yapması, iktidarın meşruluğunu sağlayan en önemli ölçüttür. Lenin'in partisi için ise böyle bir ölçütü ileri sürmek olanaksızdır. Parti, benimsediği devlet anlayışı ile meşruluk ölçütünü sınıf ilkesine dayandırmıştır. (Çam; 2000: 205).

1917'de, Şubat ve Ekim arasında, anayasal monarşistlerden ılımlı sosyalistlere kadar çeşitlilik gösteren siyasal parti ve eğilimlerin liderlerince, Rus Devrimi'ne liberal demokratik bir biçimde istikrar kazandırmak için girişimlerde bulunuldu. Eski Duma üyelerinin oluşturduğu bir komitenin atadığı Geçici Hükümet, yeni anayasayı hazırlaması için kurucu meclis seçilinceye dek, kendini yönetimin başı ve devrimin emanetçisi olarak ilan etti. Aynı zamanda, Petrograd'da ve tüm ülkedeki Sovyetlerde sanayi işçisi, asker ve bazen köylü grupları tarafından seçilmiş ve belli aralıklarla yeniden seçilen temsilci grupları geliştirdi. Sovyetler, geçici hükümet ve geçici hükümetin kısa süre sonra bağlı hale geleceği, üst sınıfların egemenliğindeki bölge ve eyalet zemstvoları ve belediye Dumalarının etkinlikleri üzerinde denetim hakkı talep etti. Böylece, aniden tahtan indirilmiş olan çarın otokrasisini yeni bir çift konsey aldı. (Skocpol; 2004: 388).

Ekim-Kasım 1917 devrimi ile Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesinden 1921 yılına kadar uzanan devre Rus siyasi rejiminde savaş komünizmi olarak adlandırılmaktadır. (Çam; 200:205). Savaş komünizmi, 10 Temmuz 1918 tarihinde 5. Sovyetler kongresinde Sverdlov'un hazırladığı Rusya'ya ait Anayasa projesinin kabul edilmesiyle teorik olarak Sovyetlerin ilk anayasalı devresi olmuştur. Anayasa gereğince milliyet ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın başkalarını sömürmeyenlere oy verme hakkı tanınmıştır. Başkalarını sömürenler, çalışmalarının karşılığında fazla gelir sağlayanlar, kilise üyeleri, eski rejimin

polisleri, çar ailesi üyeleri ve burjuvalar seçme ve seçilme hakkından mahrum edilmişlerdi. Oy verme açık olup kent işçileri için iki dereceli, köylüler için ise üç dereceli oylama benimsenmiştir. Birlik Sovyetler Kongresinin üyeleri kentler için doğrudan doğruya halkın seçtiği ve 25 bin kişi için bir temsilci öngörüldüğü halde; köylüler yönünden ‘mahalli, kaza ve eyalet Sovyetleri olmak üzere’ üç dereceli bir oylamadan sonra, 125 bin kişiye bir temsilci olmak şartıyla, eyalet Sovyetleri temsilcileri tarafından seçilmeleri uygun görülmüştür. Böylece kentlerin dinamizmi ve devrimci yönü ile köylerin statüler ve muhafazakâr yönü arasında tarımsal yapılı Rusya’da bir denge sağlamak istenmiştir. (Çam; 2000:2008). Bu arada yasaya güçlerin birliği söz konudur. Bütün güç pratik olarak Panrus Sovyetler kongresinde toplanmıştır.

Çeka denilen siyasal polis birlikleri kurulmuştur. Çeka, zorunlu, olası kabul edilen devrim karşıtı faaliyetlere ne pahasına olursa olsun mücadele etmekle yükümlüydü. Ekim devriminden sonra hemen örgütlendirildi. Çeka eylemlerinde tamamen bağımsızdı. Arama, yakalama ve infazı yerine getirir ve ardından da Halk Komiserleri kuruluna ve Sovyet Merkezi Yönetim Komitesine rapor verirdi. (Skocpol; 2004: 401). Kurulan bu birlik Bolşeviklere karşı eylem yapanları hedef alıyordu. Bu nedenle adil bir birlik değildir, yalnızca devrimin devamı için kurulmuş bir kurumdur.

Birliğin, egemen devletlerin özgür iradelerine dayanarak oluşturulan, Ulusal Sovyet Cumhuriyetlerin bir federasyonu olduğunu vurgulamış ve bu yoldan Sovyet iktidarın ulusal hakları zedelemekten coğrafi sahasal genişlemelerine olanak sağlanmıştır. Daha sonra 1924 yılında Özbekistan ve Türkmenistan birliğe katılmıştır. Oluşan birliğe rağmen yürürlükteki 1918 anayasası Rusya Sovyetler Federatif Sosyalist Cumhuriyeti’ne ait olduğundan yeni bir anayasanın yürürlüğe konması gerekmiş ve bu amaç ile hazırlanan anayasa tasarısı, 6 Haziran 1923 tarihinde merkezi yürütme komitesi tarafında kabul edildikten sonra 31 Ocak 1924’te ikinci Sovyetler kongresinde onaylanmıştır. Bu arada anayasanın Sovyetler kongresince onaylanmasından on gün önce Lenin’in ölümü ile (21 Ocak 1924) Rus siyasi rejiminde yeni bir devir başlamıştır. (Liebman; 1968: 40).

Lenin’in iktidarının eseri olan 1924 Anayasası, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin ilk anayasası olarak, 1918 anayasasında başlıca iki noktada farklı bir görüntü yaşamıştır: Federal yapı nedeniyle iki meclisin varlığı ve merkezi yürütme komitesinin yılda bir toplanarak seçmen hüviyeti kazanan Sovyetler Kongresi yerine, birliğin, fiilen hakiki parlamentosu görünümünü kazanmış olmasıdır. Merkezi yürütme komitesi, federal otoriteyi

temsil eden birlik Sovyet'i ile Federe devletleri temsil eden ulusal Sovyet'leri kapsamış; Birlik Sovyet için temsilcilerin her federe devleti nüfusu ile orantılı olarak seçilmesi Uluslar Sovyet'inde ise her federe devletin aynı sayıda üye bulundurması ilkesi benimsenmiştir. Bu iki meclis faaliyetlerini yürütmek için oluşturduğu büro üyeleri ile birlikte, ayrıca ortak toplantı yaparak seçtikleri dokuz üyenin bir araya gelmesi ile 'presidyumu' meydana koymuştur. Prezidyumda federe devletin sayısı kadar başkan bulunup, devri olarak sırayla başkanlık yapmakla görevlendirilmişlerdir. Prezidyuma, Merkezi Yürütme Komitesi toplantılarının dışında yetkilerini kullanma hakkı tanınmıştır. Aynı zamanda kolektif bir şekilde devlet şefi işlevini yüklenmiştir. Halk komiserleri konseyinin yetkileri aynı kalmakla beraber yapısındaki komiserler, yetkilerinin federal olup olmayışına göre, birlik komiserleri ve federe komiserler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. (Çam; 2000: 211).

Lenin'in ölümü sırasında, parti genel sekreteri olan Stalin, parti örgütündeki kısmi hâkimiyetini, çok basit Makyavelist taktikler kullanarak partinin yönetimini tamamıyla ele geçirmek sureti ile mutlak şekle dönüştürmüş ve ölümünden (1953) sonra 'Stalinizm' olarak nitelendirilen bir devrin yapıcısı olmuştur. (Liebman; 1968:57).

2.7.1.3.Ekim İhtilali'nin Sosyal Etkileri

Şubat ve Ekim ihtilalinin beslediği umut ve coşku dünyanın her yerinde toplumsal hayatı etkiledi. Toplum içerisindeki bu ayaklanmalardan en çok etkilenen kesim kuşkusuz ki köylüler olmuştur. Bu ihtilal Rusya'daki zengin sayılabilecek kesimi de tamamen mülksüz bırakarak yaşam şartları tamamen değiştirilmiştir. İşte ihtilal bir yandan eşitliği savunurken diğer yandan Rus halkının yaşamını alt üst etmiştir.

Bolşevik kararname, mülklere en küçük zarar vermeksizin üretimi arttırmaya çalışarak toprağı örgütlü bir şekilde ele geçirmeyi hedefliyordu. Dolayısıyla Bolşevikler, toprak sahiplerinin bir köylü devrimi tarafından zorla mülksüzleştirilmesini hedefleyen tek partiydi. Köylülüğün desteğini sağlamak için girişilen uzun ve sabırlı kampanyanın ilk adımıydı bu hareket. Büyük ölçekli tarımın sosyalizmin temel unsuru olduğuna ilişkin görüş, Nisan tezlerinde büyük malikâneleri 'sosyal yararlar için çalışan örnek çiftliklere dönüştürme önerisi şeklinde kabul edilmiştir. (Carr; 2007: 35).

Kişisel haklara ilişkin etkisine gelince; toprak ticari dolaşımdan çıkacaktı. Yani ne satın alınacak ne de satılacaktı. Toprağın tasarruf hakkı tüm halkın olacak ve demokratik özyönetim organlarınca uygulanacaktı. Hem bireylerin hem toplulukların toprağı kullanma

hakları ‘tüm vatandaşların eşitliği ilkesine göre özel hukuki normlarla’ güvence altına alınacaktır. (Carr; 2007: 37).

Lenin, ihtilalin gerçekleşme aşamaları ve ihtilal sürecinde eğitime ciddi anlamda önem vermiştir. Lenin; ihtilaldan önce okulların burjuvazinin sınıf egemenliğine dönüştürülmüş olduğunu ve devrimin eğitim alanındaki çalışmalarının burjuvaziye devirme mücadelesinin bir parçası olduğunu öne sürmüştür. Devrimci mücadelelerin Rusya işçileri ve köylüleri için birer hayat okulu olacağı görüşündedirler. Lenin; 28 Ağustos 1918 tarihinde yapılan ‘Birinci Tüm Rusya Eğitim Kongresindeki’ konuşmasında şunları söylemiştir: ‘ Emekçi kitleler bilgiye açtır, çünkü kazanmak için bilinçlenmek zorundadırlar. Her on emekçiden dokuzu bilginin kurtuluş mücadelesinde bir silah olduğunu, başarısızlıkların eğitimsizlikten kaynaklandığını ve artık herkese eğitim fırsatı sunmanın kendi ellerinde olduğunu biliyorlar. Davamızın başarıya ulaşacağından şüphemiz yok. Çünkü kitleler yeni, sosyalist bir Rusya kurmak için kolları sıvadılar. Kitlelerin kendi deneyimleri, başarısızlıkları ve hatalarından ders çıkarmaları mücadelenin zafere ulaşması için eğitimin ne denli gerekli olduğunu ortaya koyuyor. Birçok kurumun görünüşte ki çöküşüne ve sabotajcı aydınların sevinç çılgınlıklarına karşın, mücadele deneyimi kitlelere kaderinin kendi elinde olması gerektiğini öğretmiştir. Kalbi halkla birlikte olan herkesin, en iyi öğretmenlerin yardımımıza koşacağından kimsenin şüphesi olmasın. Sosyalizm davasının zafere ulaşacağıнын en sağla güvencesi budur. (Lenin; 2010: 133). Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki ihtilal, eğitime herkesin ulaşmasının sağlanması konusunda engelleri kaldırmıştır ancak sınıflar arası yaşanan keskin değişim nedeniyle toplumda ciddi karışıklıklara ve adaptasyon problemlerine neden olmuştur. Çalışmanın ana konusunu oluşturan ihtilalin çalışma hayatında ki etkilerine üçüncü bölümde değinilecektir.

3.1917 EKİM İHTİLALİ'NİN CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRKİYE'DEKİ İŞÇİ HAREKETLERİ VE ÖRGÜTLENMELERİNE ETKİSİ

Türkiye işçi hareketi, Türkiye'deki sosyal gelişmelerin omuriliğini oluşturmaktadır. İşçi sınıfını belirleyen ana nitelik, emek üretim araçlarının ayrılığıdır. Türk işçi sınıfının ne zaman doğduğunu belirlemek için de, emek üretim araçları ayrılığının Osmanlı Devleti'nde ilk defa ne zaman ortaya çıktığını tespit etmek gerekir. İkinci olarak da bu işçilerin nereden geldiğini, köklerinin nereden olduğunu tespit etmek gerekmektedir. (Sencer; 1969: 25).

Türk işçi hareketi aslında Türkiye için çok yeni bir olgudur. Bunun nedeni; Osmanlı Devleti'ndeki yönetim sisteminin, çalışma hayatının ve sosyal politikanın sistemi, bir diğeri de Türkiye'de sanayileşmenin çok geç başlamasıdır. Türkiye'de 1900'lü yıllardan itibaren gittikçe artan işçi hareketleri, sol düşünce kökenlidir. Bilinçli bir şekilde ve bilinçli bir kitleyle oluşturulmamıştır, özellikle 1917 yılından sonra Osmanlı'nın yurt dışında yüksek öğrenim göremeye giden kişiler tarafından Rusya'dan öğrenilen düşünceyle beslenmiştir. Bu nedenle Türk işçi hareketini incelerken ideolojik olarak yaklaşmak gereklidir.

3.1.Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sosyo-Ekonomik Durum

Osmanlı devletinin 1300 yılında ortaya çıkmış olduğu kabul edilmektedir. Anadolu'nun kuzey batısında, Söğüt adlı küçük bir kasaba ve civarında Osman Gazi'nin başkanı olduğu bir topluluk daha önce de vardı. Topluluğun başkanı Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi idi. Ertuğrul Gazi 1281 yılında öldükten sonra başkanlığı Osman Gazi almıştır. 1300 yılında Osman Bey'in üst üste kazandığı başarılarından sonra iç bölgelerden hatta diğer beyliklerden gelen kişilerde Osman Bey'in akınlarına katılmaya başladı. Daha sonra bunlarda 'Osmanlı' olarak anılmaya başladılar. Böylece diğer beylikler gibi başkanın adıyla anılan bu akıncı topluluğu, 1300 yılında belirli bir toprak parçasını yöneten bir uç beyliği haline dönüştü. (Akşin; 2009: 23-27).

Osmanlı Devleti'nin henüz tarih sahnesine çıkmadığı dönemlerde, bütün Anadolu'nun belki de en güçlü örgütü olan Ahi birliği, çoğunlukla dinsel özellikleri taşıyan meslek grupları ve zamanla bu gruplara daha mesleki bir nitelik kazandıran loncalar, söz konusu grupların belli başlı örnekleridir. Bugüne kıyasladığımızda daha çok esnaf derneklerinin yarattığı işçi-işveren ayrımı henüz söz konusu olmadığından, çalışma hayatını etkileyen etkili kurumlardır. (Erginsoy; 1968: 19).

Türk toplumunun tarihsel evrim aşamaları Batı toplumunun tarihsel evrim aşamalarına uymamaktadır. Osmanlı devleti tam anlamıyla Batı şeklinde bir feodal dönem yaşamamıştır. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda, Anadolu Selçuklularında ve daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda, bazı değişikliklerle süregelen toprak sisteminin ana özelliği, merkeziyetçi bir devlet otoritesinin varlığıdır. Bu toprak sistemine 'tımar sistemi' adı verilir. (Sencer; 1969:26). Tımar sistemi; en geniş anlamıyla belirli bir yere ait vergi gelirlerinin tümünün veya bir kısmının, dirlik olarak havale yoluyla bir görevliye devredildiği ve bu devir karşılığında bazı hizmetlerin ona yüklendiği, mali, idari askeri amaçları olan bir sistemdir. (Ortaylı; 2008: 124). Bu durum tüm endüstri öncesi toplumlarda görüldüğü biçimde, toprağı kontrol eden zümrenin gittikçe artmasına neden olmuştur ve bu nedenle de girişimcilik, manifaktür üretim gelişmemiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti kapitalist sanayi ekonomisinin içine geç dâhil olmuştur.

Osmanlı sanayisi, geleneksel olarak el sanatları ve esnaf biçimi örgütlenmeye dayanıyordu. Bu yapı Osmanlı'nın dışa açılması sonucunda değişime uğramaya başlamış ve bu sürecin sonucunda, yıkımla karşılaşmıştır. (Makal; 1992: 137). Her ne kadar Osmanlı sanayileşmede Batı'dan geri kalmış olsa da el sanatları ile ürettiği ürünlerde hep Batı'dan önde olmuştur. 14. Yüzyılda bile Türkiye maden ve madeni eşya ihracatı yapan, deri endüstrisinde Batı'dan ileri olan, Konya'da başlamak üzere bütün Batı Anadolu'da büyük bir dokuma endüstrisi geliştiren bir ülkeydi. Ancak devlet örgütü ve sosyo-ekonomik yapı yüzünden endüstrileşme biçimine geçememiştir. (Sencer; 1969: 28).

Osmanlı halk geleneği savaştan bir ekonomik ve sosyal anlayış üzerine kurulmuştur. Bir yandan da bütün doğu dünyasını etkileyen din akımları, insancıl bir felsefe yaratmış ve sömürme olayı gelişme ortamı bulamamıştır. İşte bu nedenle Osmanlıların sanayi devrimine girmeleri hem geç, hem de güç olmuştur. Esasen 1871 yılına kadar ender olarak yaşanan olaylarda, çoğunlukla işçilerin yabancı sermaye gruplarına karşı direnmesi söz konusudur. Bu direnişler yalnızca bir ekonomik olay gibi nitelendirilmiştir. Oysa bu çeşitli direnmeler dinsel ve ulusal faktörlerin ekonomik etkenlerden daha çok yeri vardır. (Erginsoy;1968: 20).

Osmanlı pazarının kapitülasyonlar ve liberal nitelikli dış ticaret antlaşmaları ile Avrupa ülkelerinin sanayi mallarına açılması sanayileşmenin başlamasındaki belirleyici etkenlerden biridir. Ülkenin Avrupa sanayi ürünlerine açılmasında, önce İngiltere ile 1838 yılında, daha sonra da diğer Avrupa devletleri ile imzalanan ticaret sözleşmelerinin büyük etkisi olmuştur. Bu süreç içerisinde, 1820'lerden birinci dünya savaşına kadar geçen yaklaşık

100 yıl boyunca Batı Avrupa ülkelerinden ithal edilen mamul malların hacmi hızla genişlemiştir. Sanayi Devrimi'nin ürünlerinin rekabeti karşısında, zanaatlara dayalı üretim faaliyetleri kimi dalda dayanabilmiş, pek çok dalda ise gerilemiştir. Örneğin; tekstil alanında İskodra'da 1812'de 600 tezgâh çalışırken, 1821'de tezgâhların sayısı 40'a inmiştir. Tırnova'da 1812'de 2000 dokuma tezgâhı varken, 1830'da 200'e inmiştir. 1850'de Selanik'te 25 ila 28 ipekli dokuma tezgâhı bulunurken, 5 yıl içerisinde bu rakam 18'de düşmüştür. Anadolu'nun Diyarbakır, Bursa gibi bölgeleri dahil olmak üzere, değişik yörelerde, 1850'lerde tekstil ürünleri üretimi, 30-40 yıl öncesine göre onda birine düşmüştür. Bu gelişmelerin istihdam üzerinde pek çok olumsuz etki yaptığı görülmektedir. 1820-1822 yıllarında, sadece pamuklu tekstil alanında, tam gün istihdam edilen kişilerin sayısı 280.000 dolaylarındaydı. Bunun, ülkenin o zamanki nüfusuna oranı, % 2.08 idi. Aynı alanda 1909-1911 yıllarında, gene tam zamanlı olarak çalışanların sayısı ise, 104.400 dolaylarına inmişti. Bunun dönem nüfusuna oranı ise, % 0.41'dir. (Makal;1992: 137-138).

Osmanlı devletinde sanayinin gelişmesinde en büyük etmen ordu olmuştur. Ordunun silah, cephane, giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğu, silah, maden, dokuma, dericilik ve gıda sanayinde işletmenin gelişmesine ve ticaretin canlanmasına büyük imkân sağlamıştır. Önceleri bunlar zanaatkârlar tarafından el emeği ile yapılıyordu. Daha sonraları İstanbul, Bursa, Selanik, İzmir ve Şam gibi büyük şehirlerde Atölyeler kuruldu ve ticaret gelişmeye başladı. (Şişmanov; 1978:19).

Batı kapitalizmi ülkeye girdikten sonra, demiryollarının yapısı hızlanmış, maden ocakları işletilmeye başlatılmış, yeni bazı sanayi kuruluşları açılmıştı. Ancak bunlar yabancıların ellerindeydi, ulusal sanayi henüz kurulmamıştı. Batı kapitalizmi ülkede, kapitalist ilişkilerin yavaşta olsa gelişmesine yol açmış, ancak bir ulusal sanayinin kurulmasına izin vermemiştir. Kapitalist ilişkilerin Batı'ya göre geçte olsa ortaya çıkışı, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel oluşumunda ve sosyal gelişiminde yepyeni bir dönem açar. Artık feodal sistemin yerini, ağır ağırdı olsa kapitalizm almaktadır. Bu, aynı zamanda birbiriyle çatışan iki sınıfın da doğuşu ve sınıf kavgalarının başlaması demektir. (Şişmanov; 21978: 24).

3.1.2.Cumhuriyet Dönemine Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda İşçi Hareketleri ve Örgütlenmeleri

İşçilerin yapmış olduğu hareketlerden hangilerinin 'işçi hareketi' sayılıp sayılamayacağını belirlemek için, bir ölçütün varlığı gerekmektedir. Burada kaçınılmaz olarak

'amaç' unsuru gündeme gelmektedir. Buna göre işçiler tarafından yapılan hareketin amacının bilinmesi gerekmektedir. Dolaylı ya da dolaysız bir biçimde endüstri alanına ilişkin olarak yapılan bu hareketler, 'işçi hareketi' olarak değerlendirilecek, bu alana yönelik olmayanlar ise bu tanımın dışında bırakılacaklardır. (İleri; 2009: 92).

Çalışmanın ilk bölümünde işçi hareketinin tanımını yaparken, dar anlamda işçi hareketi ve geniş anlamda işçi hareketi olarak ikiye ayırmıştık. Durumu bu çerçevede ele alacak olursak; Osmanlı İmparatorluğu'nda sınırlı bir biçimde gerçekleşen işçi hareketlerini, dar anlamda işçi hareketi olarak nitelendirmek doğru olacaktır. Çünkü mevcut siyasi çerçeve ve ülkenin monarşik yapısı içerisinde, geniş anlamda işçi hareketinin gerçekleşmesi için gerekli koşulların varlığını sağlamak olanaklı görülmemektedir. Siyasal yapı genel işleyişinin yanında, kendi niteliklerine uygun hukuksal düzenlemeler aracılığıyla da çalışma ilişkileri alanını belirlemekte, bu yapı içerisinde formel anlamda işçi kuruluşlarının örgütlenmeleri de son derece sınırlı olduğu için, geniş anlamda işçi hareketinin gerçekleşme olanağı bulunmamaktadır. (Makal; 1997: 249).

Türk iş sınıfı henüz pek genç ve sayıca az olmasına rağmen, kısa zamanda örgütlenmeye başlayacaktır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki işçi örgütlenmelerini ve hareketlerini incelerken bugün ki işçi hareketleri ve örgütlenmeleri ile bire bir özdeş değerlendirmemek gerekir.

Mecelleye kadar gelen dönemde ülkemizin iş hayatı kendi geleneklerimizi geliştiren ve kurumsallaştıran bir oluşa ve bu oluşun özelliklerine sahiptir. Tanzimat sonrası başlayan batılılaşma hareketleri gelişimini tamamen değiştirmiş ve işçi hareketleri de batılılaşma hareketinin bir parçası haline gelmiştir. Burada anlaşılmaktadır ki mecelleye kadar gelen dönemde ülkemizin iş hayatı kendi geleneklerimizi geliştiren ve kurumsallaştıran bir oluşa ve bu oluşun özelliklerine sahiptir. Tanzimat sonrası başlayan Batılılaşma hareketleri gelişimini tamamen değiştirmiş ve işçi hareketleri de Batılılaşma çabasının bir parçası haline gelmiştir. (Erginsoy; 1968: 19).

1870-1908 dönemi, Osmanlı İşçi kitlesinin artık bir sınıf niteliği kazandığı ve ekonomik amaçlı sınıfsal davranışlara giriştiği bir dönemdir. O dönemdeki artan işçi hareketleri ve grev olayları bunun en önemli belirtisidir.

1870'den sonra imparatorluktaki işçi sayısını belirleyebilmek için kesin verilere ulaşmak zordur. Bazı gazete haberleri, arşivdeki dağınık bilgiler, gezi notları bazı endüstri

kollarında çalışan işçilerin sayısı hakkında dağılık bilgileri kapsamaktadır. 1872'lerde yalnız tersanelerde bini aşkın, 1876'da 3000 kadar işçi vardır. Bahriye nezaretinin çeşitli yapı işlerinde çalışan işçilerin sayısı 1873'de 500'den fazla, Karaağaç fişekhanesinde 1877'de bini aşkındır. Tophanenin çeşitli fabrikalarında işçi sayısı 2000'dir. Devlete bağlı dokuma endüstrisinde çalışan işçilerin sayısı kesin olmamakla birlikte, 1891'de Yedikule kumaş fabrikasında 350 işçinin, Zeytinburnu fabrikasındaki 800 işçinin çalıştığı bilinmektedir. 1891'de kibrit fabrikasındaki işçi sayısı ise 200'ü geçmektedir. (Sencer; 1969: 129). Tüm bu verilere bakarak, İstanbul'da devlet endüstrisinde 10 bini aşkın işçi çalışmıştır denebilir. Buna demiryolları, karayolları yapımında, Tramvay, gaz, su şirketlerinde çalışan işçiler, özel işyerlerindeki on binlerce işçi katılacak olursa, 1908yılı başlarken yalnız İstanbul'da 50 bini aşan, bütün İmparatorlukta ise bir milyonu aşan işçi kitlesinin varlığından söz edilebilir. (Sencer; 1969: 129).

Osmanlı İmparatorluğu'nda işçi hareketlerinin, 1870'lerde ortaya çıktığını söylemek yanlış olmaz. Ancak, burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta, kayda değer işçi hareketinin ortaya çıkmadan önce, bu konulara ilişkin yasal düzenlemelerin yapılmış olmasıdır. 1845 yılında çıkarılan 'Polis Nizamı', polisin görev ve yetkilerini belirleyen hukuksal bir düzenlemedir. Dolayısıyla bu nizamname, çalıma hayatına ilişkin düzenlemeler yapmak amacını taşımamaktadır. Ancak, temel amacı dışında da kalsa bu alana yönelik bir düzenleme getirdiği için, çalışma ilişkileri açısından, 'dolaylı' bir düzenleme olarak görülmesi uygundur. (Makal; 1997: 257)

Polis Nizamı; ülkede görülen birtakım asayişsizlikleri, yolsuzlukları düzene koymak ve bunların tespiti ile gerekli görüldüğü biçimde cezalandırılması amacına yönelik oluşturulan bir metindir. İlk 16 madde de dirlik ve düzenin sağlanmasına yönelik maddeler yer alsa da birçok araştırmacı nizamnamenin bu dönemde görülen işçi hareketi ve örgütlenmelerine bir ket vurmak maksadı ile yürürlüğe konulduğu konusunda hemfikirdir. (www. Jasstudies.com/ makaleler/ 19.03.2015).

Bu araştırmacıların neredeyse tamamının değerlendirmelerinin, Polis nizamındaki 12. Maddeden hareket edilerek yapılan bir akıl yürütmeden ibarettir. 12.madde şunları içermektedir; 'İşini bırakarak greve gitmeyi amaçlayan işçilerin dernek ve toplulukları ile buna benzer kamu düzenini bozucu fitne, fesat derneklerini ortadan kaldırmak ve yok etme, böylelikle ihtilalin önünü kapatmak için devamlı suretle uğraşmak ve çaba harcamak'. (Makal; 1997:256). Açıkça görülebileceği gibi, bu madde uyarınca işçilerin (bu dönemde

amelelerin) gerçekleştirecekleri toplu iş bırakımı, gösteri ve nümayiş girişimleri bir yana, her hangi bir yerde toplanarak bir kalabalık oluşturmaları bile zabıtaı ilgilendiren bir meseleydi. Güzel'in de vurgulamış olduğu üzere, burada Polis'e şu işlevleri yerine getirmesi buyrulmuştu: (Doğan; 2012: 85).

- a) Amele ve işçi takımlarının, işlerini bırakmalarını ve diğer kulların işlerini bırakmaya teşvik edilmesinin önlenmesi. (Burada iş bırakımı yada grev yasağı söz konusuydu)
- b) 'Amele ve işçi takımlarının' toplantı ve kalabalıklarının önlenmesi. Böylece amele ve işçilerin her türlü toplantı, gösteri ve yürüyüşleri yasaklanmıştır.
- c) İş bırakma, toplantı ve kalabalıklara yol açarak kamu güvenliğini bozacak, karışıklık ve bozgunculuk çıkaracak nitelikteki her türlü derneklerin ortadan kaldırılması ve yok edilmesi. (Burada da örgütlenme yasağının getirildiği görölmektedir.)

Birçok araştırmacı, polis nizamının 12. Maddesinden hareketle, işçilerin o tarihlerde bazı dernekler kurmuş olduklarını, grev hareketlerine başvurdukları, küçük ölçüde de olsa kavgalara ve direnmelere yol açan teşebbüslerden sakınmadıklarını belirtir. Gümüş'e göre; 1839-1870 yıllarında Türk işçilerinin artık bir kitle hareketi halinde ortaya çıktıklarını, fabrikalara saldırı biçiminde yoğunlaşmış işçi hareketlerine karşı gerçek bir işçi derneğinin yada birliğinin kurulmadığını belirtir. Ona göre; bu dönemde eylemsel olarak nitelendirilebilecek koalisyon yasakları vardır ve henüz grevden söz edilmemekle birlikte 1845 tarihli polis nizamnamesi, hükümetin artık işçi kitesinin varlığından haberdar olup işçi ve devrim sözcüklerini birleştirdiklerinin açık bir kanıtıdır. (Doğan; 2012: 84).

1845 Polis Nizamı'nın düzenlemeleri, Türk çalışma ilişkileri literatüründe iki farklı görüş çerçevesinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Görüşlerden birincisi; değişik biçimlerde polis nizamının çıkarılmasına gerekçe teşkil edebilecek içsel nedenlerin varlığını savunmaktadır. Gerekçelerin, Polis Nizamı ile en yakın bağlantısı, aynı yada daha önceki dönemlerde bu düzenlemeyi haklı kılacak işçi hareketlerinin gerçekleşmiş olduğudur. Gerçekten ilk işçi hareketleri 1830'larda, Osmanlı toplumunun ülkeye yeni giren Batı teknolojisi ve makinelerine bir tepki olarak ortaya çıkan makineleri tahrip hareketleridir. İkinci görüş, hükümetin Osmanlı İmparatorluğu dışındaki, özellikle Avrupa'daki işçi hareketlerinden korkarak önlem alma olasılığıdır. Yöntemin, imparatorluk içinde yatırım yapacak yabancı sermayeye güvence vermek istemesi de Polis Nizamı'na ilgili maddelerin konulmasının gerekçeleri arasında görölebilmektedir. (İleri; 2009: 95).

Araştırmacıların değerlendirmelerinin, Polis Nizamı'nda ki 12. Maddeden hareket edilerek yapılan bir akıl yürütme olduğu, somut verilerle çok fazla desteklenmediği söylenebilir. (Makal; 1992: 257-258).

Osmanlı'da ilk işçi hareketlerinin işverene direnme olarak belirlediği görülmektedir. Çalışanların istismar edilmesi ve düşük ücretlerde çalıştırılmasının birden fazla nedeni vardır. Ancak özellikle yabancı sermayenin düşük ücret ve işçi istismarı politikasının en önemli nedenidir. 1854-1864 yılları arasında Kırım, Kafkasya vb. yerlerden İstanbul ve Anadolu'ya gelen 595.000 civarından göçmenin etkilendiği bu duruma dayalı olarak, işgücü arzının genişlemesi ile yabancı sermaye işletmelerinin düşük ücretli işçi çalıştırmaya yönlendirdikleri o dönemde görülen çok popüler bir olgudur. (Yazıcı; 2010: 75).

İşçi hareketleri için asıl önemli olan nokta; hangi grevin daha önce yapıldığından çok, bu grevin hangi sosyal politik şartlarla yapıldığıdır. Beyoğlu telgraf işçilerin grevi ile başlayan yoğun grev süreci, I. Meşrutiyetin ilanının (1870) hemen akabinde başlayan, hür ve kanuni boşluklarının olduğu bir ortamda başlamış ve II. Meşrutiyetin ilanından sonra çıkarılan Tatil-Eşgal Kanununa kadar oldukça yoğun devam etmiştir. Bu zaman zarfından; 31'i İstanbul'da, 8'i Selanik'te olmak üzere toplam 50 grev yapılmıştır. (Yazıcı; 2010: 77).

Osmanlı İmparatorluğu'nda modern anlamda ilk işçi hareketleri, Osmanlı toplumunun ülkeye yeni giren Batı teknolojisi ve makinelerine bir tepkisi olarak ortaya çıkan hareketlerdir. 1839'da Slevne'de kadın işçiler kendilerini işlerinden edeceklerine inandıkları makinelere karşı isyan etmişlerdir. 1861'de mezarlık üzerinde kurulu olduğu gerekçesiyle Bursa'da bir fabrika ateşe verilmiştir. 1873 yılında Haydarpaşa-İzmit demiryolu yapımında çalışan ve taşeron tarafından işten çıkarılan bir grup işçi, demiryolunu tahrip etmişti. (İleri; 2009: 93).

Osmanlı Devlet'inde ilk grev 1872 yılında 'Beyoğlu Telgraf İşçileri' tarafından yapılan grevdir. İlk grevin gerçekleştiği 1872 yılından, 1908 yılına kadar tahmin edilen 23 grev vardır. Bu grevlerin ortak özellikleri ise şunlardır; gerçekleşen grevler temel örgüt yapısı dışında gerçekleşmiştir. Çünkü, Osmanlı İmparatorluğu'nda, söz konusu dönemde, sendika benzeri işçi kuruluşları olmamakla birlikte, kelimenin formel anlamda sendikalar olmamakla birlikte bu işçi yapısının büyük ölçüde doğal örgüt yapısı içinde gerçekleştiği söylenebilir. Diğer bir özellik ise; grevlerin büyük ölçüde ekonomik nitelikli olmasıdır. Grevlere neden olan ekonomik nedenler arasında ise, çalışma koşullarının en önemlisi olarak kabul edilen 'ücret' konusuna ilişkin konular başta gelmektedir. Temel olarak ücret konusundan kaynaklanan bu grevlere ilişkin bir başka husus ise; bu grevlerin; ücret düzeylerinin

arttırılmasına yönelik olarak gerçekleştirilmediğidir. Bu grevler ‘menfaat uyuşmazlığından’ kaynaklanmaktadır. 1872-1908 grevleri daha çok, geçmiş dönemlere ilişkin gerçekleştirilmiştir. Yani ‘hak uyuşmazlığı’ nedeniyledir. Örneğin; Kasımpaşa Tersane İşçilerince 1873 yılında gerçekleştirilen grevlerin nedenleri; 11 aylık hak edilmiş ücretin ödenmemesiydi. Son olarak da; işçilerin greve gitmeden önce sorunların çözümüne ilişkin bazı çözümlerde bulunmalarındır. 1908’e kadar gerçekleşen grevlerin bir bölümünde işçiler greve gitmeden önce, sorunlarını dilekçe ile resmi makamlara yansıtmıştır ve Babiâli’ye giderek, sorunlarını Sadrazama anlatma girişiminde bulunmuşlardır. Örneğin; 1873’te gerçekleşen bu grevde işçiler önce durumu bahriye idaresine iletmişler, bir sonuç çıkmaması üzerine Babiâli’ye başvurmuşlar ve Padişah’a dilekçe vermek girişiminde bulunmuşlardır ama yinede sorunları çözüme ulaşamadığından greve gitmişlerdir. (Makal; 1997: 260).

1872 yılındaki grevden önce 1776 yılında Kütahya’da fincan imalatçıları ile işçiler arasında imzalanan toplu sözleşme sosyal politika açısından ciddi önem taşımaktadır. Türk sosyal politika tarihinin bu çok önemli gelişmesini Turan Yazgan şu şekilde değerlendirmektedir: ‘Henüz bütün siciller ve arşiv belgelerinin incelemeye açılmadığı ve açılmış olanlarında incelenmediği dikkate alınırca, toplu işçi çalıştıran iş yerinde başka toplu iş sözleşmelerinde rastlamanın mümkün olduğu söylenir. Elimizdeki belgeyi dünyadaki ilk toplu sözleşme olarak vasıflandırmak yerindedir. 1776 tarihli bu belge fincan imalatçıları ile işçiler arasında imzalanmıştır. Kütahya Vahit Paşa kütüphanesinde Kütahya Şer’i mahkemesi sicilinin 57. Sahifesinde kayıtlı bulunmaktadır. Toplu sözleşme olmasının yanında bir çeşit grup sözleşmesi oluşu da dikkat çekmektedir. Çünkü 24 işyeri ile işçiler arasında imzalanmıştır.’ (Yazgan; 1978: 234).

Yukarıda da görüldüğü gibi, bu toplu sözleşme, sadece işçi-işveren çevresinde sınırlı olmayan; medrese, esnaf, bürokrasi gibi toplumun farklı kesimlerinin de içinde yer aldığı bir toplumsal uzlaşma niteliği taşımaktadır ve bütünleşmiş toplum tipinin de kalıntılarını taşımaktadır.

Osmanlı Hükümeti, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının yenilgiyle sonuçlanmasından sonra parasının değerini bir kez daha düşürmüş ve zamanının kâğıt parası olan ‘kaime’nin satın alma gücü kat kat gerilemişti. 1878 Ekim’inde İstanbul’daki terzi işçileri işlerini bırakarak, ücretlerinin %70 arttırılmasını istemişlerdir. Ücret artışı nedeniyle ortaya çıkan ilk grev muhtemelen bu grevdir. (İleri; 2009: 94).

O dönemlerde gerçekleşen grevler çoğunlukla ekonomik temelli olmuştur. Bunlardan ilki 25 Mart 1879'da Şirket-i Hayriye'nin şantiye ve dökümhanede ki işçiler, ücretlerinin, değeri gittikçe düşen kaime ile ödenmemesi isteğiyle greve gittiler. Yine 18 Temmuz 1879'da tersane işçileri, birikmiş ücretleri için Babiâli'ye başvururlar ve bu ücretlerin kaime ile ödenmemesini, ayrıca gündelikler bakır para ile ödenmeye devam ederse işi bırakacaklarını bildirdiler. 28 Şubat 1880'de, 75 kadar Haydarpaşa demiryolu işçisinin, şirketin müdürüne çıkarak birikmiş ücretlerini istediler. Grev yapmaya alışkın olan bu işçilerin, dönemin ekonomik ortamı yüzünden, ağır iş ve ücret koşullarına rağmen artık işlerini bırakmadıkları dikkat çekmektedir. Dönemin ekonomik ortamı ile bağdaştırıldığında bu durum anlaşılabilir. 1880 yılı imparatorluğun gerçek anlamda iflas ettiği yıldır. Paranın değeri hızla düşmekte, hükümet memur ve işçilerin ücretini ödeme gücünden tümüyle yoksun bulunmakta, 1874 ve 1880 yılları, Anadolu'da kıtlık ve açlık yılları olduğundan bir sürü aç insan şehirlere akın etmekte ve fabrika kapılarında birikmektedir. Dolayısıyla bu durum grev hareketlerini yavaşlatmıştır. (Sencer; 1969: 143).

1877-78 savaşının devletin gücü üzerindeki etkileri ile savaşı takip eden ekonomik kriz, işçilerin taleplerine de yansımıştır. 1878 Ekim'inin ortalarından itibaren duvar işçileri, terziler ve ayakkabı tamircileri hep ücret artışı talebiyle greve gitmişlerdir. Mart 1879'da 500 kadar inşaat işçisi ücretlerinin arttırılması yanında iş saatlerinin de kısaltılması için grev yapmışlardır. (İleri; 2009: 94). Görüldüğü gibi 1908 öncesi grevlerin ortak noktası ideolojik temelli değil, ekonomik temelli yani ücret konusunun üzerine odaklanmalarıdır.

1908 dönemine kadar ki örgütlenme hareketlerine baktığımızda çok geniş bir yelpazeye karşılaşmak mümkün olmamaktadır. Kısaca şu şekilde değinebiliriz; Osmanlı İmparatorluğunda işçiler tarafından kurulan ilk derneğin adı, kuruluşu, tarihi ve niteliği konusunda tartışmalar vardır. Bu tartışmanın en önemli nedeni özellikle ikinci meşrutiyet öncesinde bazı kuruluşların isimlerinde 'amele' sözcüğü taşımalarıdır. Çünkü bunlar dönemin baskı koşullarında, dernek biçiminde kurulmuşlardır ve daha çok hayır ve yardımlaşma kurumu niteliği taşımaktadırlar. Örneğin; 1 Nisan 1866 yılında kurulan 'Ameleperver Cemiyeti'nin', Osmanlı devletinin ilk işçi kuruluşu olduğu kabul edilmektedir. Ancak daha sonraki araştırmalar adından da anlaşılacağı gibi, bu kuruluşun gerçek bir işçi kuruluşu değil, daha çok bir hayır kuruluşu niteliğinde olduğunu ortaya koymuştur. (Makal; 1997: 243).

Osmanlıda işçilerle ilgili ilk cemiyet olarak kabul edilen 'Osmanlı Ameleperverler Cemiyeti' bütünüyle aydınların mı yoksa aydınlarla işçilerin birlikte mi kurduklarının

tartışmalı olmasına rağmen bir kısım aydınların yakın ilgileri ile kurulmuş bir cemiyet olarak ortaya çıkmıştır.1871'de İstanbul'da kurulan bu cemiyet, aydınların desteğinde olması, işsizlere iş bulmayı ve yoksul işçilere yardım etmeyi amaçlaması bakımından, işçi cemiyetinden çok bir hayır kurumu niteliğini taşımaktadırlar. (Yazıcı; 2010: 75-76).

Osmanlı solunun ilk canlılık evresi, Hürriyetin ilanından itibaren beş yıl içinde Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından önce, Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesiyle (29 Mayıs 1329- 11 Haziran 1913) bitmektedir. Bu tarihten sonra beş yıl boyunca hiçbir siyasal muhalefet yaşanmamıştır. Ancak, mütareke döneminde, Osmanlı solunun dört yıllık ikinci bir yaşamı olmuştur. Anadolu milli mücadelesi başlarken, İstanbul'da eski sosyalistler yeniden faaliyete geçmişler ve Osmanlı solculuğunu devam ettirmişlerdir. 1908 yılında işçi sınıfında bir takım kaynaşmalar olmuştur ama bu hareketlerde sosyalist bir bilinç yoktur. Bir takım aydın çevrelerinde türeyen Osmanlı solculuğu ise, II. Abdülhamit döneminden sonraki zaman içinde olmuştur. Türkiye'de bu solun, asıl İkinci Meşrutiyetten sonra ortaya çıkması bir rastlantı değildir. 1908 hareketini, burjuva devrimleri kategorisinde görmek gerekir. Bunun içindir ki, çağdaş sol Batıda 1789 devriminin ertesinde olduğu gibi, Türkiye'de de yaklaşık 120 yıl kadar sonra 1908-1925 döneminde doğmuştur. (Tuncay; 1991: 29).

İkinci meşrutiyet sonrasındaki işçi örgütlenmeleri, hem nicelik hem nitelik olarak bir önceki dönemden farklıdır. Nicelik açısından bu kuruluşlar; daha önceki döneme göre sayıca daha fazladırlar ve daha sürekli hale gelmişlerdir. Kuşkusuz, bu oluşumda çeşitli farklılıkların etkisi bulunmaktadır. Bunlar; (Makal; 1997: 244)

- 1) Osmanlı imparatorluğunda, söz konusu dönem itibariyle, ilk işçi kuruluşlarının kurulduğu yıllara göre sanayileşme ve buna bağlı olarak işçi sayısındaki artış.
- 2) İkinci meşrutiyetin, tüm yasal ve fiili sınırlamalarına rağmen getirmiş olduğu özgür ortam.
- 3) Bağımlı çalışanların örgütlenme konusundaki deneyimlerindeki artış. İkinci meşrutiyet sonrası ortaya çıkan işçi kuruluşlarında, daha önceki dönemlerde kurulan işçi örgütlerinin de etkisi olduğu görülmektedir. Örneğin, meşrutiyetten sonra kurulan Osmanlı Terakki-i Sanayi Cemiyeti, 1895 yılında kapatılan Osmanlı Amele Cemiyeti'nin devamı niteliğindedir. Bu kuruluş daha sonra, 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu'na uymadığı gerekçesiyle kapatılmış, yerine 1910 yılında Osmanlı Sanatkarlar Cemiyeti kurulmuştur.

Niteliksel açıdan da farklılık olduğu gözlemlenmektedir. Bu kuruluşların örgütlenme düzeyleri, 1908 öncesi örgütlenme düzeylerinden farklıdır. Daha önceki kuruluşlar, genellikle

bir iş yerinde çalışan işçiler tarafından kurulurken, boyutlarının genişlediğini ve üst örgütlere ulaştığı görülmektedir. Bir başka farklılık, ikinci meşrutiyet sonrasında kurulan işçi kuruluşlarının da başta da değinildiği gibi, siyasal akımların etkinliğidir. Özellikle sosyalist nitelikli akımlar, bu kuruluşlarda yaygın bir şekilde var olmuşlardır. (İleri; 2009: 116).

Bu dönem grevleri örgütlenme biçimi olarak bir önceki dönemden farklı olmasına rağmen, birçok özelliğiyle 1908 grevleri ile benzerlik göstermektedir. Grevci istekleri arasında, ücretlerin artırılması yanında iş gününün 10 saate indirilmesi, işçi sendikası veya derneğin işverence tanınması, kadın ve çocuk işçilerinin sanayide çalıştırılmasının yasaklanması, iş kazalarına karşı sosyal güvenlik önlemlerinin geliştirilmesi gibi istemlerde yer almaktadır. Bu dönemde önemli olan bir diğer nokta ise grevlerin birçoğunun işçi dernek veya sendikalarca örgütlenmesidir. Kimi grevlerin başarılı olması için sendikalar kurulmuştur. Bu oluşum, sendikanın bazı durumlarda grevden doğduğunu göstermektedir. (Güzel; 1996: 69).

1908'de işçi örgütlenmesi, sosyalist hareketin de yayıldığı Rumeli ve Balkanlarda, özellikle Yahudilerin çoğunlukta bulunduğu Selanik yöresinde geniş boyutlara ulaşmıştır. Ülkenin bu bölgelerinde işçi derneklerinin yanında işçi sendikalarının da kurulduğu görülmektedir. Böylece, 'sendika' bir örgütlenme biçimi olarak, imparatorluk işçi sınıfı tarafından benimsenmiştir. 8 Ekim 1908 tarihli Kanun-i Muvakka'nın 'sendika' sözcüğünü kullanması ve 11. Maddeyle var olan sendikaları yasal sayması da işçi örgütlenmesinde sendikaların 1908'de artık bilindiğini göstermektedir. (Şişmanov; 1978: 45).

Bu dönemde kurulan bazı sendikalar şunlardır; Selanik Tütün İşçileri Sendikası (Üye sayısı 3200'dür ve bunlardan 2000 kadarı yahudidir.) 1908'de Samsun'da başlatılan bir grev Samsun Tütün İşçileri Sendikası'nın kurulmasına giden yolu açmıştır. Ayrıca Samsun Tütün İşçileri Sendikası, 'closedshop' denilen ilkeyi, yani sendika üyesi olmayan işçilerin işe alınmaması ilkesini, işverenlere kabul ettirmeye uğraşarak, emek arzında tekel oluşturmak amacıyla olduğunu belirtmektedir. Ancak, 23 Temmuz 1908'den sonra belli bir canlılık gösteren işçi örgütlenmesi, 13 Nisan 1909'da ortaya çıkan '31 Mart Karşıdevrim' olayı sonrasında 13 Nisan 1909'dan sonra ilan edilen sıkıyönetim nedeniyle bir ölçüde durdurulmuştur. (Güzel; 1996: 73-74).

1908-1915 dönemi, işçi hareketi bakımından, onun sosyalist hareketle karşılaştığı, birlikte ilk eylemini yaptığı dönem açısından önemlidir. İşçi örgütlenmesi sendikalar ve derneklerle kendini göstermiştir. İşçiler Tatil-i Eşgal kanunu kapsamına giren şirketlerde, 16

Ağustos 1919 tarihli Cemiyetler kanunundan önce dernekler kurarak, bu kapsama girmeyen şirketler ise sendikalar kurarak örgütlenmişti. Selanik, İzmir, Samsun ve Makedonya ile Balkanlar'da ki birçok kentte işçi örgütleri doğmuştur. Selanik'te Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu, İstanbul'da Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Dersaadet Tettebbuat-ı İctimaiyye Cemiyeti, İzmir'de bazı sosyalist gruplar işçilerle birlikte işçi örgütlerinde bir araya gelmişler ve kendilerine bağlı işçi örgütlerini bizzat kurmuşlardır. (Güzel; 1996: 70). Devam etmeden önce Tatil-i Eşgal Kanunu hakkında bilgi verecek olursak; Tatil-i Eşgal Kanunu: Osmanlı toplumunda dernek kurma hak ve özgürlüğü, 1908 ile birlikte gündeme gelen siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümlerin doğal sonucudur. Hürriyetin ilanının ardından ülkenin dört bir yanında özgürlük rejiminin içgüdüsel gereği olarak cemiyet ve kulüpler kurulmuş, giderek çoğalan bu dernekler toplumsal yaşamın ayrılmaz parçası olmuştur. II. Meşrutiyet ile birlikte, hiçbir siyasal sınırlama tanımaksızın, kendiliğinden kurulan dernekler ancak, 16 Ağustos 1909 günü Cemiyetler kanunuyla meşruluk kazanmıştır. Bu yasadan beş gün sonra çıkarılan 21 Ağustos 1909 tarihli bir yasayla Kanun-i Esasiye 120.madde eklenerek dernek kurma hakkı ve özgürlüğü güvence altına alınmıştır. (Toprak; tarihsiz: 205).

Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'daki en önemli işçi grupları, demiryolcular, imalat-ı harbiye işçileri ve madencilerdir. Devlet girişimlerinde sendika kurma hakkı olmamakla birlikte, Kemalist hükümet, karşılıklı yardımlaşma örgütleri kurmalarına engel olmuyordu. Demiryolculara ve İmalat-ı Harbiye işçilerine günde 3 lira gibi yüksek bir ücret ödeniyordu. Madenciler için, ocağa iniş, çıkış süresi dahil 8 saatlik işgünü kabul edildi. İktisat Vekâletinin başındaki Mahmut Esat işçiler için bir sigorta tasarısı hazırladı. Aynı yıl Ankara'da İstanbul milletvekili Numan Usta'nın yönettiği Türkiye İşçiler Birliği bulunuyordu. 1922 yazında İstanbul'da belli başlı iki Marksist işçi kuruluşu vardı. Bunlardan biri yerli azınlıkların hakim olduğu 'Beynelmilel İşçiler İttihadı, öteki de 'Türkiye İşçiler Derneği'dir. Bunlardan başka aslında sendika niteliği taşıyan 'Osmanlı' sosyalist fırkaları, onlara bağlı cemiyetler, 1500 kadar işçi üyesi bulunan Ermeni Sosyal Demokrat Fırkası, işçi-usta kuruluşu olan Osmanlı Mürettepler Cemiyeti, Reji tütün işçileri cemiyeti gibi genellikle sola yatkın daha başka bir takım teşekküller de İstanbul işçilerini aralarında paylaşmışlardı. (Tuncay; 1991: 159).

Son olarak Osmanlı sendika hareketi ile ilgili şunlar söylenebilir; Osmanlı sendikal hareketi çok cılız olmakla birlikte kendisinden sonra gelecek olan hareketlere harç olmuştur. 1924'te İstanbul'da 10, İzmir'de 9, Edirne'de 2 ve Adana, Konya, Bursa ile Eskişehir'de de birer sendika vardı. Sendikalaşma, işçi derneklerinde ve yardımlaşma sandıklarında örgütlenen işçiler toplam Osmanlı işgücü içerisinde küçük bir azınlıktı. Bunun yanı sıra

örgütlü işçilerin büyük bir kısmı gayrimüslimdi. Örneğin işçi kuruluşlarının daha etkin ve yaygın olduğu Balkan yarımadasında Türk işçiler, işçi sınıfında azınlık olmaları bir yana örgütlenmede de en yavaş davrananlar idi. İşçi kuruluşlarının diğer önemli zaafı da kendi aralarında bağlantısız olmalarıdır. Mevcut sendikaları çatıları altında toplayacak bir konfederasyon veya federasyon yoktu. Reji tütün işçileri ve demiryolu işçilerinde olduğu gibi aynı şirketin farklı şehirlerindeki şubelerinde çalışan işçiler ancak mahalli sendikalar kurabilmişlerdi. Benzer bir şekilde, aynı şehirde ve aynı sektördeki çalışan işçiler ayrı ayrı örgütleniyordu. Talepleri, direnişleri ve grevleriyle en radikal tavrı sergileyen demiryolu işçileri bile konfederasyon oluşturma girişiminde hiç bulunmamıştır. (İleri; 2009: 119).

Osmanlı döneminde grevlerin çok azı işçi örgütleri yada sendikalar tarafından örgütleniyordu. O dönemde sol örgütlerin zayıflığını göz önüne alırsak bu durum hiç de şaşırtıcı sayılmaz. Bu nedenle de grevler hep başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Bunun yanı sıra mevcut ekonomik durum yüzünde de grevler beklenenden daha kısa sürüyordu çünkü işçilerin paraya ihtiyacı vardı. Tüm bu nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti'nde sendikacılık tam anlamıyla gelişme fırsatı bulamamıştır.

1908-1918 arası dönem 'İttihat ve Terakki' dönemidir. İşçi sorunları ve hareketleri de bu partinin genel siyasetinden etkilenmiştir. İttihat ve Terakki'nin, İktidarı on yıl süreyle, bazen doğrudan doğruya bazen de dolaylı olarak elinde bulundurduğu bu dönem, kökü İstibdat yönetimine giden uzun bir 'Hürriyet Mücadelesinin' sonucudur. Selanik, İstanbul ve diğer büyük şehirlerde ki Osmanlı aydınlarının öncüsü olduğu 1908 Meşrutiyet hareketi bir halk hareketi olmaktan uzaktır. 1908 Meşrutiyetinden yana olan halk kitleleri arasında, yeni düzenin kendi koşullarını da düzeltereğine umut eden işçilerde vardır. Ancak söz konusu durum işçilerin durumlarına umut ettikleri değişiklikleri getirmemiştir. (Akşin; 2008: 53).

Genel olarak bakıldığında,1908 döneminde sosyalist fikirlerin grevlerin tümünü etkilediği söylenemez. Özellikle İstanbul ve Anadolu grevlerinde, sosyalist fikirlerin etkisi ikinci dereceden olup, ancak bazı çevrelerde yankı bulabilmiştir. Şu halde 1908 grevlerini doktrinler grevi olarak nitelenmek doğru değildir. Yalnız imparatorlukta, Balkanlar'dan gelmiş olan ve öteden beri Ermeniler arasında olduğu kadar Bulgar ve Rumlar arasında yankı bulan sosyalist fikirlerin ve sosyalist kuruluşların 1908'de İmparatorluk içindeki eylemlerini önemsemek gerekir. 1908 yılı, Balkanlar'da sosyalist akımın geliştiği ve örgütlendiği bir dönemdir. Bu bakımdan imparatorluğun Rumeli kesiminde bulunan bölgelerinde, işçi hareket

ve örgütlerinde Bulgar sosyalistleri etkili olmuşlar ve işçi derneklerine sınıf bilinci kazandırma çabası gütmüşlerdir. (Sencer; 1969: 175).

Böyle bir ortamda, Meşrutiyetin ilk ayı içerisinde patlak veren grevler arasında, sosyalist propagandanın da yok sayılması doğru değildir. Ancak bu etki, yalnızca hareketi örgütlemeye kendini göstermiş, hareketlerin profesyonel bir şekilde örgütlenmesinde etkili olamamıştır. Grevler çoğunlukla başta da belirttiğimiz gibi örgütsüz olarak ortaya çıkmıştır.

1908 öncesi grev sayısı yalnızca 23 ile sınırlı kalırken, 1908 sonrasında bir grev patlaması yaşanmıştır. (Makal; 1997: 263). Bu grevlerin artmasındaki en önemli etmen, II. Meşrutiyet ortamının getirdiği özgürlükçü ortam olmuştur. Meşrutiyetin hemen arkasından 2,5 aylık bir sürede, birçok iş kolunda, on binlerce işçinin katıldığı grevler gerçekleştirildi. (Makal; 1997: 263). Bu grev politikalarının en önemli nedeni, daha önce de belirttiğimiz gibi özellikle ücret odaklı işçi sorunlarının giderek artmış olmasıdır.

İkinci Meşrutiyetin ikinci ayında, Rumeli'den İstanbul'a ilk grev haberleri gelmeye başlamıştır. Çalışma koşullarının düzeltilmesi istemleriyle ilgili istekleri karşılanmayan, çeşitli işletmelerin işçileri, Selanik'te, Varna'da, Manastır'da, Üsküp'te greve başvurmuşlardır. Az zamanda yaygın hale gelen demiryolu grevlerinden başka, örneğin Selanik'te tramvay, hava, havagazı, reji, tütün, sigara kâğıdı, deri, şeker, fırın ve tuğla işçileri de işlerini bırakmışlardır. (İleri; 2009: 120).

Sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte elliyi aştığı belirlenen 1908 Ağustos-Eylül grevlerinin özelliklerinden birisi; işçilerin greve başvurmadan önce uyuşmazlıklarını barışçıl yoldan çözmeye çalışmaktır. Temelde 1908 grevleri ideolojik bir öz taşımazlar. Ancak, işçilerin hem kamu hem de özel işyerlerinde işverenle ortak bir uzlaşma ve çözüm arama yaklaşımları, işverence pek kabul görmemiştir. Özellikle ittihat ve Terakki iktidarı üzerinde büyük tesiri olan etnik ve yabancı sermaye bu meseleyi iktidar aracılığıyla yada polis gücüyle zora dayalı olarak aşmaya çalışmaktadır. (Yazıcı; 2010: 81).

Bu dönemde toplam 38 grev düzenlenmiştir. Tüzel düzenlemeler sonucu grevlerin çoğunun yasa kapsamı dışında kalan şirketlerin bulunduğu; dokuma, gıda sanayi ve madencilik işçileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Grevlerden en çok etkilenen kentlerin başında İstanbul, Selanik, İzmir gelmektedir. Zonguldak kömür bölgesi de dördüncü sırada gelmektedir. (Güzel; 1996: 62).

1908- Ağustos- Ekim grevleri, yalnızca Rumeli ve İstanbul arasında sınırlı kalmamıştır. İzmir Tramvay işçileri, günlük mesailerinin on saate indirilmesi ve ücretlerine zam yapılması için topluca işlerini bırakmışlardır. Adana'da bazı pamuk fabrikalarında çalışanlarda aynı yola gitmişlerdir. Asayişin korunması gerekçesiyle üstlerine yollanan ordu birliklerine rağmen, Zonguldak madencileri ve Aydın demiryolu işçileri Eylül sonuna kadar devam eden uzun grevlerle haklarını kazanmaya uğraşmışlardır. (İleri; 2009: 121).

Bu dönemde yaşanan en önemli olay, bireysel ve toplu iş ilişkilerini kapsamak üzere, işçi sorununun ilk kez parlamentoda tartışılmasına olanak veren 1909 tarihli Tatil- Eşgal Yasası'nın Meclis-i Mebusan da görüşülmesi olmuştur.

Tatil-i Eşgal kanunu, Türkiye Çalışma İlişkileri tarihinde toplu iş ilişkileri konusunda, dolaysız bir biçimde düzenlemeler yapan ilk kanundur. Bunun yanında bu kanun içeriği itibariyle de, çalışma ilklilerinin Osmanlı İmparatorluğunda o tarihe kadar düzenlenmeyen temel konuları üzerinde önemli hükümler getirmiştir. Bu konular arasında; sendikalar, iş uyuşmazlıkları konusunda uzlaşma süreci ve grev bulunmaktadır. Kanunun, çalışma ilişkilerinin bu temel konuları hakkındaki düzenlemelerinin bir bölümünün, Cumhuriyet dönemine de sarkarak, 1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı İş Kanunu'na kadar yürürlükte kalması da, uygulama açısından yasanın önemini arttırmaktadır. (Makal; 1997: 270).

Tatil-i Eşgal kanunu, tüm bağımlı çalışanları kapsamına almamaktadır. Yasa kapsamına; 'kamuya yönelik hizmet veren kuruluşlarda çalışanlar' girmektedir. Buna örnek olarak; yasanın birinci maddesinde: 'demiryolu, tramvay, liman, genel aydınlatma kuruluşları' girmektedir. Dönem itibariyle, Tatil-i Eşgal Kanunu kapsamına giren kuruluşların ortak özellikleri arasında, çok sayıda işçi çalıştırıyor olmaları ve sermaye paylarının daha çok yabancı işverenlere ait olması bulunmaktadır. (Gülmez; 1995: 16).

Konumuzla ilgili olan işçi örgütleri ve sendikalar açısından da kapsamına bakacak olursak; Tatil-i Eşgal Kanunu'nun sekizinci maddesinde; 'kendi kapsamına giren kuruluşlarda sendika kurulmasını yasaklamıştır. Madde ile bu kuruluşlarda sendika kuran kişiler açısından cezai düzenlemelerde getirilmektedir. (İleri; 2009: 122).

1909 yılında yürürlüğe giren 'Tatil-i Eşgal' kanunu ile işçinin grev yapması yasaklanınca işçi isyanlarında ciddi boyutta artışlar olmuştur. Tatil-i Eşgal (grev) kanunun çıkmasından sonra 1910 Kazlıçeşme ve Tramvay işçileri, 1911'de Selanik'te Reji işçileri grevi ilk grevler arasında sayılabilir. Ancak asıl ciddi grev, İstanbul Reji işçilerinin yirmi

dolayında işçinin nedensiz olarak işten atılmasına tepki koyduğu ve 2000'den fazla işçinin katıldığı grevdir. 1912'de bilinen grevler; Drama tütün işçileri ve İzmir yol işçilerinin ücretlerinin arttırılması ile yaptıkları grevlerdir. (Yazıcı; 2010: 84).

1914-1918 yıllarına geldiğimizde, bu yıllar arasında işçi kesiminde kayda değer bir hareket görülmez. Vatan müdafaasında milletçe omuz omuza verilmiştir. Birinci dünya savaşı sonrası Osmanlı çok zor durumdadır ve ekonomik olarak da ülke kendini kurtarma çabasında olduğundan işçi hareketleri 1919 yılına kadar sekteye uğramıştır. (Sönmezsoy; 1981: 44).

1919-1922 yıllarını kapsayan mütareke ve ulusal kurtuluş savaşı yılları, işçi hareketinin işçi hareketinin ikinci canlılık dönemine ve sosyalist hareketle daha sıkı ilişkilerine tanık olmuştur. Dört yıllık bu dönemde 19 grev düzenlenmiştir. Özellikle 1920 yılı yedi grevle bu olayların en yoğun olduğu yıldır. Grevlerin işkollarına göre dağılımında başı demiryolu taşımacılığı tutmaktadır; 8 grevle toplamın %42.10'u demiryolu taşımacılığı işçi eylemlerinin merkezidir. Kentler arasında İstanbul 18 grevle başta gelmektedir. Bunlardan şark demiryolları diğer iki kenti de etkilediği için grevden etkilenen kentlerin sayısı 20'ye çıkmış ve %90'ı İstanbul almıştır. Bu dönemde ki grevlere Türkiye Sosyalist Fırkasının (TSF) büyük rolü olmuştur. İstanbul'daki grevlerin birçoğunun örgütlenmesi ve gelişimini 13 grevden 7'si TSF'nin destek ve yönetiminde toplanmıştır. (Güzel; 1996:114).

1908 Grevlerinin İşkolları ve Kentlere Göre Dağılımı

Tablo:1

Sanayi Dalı	Kuruluş Sayısı	%	İşçi Sayısı	%
Dokuma Sanayi	5.347	60.7	35.316	46.3
Deri Sanayi	20.057	16.2	17.964	23.6
Maden Sanayi	3.273	9.9	8.021	10.5
Ağaç İşleme	2.067	6.3	6.007	7.9
Gıda Sanayi	1.273	3.8	4.493	5.9
Kimya Sanayi	337	1.0	803	1.1

Toplam	33.058	100	76.216	100
---------------	---------------	------------	---------------	------------

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası; 1989

3.2.Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Dönemin Sosyo-Ekonomik Durumu

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrasında siyasal, hukuksal, toplumsal ve ekonomik alanda birçok köklü değişimler meydana gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu; dünyada büyük olumsuzluklarının yaşandığı 1914-45 arasında ki 30 yıllık iki dünya savaşı ve büyük bir ekonomik bunalımın küresel sistemi çökertmiştir. Mal ve hizmet hareketlerinin asgariye indirildiği, ekonomi politikalarının her ülke için içe döndüğü, serbest piyasa ekonomisinin sarsıldığı bir dönemde gerçekleştirildi. Bu dönemde sanayinin yapısı ile ilgili en önemli belge, 1921 yılında İktisat Vekâleti tarafından yapılmış olan sanayi sayımıdır. Sayımının sonuçları, o dönemde işgal altında bulunan İzmir, İstanbul, Adana gibi önemli kentleri kapsamadığından sınırlı kalmıştır. Bununla beraber, bu sayım, ulusal sınırlar içinde 76.216 işçi çalıştıran 33.058 kuruluş olduğunu ve bunların niteliklerini ortaya koymuştur. (İstanbul Ticaret Odası; 1989: 10). Bunu tabloyla şu şekilde ifade edebiliriz;

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde, ülkenin ekonomik yapısı oldukça kötüydü. İmparatorluğun devlete ait fabrikalarında cumhuriyete devredilen Cumhuriyet Osmanlı'dan geri kalmış, yanmış, yıkılmış bir tarım ekonomisi devraldı. Kurtuluş savaşı sırasında savaş sanayisi dışındaki sektörlerde gerilemeye başladı. Yabancıların denetimindeki ekonomide, halıcılık ve dokumacılık bile yok olmaya yüz tutulmuştu. Dış ticaret genelde, iç ticaret ise büyük kentlerde önemli ölçüde yabancıların elindeydi. (İleri; 2009: 129).

Yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra atılan ilk adım, işgal güçlerinin sömürgeleştirdiği kurumları millileştirmek oldu. Bu bağlamda Sevr Antlaşması ile iyice güçlenen imtiyazlı yabancı şirketler, Cumhuriyet Hükümeti'nin çıkardığı yasalarla millileştirilerek kamulaştırıldı. 1923'te başlayan liberal politikalar ekonomide umut edilen sonuçları vermedi. Lozan antlaşmasının getirdiği gümrük ve mali kısıtlamalar 1929'da sona erdi. Bu tarihte başlayan dünya ekonomik krizi pek çok ülke gibi Türkiye'nin de devletçi önlemler almasını gerektirdi. 1932 yılına kadar devlet müdahalesini gerektiren yasalarla devlet etkinliğini arttırdı. 1932'de hazırlığı yapılan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1933'te uygulamaya konuldu. Süreç, 1924'te çıkarılan ilk kanun ile demiryollarının millileştirilmesi ile

başlamış, bunu diğer imtiyazlı şirketlerin kamulaştırılması izleyerek 1930'larda millileştirme büyük ölçüde sonuçlanmış. En son da 1948'de Fransızlardan demiryolu da satın alınmış, böylece imtiyazlı şirketler sorunu çözülmüştür. (Ar; 2013: 38).

Yeni Türkiye 1927 yılında 13,5 milyon nüfusa sahip, nüfusun %76'sı kırlarda, %24'lük çok daha küçük kesimi de şehirlerde yaşayan tarım toplumdur. İşletmelerin %70'inden fazlasında dörtten az işçi çalışıyordu. Yani sanayi sektörünün büyük bir kesimi küçük işletmelerden oluşuyordu. Büyük işletmelerde çalışan bir buçuk milyon insandan yalnızca 150 bin kadarı işçilik statüsündeydi. Yine çalışan nüfusun 1927'de %8,9'u, 1935'te %11,7'si sanayi sektöründe istihdam ediliyordu. Bu istatistikî bilgiler çerçevesinde değerlendirdiğimizde, Osmanlı'ya göre yeni Türkiye'de çok ciddi olmamakla birlikte Tek Parti döneminde işçi kesiminin toplumdaki nispi ağırlığının yavaş yavaş artmaya başladığı söylenebilir. Tek parti döneminde belirmeye başlayan Türk İşçi Hareketinin ilk belirtileri, yeni Türkiye'nin sanayileşme ve şehirleşme seyrinde adeta güçlü bir oluşumun habercisidir. (Yazıcı; 2010: 95).

1934 yılında yürürlüğe giren, 3008 sayılı İş Kanunu, devletçi kalkınma modeline göre düzenlenmiş Birinci Sanayi Planı'nın ortaya konulmasıyla hemen eş zamanlı olarak hazırlanan işçi işveren ilişkileri ve sosyal politika alanında önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu bağlamda gelişmelerin temelinde yer alan ve sosyal politika, işçi hakları gibi sosyo-ekonomik konularının da çalışıldığı İzmir İktisat Kongresi önemli bir adımdır.

3.2.1.İzmir İktisat Kongresi

Lozan'dan sonra bir iktisat nizamı üzerindeki ilk çabalar, 17 Şubat-4 Mart 1923 günlerinde toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde görüldü. Resmi bir niteliği olmayan, önceden kararlaştırılan bir program olmadan kongre Gazi'nin nutku ile açıldı. Kongre'de alınan kararların tüzel bağlayıcılığı, zorlayıcılığı yoktur. Kararlar daha çok yasa koyuca yöneltilen öneriler niteliğindedir. (İleri; 2009: 139).

Türk milleti Kurtuluş Savaşından zaferle çıkmanın coşkusu içindedir. Yeni bir devlet doğmaktadır ve bu devletin ekonomi politikasının tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun içinde İzmir'de 17 Şubat 1923'de 'İktisat Kongresi' toplanır. İstanbul Amele Birliği'nin bu kongreye katılması işçi ve sosyalist kesimlerde ikilik yaratır. Ancak hükümet, solcuların bütün itirazlarına rağmen, İstanbul Amele Birliği'ni, işçi kesiminin temsilcisi olarak kabul eder. Amele Birliği yöneticileri, devrin başbakanı Fethi Okyar'a fahri başkanlığını vermişlerdir. (Sönmezsoy; 1981: 48-49).

Bu kongrenin toplanmasındaki başlıca amaçlardan birincisi; işçi, çiftçi, sanayici, tüccar kesimlerinin kendi aralarında ki sorun ve isteklerini bir bütünlük içinde ortaya koymak, istekler hakkında siyasal yönetimi bilgilendirmek; ikincisi ise; yabancı sermaye ekonomisinin gelecekte alacağı niteliği göstermekti. (Ar; 2013: 42).

Kongre mesleki temsil esasına göre oluşturulmuştur. Çiftçiler, tüccarlar, sanayiciler ve işçiler gruplar halinde katılmıştır. (Güzel; 1996: 135). Bu duruma bakınca, kongrenin gerek yönetim gerekse sosyal gruplar arasındaki dayanışmaya yönelik görülen yeni sistemi yapılandırmaya başladığı bu dönemde korporatif bir anlayışın hakim olacağına dair işaretler görülmektedir.

Türkiye'nin ilk ekonomik etkinliklerinde olan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar şunlardır; (<http://www.ataturk.net/cumh/izmir.html> 10/04/2015).

- 1) Amele yerine işçi denilecektir.
- 2) İşçilere sendika kurma hakkı tanınacaktır.
- 3) İşgünü 8 saat olacaktır.
- 4) 1 Mayıs İşçi Bayramı olarak kanunlaşacaktır.
- 5) Seçimler mesleki temsil usulüne göre yapılacaktır.
- 6) İşçiler yılda bir ay izin kullanacaktır.
- 7) 12 yaşından küçük işçi çalıştırılmayacaktır.
- 8) Tatil günlerinin ücreti verilecektir.
- 9) Sakat işçiler korunacaktır.
- 10) İşçiler için sigorta kurulacaktır.
- 11) İşçiler için hastane yapılacaktır.
- 12) İşçilere sosyal mesken yapılacaktır.
- 13) Vergi adaleti sağlanacaktır.

Tüm bunların dışında; aşar vergisi ile reji idare yönetiminin kaldırılması, koruyucu gümrük tarifelerin kabulü ve dış müdahalelerin önlenmesi, ticari faaliyetleri destekleyecek bir bankanın kurulması, borsaların millesştirilmesi, büyük ticaret merkezinde ki borsalar açılması, kabotaj hakkının alınması, sanayi teşvik kanununun güncellenmesi, bir sanayi bankasının kurulması, günlük iş tatilinin haftada bir verilmesi, iş kazasına karşı çalışanlarla, işverenler ve kurumlar tarafından güvence sağlanması, sendika hakkının tanınması gibi kararlarda alınmıştır. (Ar; 2013: 44).

İktisat kongresi ile başlayan ve 1930 yılına kadar devam eden ilk aşamada fikri gelişme, kalkınma hareketlerine yöne vermiştir. Bu dönemde ekonomik varlıkların envanterleşmesi, kalkınmada model arayışı ve uygulamaya başlama gerçekleştirilmiş, ekonomik hedefler saptanmış ve karma ekonominin temelleri atılmıştır. (Ar; 2013: 44). İzmir İktisat Kongresi ile Türkiye liberal ekonomiye giriş yapmıştır. En önemlisi millileşme adına önemli bir adım atmıştır.

İzmir İktisat Kongresi bu aldığı kararlar açısından büyük önem taşır. Ancak, İşçilerin o tarihlerde güçlü bir kuruluş etrafında toplanmamış olmaları, bu isteklere yeterli taraftar toplamasını engeller. Ancak, Birinci İktisat Kongresi olumlu gelişmelere da sahne olmuştur. Bu kongrede Türkiye'nin dört bir köşesinden gelen 120 ve 130 kadar kadın ve erkek işçi delegesi, birbirlerine deneyimlerini aktarmak, söyleşmek ve tanışmak için böylece ilk ve en önemli fırsattır. Bu kongre sırasında alınan karar sırasında, kökeni 1911'e inen ve 1919'dan beri TİÇSF ile Türkiye İşçi Derneği ve İşçi milletvekili Numan Usta'nın gerçekleştirmek için didindiği merkezi ve ulusal düzeydeki işçi örgütü Aralık 1923'te İstanbul'da kurulmuştur. Türkiye Umum Amele Birliği adını alan merkezi örgüt; İstanbul'daki on dokuz bin, Zonguldak'taki on beş bin, Balya-Karaaydın'daki on bin işçiyi ve onların örgütlerini temsil eden 250 delege tarafından yapılan bir toplantı sonucu oluşturulmuştur. Ancak, Kemalist hükümet TUAB'ın çalışmasına fırsat vermeyecek ve böylece ilk ulusal, merkezi işçi örgütünün faaliyeti engellenecektir. 1924'ün başında Kemalist hükümetin takındığı bu tavır, Kemalistlerin işçi hareketine bakış açısını göstermekte bir veridir. (Güzel; 1996: 131).

Son olarak İktisat Kongresi'nin en önemli ayırıcı etmeni olarak; Cumhuriyet tarihinde ilk defa toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde işçiler 'İşçi Grubu' olarak nitelendirilmiş ve çağırılmıştır. (Ar; 2013: 42)

3.3.1923-1945 Arasında Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yaşanan İşçi Hareketi ve Örgütlenmeleri

Kurtuluş Savaşı yıllarının siyasal özgürlük ortamı içinde yoğunlaşan parti ya da dernek türündeki siyasal örgütlenmeye koşut olarak işçi sınıfında da 1913'ten sonra doğan örgütlenme çabaları yeniden başlamış ve hızlanmıştır.

İşçileri birleştirme girişimleri İzmir İktisat Kongresi'nden önce ve sonra da sürdürülmüştür. İstanbul mebusu Numan Usta'nın 'teşvik ve davetiyle' 1923 başlarında yapılan bu girişimlerden ilki, aynı günlerde kurulan İstanbul Umum Amele Birliği'nin

rekabetiyle karşılaştığı için sonuçsuz kalmıştır. Numan Usta'nın işçileri birleştirme girişimlerinin olumsuz sonuçlanmasında etkisi olan İstanbul Umum Amele Birliği, İktisat Kongresi öncesinde, 50 kişinin ve Milli Türk Ticaret Birliği'nin çabasıyla 20 Aralık 1922'de kurulan bir örgüttür. Birlik, ilk derneğin açılışını Aksaray tramvay işçileri arasında 1 Ocak 1923 tarihinde yapmıştır. Kuruluşunu izleyen 10 ay içerisinde İstanbul Umum Amele Birliği toplam 26 derneğin açılışını gerçekleştirmiştir. (Gülmez; 1983: 383).

Cumhuriyet yıllarının Takrir-i Sükûn yasasından etkilenmekle birlikte, varlığını bir süre koruyabilen ve özellikle iş yasası konusunda işçi görüşünü saptamak için kimi etkinliklerde bulunan başka bir başka örgütte Amele Teali Cemiyeti'dir. Bu cemiyet, 1924 ortalarında dağılmak zorunda bırakılan Türkiye Umum Amele Birliği'nin yerine geçmek üzere 12 Ağustos 1925'te kurulmuştur. Birkaç defa dağılmış, 1928 Şubat'ında tekrar kapatılmıştır. (İleri; 2009: 179).

Ameli Teali Cemiyeti'nin kapatılmasını izleyen yıllarda ise, dernekler konusunda liberal kurallar içeren Medeni Yasa'nın da yürürlüğe girmiş olmasına karşın, işçilerin Cemiyetler Yasası çerçevesinde örgütlenmesi olanağı da fiilen ortadan kalkmıştır. Ulusun tüm bireylerini kapsayan tek siyasal kuruluşuna dönüşen ve işçi sorunlarına giderek yaklaşımını belirleyen CHP'de, işçi örgütlenmesinin denetimini eline almış, ancak bunun bir kazanç ve partizanlık aracı olarak kullanılmasına halktan ve işçi sınıfından kopmasına yol açmıştır. (Gülmez; 1983: 389). Bu durumun bir örneği; 1938'de CHP, yasaklama yöntemini değiştirerek 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu'nun 'sınıf esasına' dayanan cemiyetler kurulması yönünde ki hükmünü kaldırmıştır. Böylece CHP'ye bağlı olan bazı işçi dernekleri, daha doğrusu işçi örgütünden çok yardımlaşma sandıklarına benzeyen bu dernekler dışında kalanları kapatılmıştır. (İleri; 2009:181)

CHP'nin işçi örgütlenme politikası önce 1934'te İzmir'de uygulamaya konulmuştur. Bu bağlamda her meslek ve her iş kolundaki işçiler tek bir dernek veya birlikte toplanmaya başlamışlardır. Örneğin; deniz taşımacılığı iş kolundaki yedi ayrı cemiyet, Deniz Amelesi Cemiyeti içine alınmıştır. Kamuya yönelik hizmet yapan şirket işçileri imtiyazlı şirketler, memur ve müstahdem birliğinde bir araya getirilmiştir. Fabrika işçileri için Sanayi İşçileri Birliği kurulmuştur. Tütün, matbaa ve fırın işçileri ile şoförlerde ayrı ayrı derneklerde örgütlenmişlerdir. İzmir'deki bu birlik ve derneklerin tümü 1935'te kurulan İzmir İşçi ve Esnaf Birliği'nin yönetimi altına sokulmuştur. (Makal; 2015: 451-452).

CHP döneminde uygulanan devletçilik politikası nedeniyle Türkiye Sosyalist Partisi'nin faaliyetleri Cumhuriyet öncesi döneme göre kısıtlanmıştır. Ancak TSP, her iş kolunda Türkiye düzeyinde sendikalar kurma ve bunları ulusal düzeyde Dünya federasyonuna katma amacını sürdürmeye devam etmiştir. (Güzel; 1996: 148). Bu bağlamda TSP'ye bağlı olarak kurulan sendikalar şunlardır:

Çizelge: 1

TSP'ye Bağlı Sendikalar

- 1) Türkiye Tekel İşçileri Sendikası
- 2) Türkiye Deniz İşçileri Sendikası
- 3) Türkiye Mensucat İşçileri Sendikası
- 4) Türkiye Demir ve Çelik İşçileri Sendikası
- 5) Türkiye Basın ve Basın Makineleri (İşçileri) Sendikası
- 6) Tramvay İşçileri Sendikası
- 7) İstanbul Şoförler ve Otomobil İşçileri Sendikası

Kaynak: (Güzel; 1996: 148).

Bu tarihlerde gündemde olan bir diğer önemli olay; Rus ihtilalının başarılı gelişmesi Batılı devletlerde endişe yaratmaktadır. Sovyetler Birliği ile büyük sınırı bulunan Türkiye'nin Rusya'yı takip etmesinden endişeli olan Batı, bunu önlemenin yollarını arar. Ekonomik işbirliğinde ve sosyal alanda ki reformlarda Batı etkisi ve yardımın izleri görülür. O devirde Batı'ya öncülük eden devlet İngilizlerdir. Orta Doğu petroleri ve İran Petrolleri bu bölgenin hassaslığını kesinlikle ortaya koymaktadır. Bunun üzerine İngilizler, Türkiye'ye yavaşlar, öyle ki Türk işçilerinin eğitimi dahi İngilizler tarafından ele alınır. Türk sendikacılığına yardımcı olmak üzere İngiliz Sosyal Siyaset Uzmanı Mac Donald, İstanbul'da seminerler düzenler. Mac Donald, işçileri, sendika görüşü etrafında birleştirmeyi tavsiye eder bu konuda da devamlı bir eğitim programı uygulamıştır. (Sönmezsoy; 1981: 83). Bu dönemde Türk toplumunu bu değiştirme çabaları, tarih boyunca hiç karşılaşmadığı ölçüde bir değişimle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Bu değişim aynı zamanda Türk toplumunu yoğun bir kimlik krizine sokacak gelişmelere de kaynaklık edecektir.

1924'te Şark Demiryolları işçileri İstanbul Umum Amele Birliği'nin hükümet ve işveren yanlısı tutumunu değiştirmeyeceğini anlayınca bu örgütü terk edip Amele Teali cemiyetini kurmuşlardır. Bu sonuncu dernek 1928'de yasaklanana kadar İstanbul Umum

Amele Birliği'ne karşın işçiden yana m¼cadelenin ¼nc¼l¼đ¼n¼ ¼stlenmiřtir. (G¼zel; 1996: 131).

Kırk yıldan az bir zaman dilimi i¼inde işçi sayısının altı kattan fazla ¼ođaldıđı g¼r¼lmektedir. Bu ¼ođalma 1930'dan başlayarak uygulanan Kemalist sanayileşme politikası ile yakından ilgilidir. 1930'larda millileştirmeler ve ilk beş yıllık planlar aracılığıyla uygulamaya konulan ekonomi politikası yeni devlet fabrikalarının a¼ılmasına, burada nitelikli, s¼rekli ve ¼ok sayıda işçinin yoğunlaşmasına yol a¼mıřtır. Kamu iktisadi teřekk¼llerinin ekonominin lokomotifleri haline geldiği bu yıllar, Anadolu'nun bir¼ok kentinin de yeni fabrikaların a¼ıldıđı da g¼r¼lm¼řt¼r.: ¼rneđin; Kayseri, Sivas, Diyarbakır gibi kentlerde yeni fabrikalar a¼ılmıřtır. Bu politikayla Kemalistler, bir yandan işçilerin b¼y¼k kentlerde ve İstanbul-Ankara-İzmir ¼çgeni i¼inde yoğunlaşmasını ¼nleyerek, sosyal tansiyonu azaltmaya ¼alıřıyorlar; ¼te yandan ise Doğu ve Batı arasında ki ekonomik gelişme farklılıklarını azaltmayı ama¼lıyorlardı. Bu girişimler 1939'a dek olumlu sonu¼ vermiştir ancak, II. D¼nya savaşı koşullarında plan fikri unutulmuş; devlet¼ilik ya da kimilerinin devlet kapitalizmi olarak nitelendirdikleri gibi devlet kapitalizmi, yerini yavaş yavaş kapitalizme bırakmıştır. (G¼zel; 1996: 128).

10 Haziran 1946'da, Cemiyetler Kanunu'na 1938'de eklenen 'sınıf esasına dayanan' dernek kurulması yasağının kaldırılmasıyla, CHP iktidarı, 21 Temmuz 1946 genel se¼imlerinden hemen ¼nce işçilerin hoşuna gitmek, işçilerin savaş yıllarındaki ¼ektikleri sıkıntılarını unutturabilmek ve daha da ¼nemlisi savaş sonrasındaki demokratiklik tavrına inandırıcılık kazandırmak istemiştir.

Amele Teali Cemiyeti'nin ¼zeyir Avni ve Yusuf Sidal gibi y¼neticileri m¼cadelelerini 1919'dan beri s¼rd¼ren kişilerdir. Aynı işçi ¼nderleri daha sonraki yıllarda da Amele Teali Cemiyeti'nin kapatılmasından sonra da m¼cadelelerini devam ettirmişlerdir. Bu iki işçi lideri 1946 ve 1947 sendikacılık hareketi i¼inde g¼revler y¼klenmiř; 1947'de İstanbul Metal İşçileri Sendikası'nın kuruluşunu ger¼ekleřtirmiřlerdir. Bu sendika'nın 1967'de DİSK'in kurucu sendikalarından Maden-İş'in ¼nc¼l¼ olduğunu bildiğimizden T¼rkiye İşçi hareketi tarihinde ki s¼rekliliđin bir başka ¼rneđinin de bu d¼nemde ortaya ¼ıktıđını g¼r¼lmektedir. (G¼zel; 1996: 131).

D¼nemin geneline bakıldığında; Liberal ekonomi d¼neminde (1930-38) işçi ¼rg¼tlenmeleri ¼ok zayıf olarak, Devletçi Ekonomi D¼nemin de ise devlet denetiminde ger¼ekleřmiřtir denebilir.

Osmanlı Devleti'nde güçlü bir sanayi sektörü olmadığı için, yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne güçlü bir işçi hareketi miras kalmamıştır. Durumu daha iyi kavramak için öncelikle 1923 sonundaki Türkiye'deki işçi sayısına bakmak gerekir.

Tablo:2

1923 Sonunda Türkiye'de İşçi Sayısı

Kentler ve İşçi Grupları	En Az İşçi Sayısı	En Çok İşçi Sayısı
İstanbul	35 500	38 000
Eskişehir	2500	4000
İzmit	1000	2000
Ankara	2000	2500
Balya-Karaaydın	10 000	12500
Zonguldak-Ereğli	5000	18000
Aydın	1000	1750
İzmir	10 000	15500
Adana-Mersin-Tarsus	5000	7500
Hereke-Adapazarı	1000	1500
Bilecik	1000	1500
Bursa	3500	5500
Edirne	3500	5000
Ergani-Maden-	1200	2000

Guleman		
Samsun-Trabzon	5000	6500
Konya	500	1000
Erzurum	500	750
Uşak-Kula-Gördes	4200	6300
Gaziantep	900	1100
Anadolu Demiryolu İşçileri (Sirkeci-Çatalca- Edirne, İzmir-Kasaba- Alaşehir-Afyon, Yenice Nusaybin)	6000	6500
Şark Demiryolu İşçileri (Sirkeci, Çatalca, Edirne)	1250	1500
İzmir-Kasaba-Alaşehir- Afyon	1250	1600
Demiryolu İşçileri	750	900
İzmir Manisa-Soma- Bandırma Demiryolu İşçileri	750	900
İzmir-Aydın-Söke- Dinar Demiryolu işçileri	900	1000

TOPLAM	111 950	144 400
---------------	----------------	----------------

Kaynak; (Güzel; 1996: 129). (Tablo 3 devamı)

Görüldüğü gibi; 1923 sonrası işçi sayısının yoğunluğunu demiryolu işçileri oluşturmaktadır. Yeni Türkiye’de de işçi hareketlerin çoğu demiryolu işçileri tarafından gerçekleştirilecektir. Bunun en önemlisi de 1927 yılında Yenice Nusyabin Hattında yapılan grevdir. Bu yıllarda işçilerin aldığı en yüksek ücret 93 kuruştur. Aynı yıl yapılan sayımda, ülkede 256 bin 900 sanayi işçisinin varlığı tespit edilir. (Sönmezsoy; 1981: 87).

1924 ve 1926 dışında yirmili yıllar, işçi hareketinin ikinci dünya savaşına kadar en rahat olduğu dönemlerdir. 1924-127 arasında 15 grev yapılmıştır. Dönemin en büyük işçi hareketi, İstanbul tramvay işçilerinin grevidir. Ancak 1925-46 döneminde işçi sınıfının azlığına, mülksüzleştirme düzeyinin geriliğine, kamu kesiminde çalışan işçi ve memurlara tanınan görel olarak iyi haklara, tek parti döneminde nosyonu gelişmemiş olması gibi nedenlerle büyük işçi ve memur eylemlerine rastlanmamaktadır. Gerçekleştirilen eylemler ise örgütlülüğün yansımından çok işçilerin haksızlıklar karşısındaki geçici tepkileri idi. Bu yılların önemli grevlerinden biri 1927 Ağustos ayında önderliğini Türkiye Komünist Partisi’nin yaptığı Yenice Nusaybin hattında gerçekleştirilen grevdir. (Ar; 2013: 52).

Türkiye Cumhuriyeti’nin işçi kesimine en büyük hediyesi, 1925 yılında çıkarılan hafta tatili kanunu olur. Bu kanunla, büyük şehirlerde çalışan işçilere haftada bir gün dinlenme hakkı verilmiştir. 1926 yılında çıkarılan kabotaj kanunu ile Türk limanlarında ancak Türk bandrollü gemilerin çalışması sağlanır. Bu iç limanlar arası nakliyattan çıkarı bozulan kişiler bunu hazmedemezler ve bu nedenle rejime ve hükümete karşı tepkilidirler. Nitekim o yıl liman işçilerinin ayaklanması üzerine, işçilerin bu çıkarıcılar tarafından tahrik edildikleri öne sürülür. Liman işçilerinin kanunun direnmeleri sonucunda ortaya çıkan olayda; 15 işçi ve 5 polisi ölür. Ayrıca eylemciler arasından 100 işçi de yaralanır. Polis 350 grevciyi tutuklar. Tahriklerde çıkarları bozulan nakliyeciler kadar, komünistlerin de etkisi olduğu söylenmektedir. (Sönmezsoy; 1981: 88).

1930’da dünya ekonomik bunalımının etkisiyle, CHP’de belirmeye başlayan ve 17 Mayıs 1931’de ki 3. Kurultaya alınan kararlarla yürürlüğe sokulan ‘parti-devlet’ anlayışı, CHP’den bağımsız hiçbir gruplaşmaya, örgütlenmeye yer bırakmamıştı. İşte bu durum, 1930’lar başında ki işçi eylemleri azlığının, 1932 sonrasında ise yokluğunun temel nedenidir.

1936'da çıkarılan iş kanunu grevi yasaklayınca, 1944 yılına kadar hiçbir şey yapılmadı. (İleri; 2009: 183).

Grev hakkında çıkarılan bu yasaklama işçi kesiminde tekrar bir hareketlenmeye neden olur. 1936'da Süreyya Paşa Adalet Fabrikası işçileri, beş günlük bir grev uygular. İşçiler çalışma şartlarının düzeltilmesini ve ücretlerin yükseltilmesini istemektedir. Grevciler taleplerinin önemli bir kısmını elde etmiştir ancak, birçok işçi tutuklanmıştır. 1936'da çıkarılan iş kanunu, işçilerin çalışma, yaşama şartlarını düzenlemektedir. İşçiler sendika kuramaz ancak mahkemeler yolu ile haklarını arayabilirlerdi. Bu düzenleme işçi kesimine yararlı olmasa bile bir teminat getirebilirdi. Daha sonraki yıllar ikinci dünya savaşının buhranlı dönemleridir. Savaş eşiğindeki Türkiye'de işçiler herhangi bir grev girişiminde bulunmazlar. 1939'daki mevcut 538 bin sanayi işçisi, 1945 yılında 700 bine yükselir. (Sönmezsoy; 1981: 93). Bunun en önemli nedeni yaşam gayesinde olan insanların artık ücretlere bakmadan işlere akın etmesi olarak görebiliriz.

1923-46 dönemi içerisinde gerçekleşen sınırlı sayıdaki işçi hareketlerinin daha çok yerel ve işletme düzeyinde olduğu söylenebilir. Bu işçi hareketleri çalışma koşullarına etki yapabilecek düzeyde değildir. (İleri; 2009:125). Bu dönemde işçi hareketlerinin sınırlı olmasının en önemli nedeni de 1930 ve 1939 yılları arasında Türkiye'nin uyguladığı Devletçilik politikasıdır. Bütün hareketlerin devlet güdümünde olması ülkede sıkı bir denetim ve ciddi cezai yaptırımların olmasına neden olmuş dolayısıyla da işçi hareketlerinde ve örgütlenmelerinde gözle görülecek bir azalma yaşanmıştır.

3.4.1917 Ekim İhtilali'nin Türkiye Üzerindeki İşçi Hareketleri ve Örgütlenmelerine Etkisi

Türkiye 1917 yılında Çarlık Rusya'sında patlak veren Bolşevik ihtilalından bir hayli etkilenmiştir. Bu etkileniş çeşitli yollarla ülkemizin siyasi ve manevi hayatında kendini gösterdi. Bir kere bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de Çarlık Rusya'sının devrilmesi büyük sempati kazandı. Komünist rejimin önemi, hedefleri ve gerçek yüzü hakkında yeterli bilgi bulunmamakla birlikte, yurdumuza ve milletimize uzun yıllar acı çektirmiş, saldırgan ve despot bir iradenin, Bolşevikler tarafından devrilmesi, gerek halk, gerekse aydınlar arasında çok olumlu bir gelişme olarak karşılanmıştır. (Yalçın; 1991: 372).

Ortak düşman anlayışı Türkleri Ruslara karşı yakınlaştırmıştır. Burada İngiliz politikasının yanlış hesapları Sovyet iktidarının elini güçlendirmişti. Sovyet Rusya, İran'da

olduğu gibi Türkiye’de de, gizli antlaşmaları yayımlayıp, Çar hükümetinin bu antlaşmalarla cisimleşen emperyalist taleplerini reddederken, İngiltere on dokuzunu yüzyıldaki geleneksel rolünü, Rusya’ya karşı Türk bağımsızlığının korucusu rolünü terk edip, Türkiye’nin en amansız düşmanı haline gelmişti. Dolayısıyla, Türkiye’de milliyetçilik tıpkı İran ve Afganistan’da olduğu gibi, öncelikle İngiliz politikasına karşı bir başkaldırı biçimine dönüşmesi mecburdu; Doğu Avrupa’da ve Ortadoğu’da İngiliz düşmanlığının diğer başlıca hedefi olan Sovyet Rusya’da doğal bir müttefik bulmaya da aynı ölçüde mecburdu. 13 Eylül 1919’da, Çiçerin, on beş gün önce İran’a yapılan çağrının ardından, bu sefer de ‘Türkiye’nin işçi ve köylülerine radyodan hitap etti. Konuşmada, Sovyet hükümetinin sadece birbiri ardına tahta geçen Çarların değil, Geçici hükümetin de İstanbul ve Boğazlar üzerindeki taleplerini hemen reddettiğini ve Sovyet rejiminin ezilen halklara verdiği desteği hatırlattıktan sonra, mevcut durumu analiz ediyordu. (Carr; 2004: 231).

E.H. Carr’a göre; Bolşevik etkisi üç kanaldan Türkiye’ye tesir etmiştir. Bu kanallar; Moskova, İstanbul ve Ankara’da yoğunlaşan Anadolu kökenli kanallardır. Başlangıçta ki bu ayrı kanalların, daha sonraları Türk komünistleri ve aşırı sol akımlar içinde, bazı anlaşmazlık ve fikir çatışmalarına da yol açtığı söylenebilir. (Carr; 2004: 233). Bu kanaları sırası ile ele alacak olursak;

Bu kanallardan ilki Moskova kanalıdır. Bolşevik ihtilalının Türkiye’de sesini duyurmasını sağlayan ilk kişi Mustafa Suphi adlı bir Türk aydınıdır. M. Suphi, Lenin ile iş birliği yaparak, Rusya içinde esir olarak bulunan Osmanlı ordusu subayları ve askerleri arasında yaptığı propaganda hareketleri ile bir siyasi akım başlatmıştır. Mustafa Suphi eğitimini Fransa’da yapmış, ittihatçılarla bir süre iş birliği yaptıktan sonra, onlara ters düşen fikirleri ve faaliyetleri ile hapse mahkûm edilmiş ve Sinop cezaevinden kaçarak Rusya’ya sığınmıştır. 1919 Şubatında, Mustafa Suphi’nin liderliğindeki Türk komünistlerin yayın organı ‘yeni dünya’ gazetesi yayımlanmaya başlamıştır. Gazete önce Moskova’da daha sonra da Bakü’de çıkarılmaya başlar. Rusya’daki Türk komünistlerin merkezi Bakü’ydü. Türk komünistleri ‘Yeni Dünya’ gazetesinin her sayısından iki bin taneyi gizlice Türkiye’ye geçirip, askerler, işçiler, ilerici aydınlar arasında dağıtılmaktaydı. Gazetenin bin kadarı Azerbaycan’da 700 kadarı da Rusya’nın çeşitli bölgelerinde bulunan Türk esirleri arasında dağıtılmaktaydı. (Şişmanov; 1978: 97).

Türk sol sosyalistleri, Mustafa Suphi’nin teşebbüsüyle, 18 Temmuz 1918’de, Moskova’da bir kongre toplarlar. Kongrede, Türkiye Komünist Partisi’nin yurtdışı kolu

kurulur, başkanlığa Mustafa Suphi getirilir. Bu kongre ile Türkiye komünist hareketinin örgütlenme dönemi başlamış olur. (Şişmanov; 1978: 97).

Marksizm-Leninizm'in Türkiye'ye girdiği ve yayılmaya başladığı ikinci kanal Batı Avrupa kökenlidir. Savaştan önce ve savaş zamanında Fransa ve Almanya gibi ülkelerde bulunan Türk öğrencileri, işçileri ve vatandaşları arasında, Fransa'daki Marksist-Sosyalist yayınlar, Almanya'da yenilgiden sonra birden yoğunlaşan spartakistlerin eylemleri birçok Türk'ü etkilemiştir. Bunlar arasında Fransa'da okuyan D. Şefik Hüsnü ve Almanya'da Bolşevikler gibi iç ayaklanma yapmaya kalkan ve sosyal demokratların sol kanadını oluşturan spartakistlerin eylemlerine karışan Vedat Nedim Tör ve Ethem Nejat gibi aydınlar, Türkiye'ye dönüşlerinde mücadelelerini sürdürmüşlerdir. İstanbul'da 'Kurtuluş' ve 'Aydınlık' adlı Marksist dergiler çıkartarak, çevreyi ve aydın kesimi etkilemeye gayret sarf etmişlerdir. (Yalçın; 1991: 374).

Üçüncü kanal; Anadolu'da ve Ankara'da yerli halk ve aydınlar arasında başlayan bir eğilimden oluşmuştur. Daha önce de değindiğimiz gibi aynı düşmana karşı mücadele veren Bolşeviklere karşı Türk kamuoyunda beliren sempati, Anadolu aydınları, milli mücadele ve direnişi başlatan 'Kuvayi Milliye' çeteleri içinde asker ve subaylara arasında yankı bulmuştur. Aynı şekilde Rusya'da ve Kafkasya'da, Bolşeviklerle işbirliği yapan bazı Türk ve Müslüman liderlerin, Müslümanlıkla komünizmin bağdaşabileceğine inanan ve kendi mücadele birliklerine 'Kızıl Ordu' yerine 'Yeşil Ordu' denmesini isteyen düşünceleri, Anadolu'da yankı uyandırmıştır. Dinine bağlı muhafazakâr çevrelerin, Bolşevizm tezine yakınlık hissetmesine yardım edecek bu yaklaşım, milli mücadelenin ilk dönemlerinde Atatürk ve çevresindekilerin birtakım güçlükler yaşamasına neden olmuştur. (Yalçın; 1991: 375).

1920-22 yılları boyunca İslam'ın Bolşeviklikle benzeştirip, benzeştirilemeyeceği tartışma konusu olmuştur. Bolşevikliğin; eşitlik, adalet, Sovyet gibi ilke ve uygulamalarını, İslam dininin kaynaklarında bulanabilen mümkün karşılıklarla birlikte düşünen, adeta Bolşevikliği İslam'a özdeşiren bu eğilime Bolşevik gruplara, bir grup İslamcı çerçevede daha belirgin olarak rastlanmaktaydı. Bunun tipik bir örneği Enver Paşa'nın 1919'da Berlin'den Cemal Paşa'ya yolladığı mektuptur. Enver Paşa 'şimdilik umumi fikrim' diye başlayan mektubunda şunları sıralamaktadır: 'Hedefim, müştereken Avrupa'nın emperyalist kapitalizmi olduğuna göre, sosyalistlerle işbirliği ve kurtarılan memleketlerin iradesi dâhilinde sosyalizm prensiplerini kabul etmektir.' (Kocabaşoğlu; 2006: 247). Ruslarda bu durumdan yararlanarak, Bolşevik ihtilalından sonra Bolşeviklerin, Çarlık Rusya'sı dâhilindeki

Müslüman ülkelerine güven ve güç kazanabilmek adına kendi programlarının ‘Sovyet’ kelimesini ‘şura’ olarak çevrilmesinde olduğu türden, dinsel çerçeveler içinde yorumlanmasına göz yummuşlardır. (Kocabaşoğlu; 2006: 249).

Anadolu kanalıyla Bolşeviklik düşüncesinin yayılmasının bir diğer yöntemi ise medyadır. Anadolu’da ihtilal haberlerine yer veren yayınların adı; İkdam, İstiklal, Hukuk-i Beşer ve Alemdar’dır. 1919 yılının ilk üç ayı bu gazeteler, Almanya’daki sosyalistler yani Spartakistlerin ihtilalci hareketlerine dair haberlerine rastlamak mümkündür. İstanbul basını içinde İştirakçi Hilmi’nin sahibi olduğu İdrak gazetesi ile Vakit ve Yeni Gün gazeteleri ‘Yeni Rusya’ ile ilgili haberleri daha yorumsuz bir habercilik örneği ile sergilerken, diğerleri ise; özellikle Alemdar, Sabah ve İstiklal gazeteleri haberlerini anti-Bolşevik yorumlarla vermeyi üslup edinmiştir. (Kocabaşoğlu; 2006: 195).

Lenin’in kapitalizmin en yüksek aşaması, emperyalizm de dikkat çektiği gibi, İran, Türkiye ve Çin’den yarı sömürge olarak bahsediyordu. Sovyet politikası tüm bu halklara seslenmeyi hedefliyordu. Bu ilkeler ilk uygulamalarını 24 Kasım-17 Aralık 1917’de Sovnarkom’un ‘Rusya’daki ve Doğu’daki bütün Müslüman emekçilere’ hitaben yayımladığı bir çağrıda bulundu. Rusya Müslümanlarına, ‘inanç ve örflerinin’, ‘ulusal ve kültürel’ kurumlarının bundan böyle özgür ve koruma altında olacağına teminat vermiyordu. Doğu’lu Müslümanlar ise; İranlılar ve Türkler, Araplar ve Hindular özellikle zikrediliyordu. Ülkeleri yabancı güçlere karşı mücadele etmeye teşvik ediyordu. İstanbul’un Rusya tarafından ele geçirilmesine imkân veren gizli antlaşmalar yırtılıp atılmıştı. Ermeniler kendi siyasi kaderini belirlemede özgür olacaklardı. Manifesto şu şekilde bitiyordu; ‘Onurlu, demokratik bir barışa doğru kararlı ve sağlam adımlarla yürüyoruz. Bayraklarımızla dünyanın ezilen halklarına kurtuluş getiriyoruz.’ (Carr; 2004: 231).

Peki, o dönemki Türk yönetimi bu hareketlere nasıl karşılık veriyordu? Atatürk, Bolşeviklerle siyasi alanda iş birliği yapmak, onlardan yardım almak politikasını akılcı bir taktik olarak düşünmekle birlikte, Milli mücadelenin yabancı bir devletin etkisi altına girmesi ve başlattığı girişimin Bolşevik tezini benimseyen bir kadro tarafından devralınması tehlikesini sezmiştir. Yabancı devletlerle işbirliğini önlemek için ‘Hıyaneti Vataniye’ kanunu çıkartarak, milli mücadele hareketinin bölünmesini ve içeriden sabote edilmesini önlemeye özen göstermiştir. Buna rağmen I. TBMM’de kendilerine ‘Halk Zümresi’ adını veren ayrı bir hizip oluşturmaya çalışan bir grubun Bolşevik etkisi altına girmekte olduğu hissedilince harekete geçmiştir. Mustafa Suphi’nin Karadeniz’de yurt dışında kurulmuş TKP’nin merkez

komite üyesinin boğulması, Çerkez Ethem'in yola getirilmesi Ankara'da da bazı önlemler almayı gerekli kılmıştı. Mustafa Kemal, komünizmin yalnızca polis ve baskı önlemleri ile bastırılamayacağını, kamuoyunda Bolşevizm'in ve komünizmin belirli bir ölçüde cazibesi olduğunu, fakat bunu yabancıların istismar etmesini önlemek gerektiğini görerek, kendisine yasal bir komünist partisi kurmuştur ve başına da en güvendiği bazı yakın arkadaşlarını getirmiştir. Bu olay yer altı faaliyetlerini sürdüren bazı komünist çevrelerinde bir oyun olarak karşılanmış, pek çok kişinin kafasında bazı tereddütler yaratmıştır. (Yalçın; 1991: 375-376).

Atatürk ve Milli mücadele kadrosuna karşı cephe alan gerçek komünistler, 'Halk İştirakiyun Fırkası' adıyla bir yasal komünist partisi kurmuşlardır. Fakat bu partinin Çerkez Ethem olayı ve Sovyet ajanı Şerif Molotof'la irtibatları ortaya çıkınca, daha sonra yaşamlarını Moskova'da sürdürecektir olan Nazım ve Baytar Salih gibi yöneticiler tutuklanmıştır. Bunun üzerine bu partinin çıkardığı 'Emek Dergisi' ve bu partide kapatılmıştır. Fakat Atatürk Sakarya savaşından sonra, Yunanlıları Anadolu'dan sürüp çıkartmak için hazırlık yaptığı bir dönemde, Bolşeviklerle iyi ilişkilerini sürdürüp, askeri yardım alabilmek için bu partiyi tekrar faaliyete geçirmiştir. Dumlupınar zaferi kazanıldıktan sonra, Başbakanlığa getirilen Rauf Orbay, bu gayri milli hareketin ve yabancı bir ülkenin içimizdeki ajanları gibi hareket eden bu grubun üzerine yeniden yürümüş, parti kapatılmış ve yayın organları 'yeni hayat' son bulmuştur. (Yalçın; 1991: 376).

1920 ve 1930'larda ülkeye egemen olan milli devlet ve milli ideoloji, dış kökenli, ülke koşullarına yabancı, Rusya'nın tamamen farklı tarihi, siyasi, sosyal ve ekonomik durumu nedeniyle Türk aydınları tarafından yadırganan bir akım olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle ikinci dünya savaşına kadar geçen dönemde ara sıra gazetelerin arka sayfalarında ancak yer alabilen polis haberleri arasında komünistlerin adı duyulmuştur. II. Dünya Savaş'ı şartları, Sovyetler lehine gelişmeye başlayınca, Türkiye'deki komünistlerinde moralleri ve cesaretleri yükselmiş, 1943-44 yıllarında Yurt ve Dünya, Aydınlık gibi solcu dergilerde, özellikle Batı'da Marksist düşüncenin moda haline geldiği ülkede öğrenim görmüş bazı aydınları tarafından üniversitelerde yoğun bir propaganda kampanyası yürütülmüştür. (Yalçın; 1991: 378).

İşçi hareketleri üzerinde, Bolşevik Devrimin etkileri 1908-1917 yılları arasında yalnızca Türkiye'nin devrime hazırlık süreci şeklinde sınırlı kalmıştır. Türkiye'de işçi ayaklanmaları üzerinde belirgin etkiler 1917 Bolşevik Devrimi ile başladığı söylenebilir.

Rusya'dan gelen ve Türkiye üzerinde etkili olan ilk akım Narodnizm yani halkçılık akımıdır. 1870'li yıllarda Petersburglu öğrenciler arasında yayılan bu hareketin kurucusu Nikolay Vasiliyeviç Çaykovsky'dir. Çaykovsky,1874'te ABD'ye göç etti, Kansas'ta bir komünde yaşadı ve Rusya'ya ancak 1906'da döndü. Bolşevizm'in nihai zaferi sonrasında Londra'ya gitti. Narodnizm Rusya'da Ekim Devrimi'ne geline süreçte, özellikle 19. Yüzyılın sonlarında oldukça etkili bir siyasi harekettir. Çarlığı yıkacak devrimin öznesi olarak halk adı altında, köylülüğün merkezi olduğu bir sınıflar ittifakını öngören Narodnikler, asıl olarak profesyonel aydınlardan oluşan bir örgüttür. (arsiv.marksist.org/ tarihte_bugun/2759_7-Ocak-1851/20/04/2015).

Türkiye'de Bolşeviklerin karşıt grubu olan Menşevikler (azınlık taraftarları), Türkiye'de işçi sınıfının nicel ve nitel güçsüzlüğünü ileri sürerek, Kemalistlerin desteklenmeye devam edilmesini savunmuştur. (Şişmanov; 1978: 30).

1908'de Jön Türklerin gerçekleştirdiği burjuva devriminden sonra, Türkiye'de işçi hareketi ve Grev olayları büyük bir hız kazanmıştır. Batı'daki burjuva devrimlerinin ve 1905-1907 Rus Devrimi'nin yaydığı düşüncelerin etkisinde kalan aydın ve subay kadrosu, padişahın mutlak haklarını Kanun-i Esasi ile sınırlandırmak, ülkede parlamenter rejim kurmak ve Batı'da kilere benzer reformlar yapmak suretiyle Osmanlı İmparatorluğu'nu çökmeden kurtarabileceklerine ve onu modern bir devlet yapabileceklerine inanıyorlardı. 1908 harekâtında ne siyasal, ne sosyal ne de ekonomik alanlarda gerçek devrimci sonuçlara gidilememiştir. Lenin'in 1908 hareketi ile ilgili yazdığı makalelerde bu hareketin bu halk devrimi olmadığını, halkın belirli siyasal taleplerle harekete katılmadığını belirtmiştir. Ancak, buna rağmen bu hareketin Osmanlı Devleti'ndeki işçi sınıfı ve sosyalist hareketin ilerlemesine katkısı olmuştur. Şöyle ki, II. Meşrutiyet padişahın yetkilerini sınırlamış, siyasi parti ve işçi meslek birliklerinin kurulmasına izin vermiştir. Yapılan bu tür reformlar, kısa bir süre için bile olsa, ülkenin siyasal ve sosyal hayatına belirli bir canlılık getirmiştir. (Şişmanov; 1978: 34).

Mütarekeden sonra,1908'den bu yana TSF ile aynı dönemde 22 Eylül 1919'da kurulan Sosyalist hareket o tarihten sonra Osmanlı toplumunda ciddi anlamda yayılma göstermiştir. Selanik, İstanbul, İzmir, Samsun gibi büyük kentlerde kurulan işçi örgütlenmelerinde sosyalist düşünce çok sayıda taraftar kazanmıştır. Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu gibi isminde sosyalist kelimesine yer veren ilk örgütler bu dönemde kurulmuştur. Yine Marangoz İşçileri Sendikası, Dersaadet Tramvay İşçileri Cemiyeti, İmalat-ı Harbiye İşçileri Cemiyeti,

Mürettibin-i Osmanî Cemiyeti, Tütün Rejisi İşçileri Cemiyeti gibi bu dönemde kurulan işçi örgütleri etkili çalışmalar yapmıştır. (Makal; 1997: 246).

1922 yılına geldiğimizde ise İstanbul'da Bolşeviklik akımının daha çok siyasi alanda etkili olduğunu görüyoruz. İstanbul'da Bolşevik devriminden etkilenerek kurulmuş belli başlı iki Marksist parti vardı. Bunlardan biri yerli azınlıkların hakim olduğu 'Beynelmilel İşçiler İttihadı', ötekide aydınlık çevresinin yönettiği 'Türkiye İşçiler Derneğidir'. Türkiye işçi derneği merkezi umumisi, 1922 Temmuz ayı başında, İstanbul'daki bütün solcu partilere ve işçi kuruluşlarıyla birleşmek üzere konuşmak için yazılı bir çağrıda bulunmuştur. Mürettepler cemiyeti, Müstakil Sosyalist ve Ermeni Sosyal Demokratlar Fırkaları tarafından gönderilen delegeler, 21 Temmuz 1922'de konferans masasına oturmuştur. Ancak, umulan birlik gerçekleştirilememiş ve bu yolda bazı hazırlık çalışmaları yapma kararı almışlardır. (Tuncay; 1978: 313).

20 Temmuz 1919'da İstanbul'da Türkiye Sosyalist Fırkası Kongresi yapılmıştır. Ancak Mete Tuncay'ın Türkiye'de Sol Akımlar adlı eserinde bahsettiği Vanlı Kazım Kip'in, Fırkanın Paris şubesini temsil edenlerden biri olduğunu ifade etmesi ile Sovyetler Birliği'nin bu fırkanın içerisine taraftarlarını sızdırdığı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Fırka, kendisine taban bulmak üzere Bahriye Nezaretine bağlı tersane gibi işyerlerinde örgütlenir. Bu işyerlerinde çalışan işçilerin sözcülüğünü üstlenen Fırka, Ekim ayında Tersane işçilerinin yaptıkları grevleri desteklemiş, böylece hiç azımsanmayacak ölçüde taraftar toplamıştır. (Sönmezsoy; 1981: 63).

Çalışmanın başlarında da belirtildiği gibi Bolşevik Devrimi'nin etkisi ile 1 Haziran 1921 tarihinde Şefik Hüsnü tarafından kurulan Aydınlık Dergisi Türkiye'de Bolşevik Devrimi'nin etkisiyle işçi örgütlenmeleri kurma konusunda çok etkili söylenebilir.

1922 Eylül ve Ekim ayı içinde Aydınlık çevresi İstanbul'da bir takım bildiriler dağıtarak Yeni Türkiye'de devrim fikrini, proletarya hâkimiyeti fikrini kurmaya çalışmışlardır. Kasım başında saltanatın kaldırılması üzerine, TBMM'ye TİÇSF'nin gönderdiği tebrik telgrafında da, 'Türk İşçi ve Köylü Ordularının, bütün cihan proletaryasının çabasıyla, çıkan emperyalizme karşı kazandıkları zafer alkışlar almakta, yapılan siyasi devrim karşısında duyulan memnunluk dile getirilmektedir' (Tuncay; 1978:319). Ancak Aydınlık çevresinin Mustafa Kemal Atatürk hükümeti ile iyi ilişkileri çok uzun sürmeyecektir. Aydınlık dergisinin 1923 Kasım sayısı, 1917 Sovyet devrimin beşinci yıldönümüne ayrılmış olup, Türkiye'de cumhuriyetin ilanını hiç anmamaktadır. Bundan sonraki iki ayda dergi

çıkamamış ya da çıkamamıştır. Çevrenin başlattığı daha önce bahsedilen işçileri birleştirme hareketi ise yavaş yavaş başarıya ulaşmaya başlamıştır. İstanbul'da 250 delegenin bulunduğu hazır bulunduğu bir kongre toplanmıştır. 34'ü sendika içinde örgütlenmiş, İstanbul'dan 19.000, Zonguldak kömür havzasından 15.000 ve Balya-Karaaydın Kurşun madenlerinden 10.000 işçiyi temsil ettiğini söyleyen bu kongre, 'Türkiye Amele Birliğini' korumaya karar vermiştir. Ancak bu atılım hükümet tarafından tanınmamıştır. Daha sonra Rusya'da öğrenim görmüş olan Nazım Hikmet ve Şevket Süreyya Aydınlık grubuna dahil olmuştur. Nazım Hikmet, bu tarihten itibaren işçiler arasında birleşmenin gerekliliği üzerine yayınlar yapmaya başlamıştır. (Tuncay; 1978: 340-342).

1925'ten sonra işçi hareketleri ve örgütlenmesinde birtakım yavaşlamalar ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni de başta da belirtildiği gibi Aydınlık çevresi ile mevcut hükümetin arasının bozulmasıdır. Ancak bu durum yer altı örgütlerle de olsa 1940'lara kadar illegal bir biçimde devam etmiştir. İşçilerin birleşme ve grev hakkı konusundaki mücadeleleri 1946'dan beri sürdürülen bir mücadelenin ürünüdür. (Şişmanov; 1978: 32).

Aydınlık çevresi 1923'ün ilk aylarında işçiler arasındaki birleşme hareketine ön ayak olmaya devam etmiş ve hükümetin kurduğu yeni ekonomik düzen içinde bu sınıfın haklarının tanınması için çalışmıştır. Sonuç olarak tüm bunlardan anlaşılacağı gibi Türkiye'de işçi hareketlerinin, örgütlenmenin, sendikalaşmanın yayılıp, örgütlü bir hal almasında Rusya'daki 1917 Ekim Devrimi'nin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu düşünceden beslenen aydınlar Türkiye'de bu fikirleri yaymak için var güçleriyle savaşmışlardır. Devrimin etkileri de Türkiye'ye daha çok aydınlar kanalı ile olmuştur. Sol düşüncelerden etkilenen aydınlar, Türkiye'ye gelip daha çok işçi kesimini etkilemeye başlamışlardır. Ancak şurada bir tezatlık vardır ki; Rusya'da bize dayatılan özgür işçi figürünün Rusya'nın o dönemki durumundan uzaktan yakından ilgisi yoktur. O dönemde Rusya kendi halkını demir bir perde altına almış, radyo dinlemeyi bile işçilerine yasaklamıştır. Bunun nedeni işçiler arasında bir farkındalık oluşmasına engel olmaya çalışmaktır denebilir.

SONUÇ

Çok geniş bir alana yayılan Rusya'nın çarlık rejimi 1917 devrimi ile çökmüştür. Rusya'nın değişik zamanlarda bu yapılardan birinin değişime uğraması veya işlemez hale gelmesi önemli sorunların meydana gelmesine neden olmuştur. Örneğin IV. Ivan döneminde, merkez aristokrat ilişkisindeki bir takım kopmalar ve kırılmalar yaşandı ve bu durum, onun ölümünden sonra ülkeyi çeyrek asır sürecek bir krize sürükledi. Bütün bu kriterlerin çoğunluğunun var olduğu Petro ve Katerina dönemlerinde ise devletin sınırları genişledi ve Rusya önemli bir Avrupa gücü haline geldi. Petro dönemini takip eden dönemlerde ve Katerina dönemlerinde bu gelişmelerin sonucu olarak bazı köy isyanları çıktı fakat devlet bu isyanı otokratik yönetim ve aristokratların desteği ile bastırdı. Bu yapılardan biri olan feodal ekonomik yapı, II. Aleksandr döneminde 1861'de serfliğin ilgasıyla birlikte değişime uğradı. Köylerden kentlere göçler başladı, Rus köy toplumunun temeli olan mir ve ataerkil aile yapısı çökmeye başladı. Devletin bekası için çok önemli bir rol oynayan bu yapının değişime uğraması ve çökmeye başlamasıyla çarlık rejiminin son bulması arasında sıkı bir bağlantı vardır. Buna ek olarak izlenen liberal politikalar sonucu, haklara çarlığa karşı bir tutum oluşmuştur.

1917 Ekim Devrimi, savaşta olan yorgun Rusya'yı kısa sürede etkisini altına almıştır. En çokta Rusya'nın köylü kesimi bu devrimden etkilendiği görülmektedir. 1917 Devrimi dışarıdan bakıldığında, çoğunluğu azınlığa karşı destekleyen bir devrim olarak görülse de, perde arkasına inildiğinde durumun böyle olmadığı gözler önüne serilmektedir. Ekim Devrimi'ne giden süreçte ve devrim boyunca hali hazırda var olan belgelerden anlaşılmıştır ki, 1917 devrimin arkasında Yahudi desteği yadsınamaz biçimde vardır. Çalışmada da bu desteği kanıtlarla gözler önüne serilmeyi amaçlamıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda da büyük Yahudi şirketlerinin devrimi finanse ettiğine ve buna ek olarak Lenin, Stalin ve Troçki'nin Yahudi şirketinin sahipleriyle bir takım anlaşmalar, konuşmalar yaptığı tespit edilmiştir.

Bolşevik Devrimi'nin düşünceleri Türkiye'de 1920'li yıllarda yayılmaya başlamıştır. Bu düşünceler, Türkiye'de gruplar arası bir ayrıma neden olmuştur ve mevcut düzeni de ciddi boyutta etkilediği görülmektedir. Bolşevik Devrimi'nin Türkiye'ye etkisinin daha çok aydınlar kanalı ile olduğu söylenebilir. Aydınların yanı sıra İstanbul'da komünist faaliyetleri yürütenlerin birçoğu varlıklı ailelerin dış ülkede eğitim görmüş çocukları oluşu onların 'salon sosyalistleri' olarak tanımlanmasına yol açmıştır.1917'den sonra Avrupa'da okumaya

başlayan Osmanlı'nın ilk üniversite kuşağı ilk olarak komünist düşünceyle karşılaştı ve Mustafa Suphi'nin Türkiye'de önderliğini yaptığı bu akımın yayılması hızla devam etti.

Türkiye'de aydınların etkisiyle kurulmaya başlayan komünist partiler, Moskova, İstanbul ve Ankara gibi ayrı yerlerde kurulmaları ve ayrı yerlerde faaliyet göstermeleri solunda kendi içinde ayrılıklara neden olduğunu söyleyebiliriz. Mustafa Suphi, Stalin'in emrinde Anadolu'yu komünistleştirip, Rusya'nın bir uydusu haline getirmek istemiştir. Nitekim çarlık Rusya'sı dağılınca, bağımsızlığa kavuşan ve benzer küçük Türk devletçikleri Rusya'nın uydusu haline gelmiştir. Bolşevik Devrimin oluşmasında ve yayılmasındaki en önemli amacında bu olduğu tespit edilebilir. Çünkü çalışmanın başında devrimin dış kaynaklı güçler tarafından gerçekleştiğini iddia etmiştik. Bu durum da bu iddiamızı doğrular niteliktedir diyebiliriz.

1920-23 arası dönem, siyaseten çok yoğun yaşanmış, gerek bağımsızlık savaşları gerekse T.B.M.M.'nin kuruluşu ülke tarihinde Cumhuriyet'e bağlanan süreçte bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde ciddi ekonomik değişimler yaşanmamıştır. Burada belirleyici olan sosyo-ekonomik değişimler değil, 1917 Bolşevik ihtilali ile işçiler arasında oluşan sosyalist fikirler ve bu bağlamda oluşan işçi örgütlenmeleri ve grevlerini yürüten sosyalist partilerdir diyebiliriz. Bunlar içinde en önemli ve en etkili olanı 1920'de İstanbul'da ilk kongresini yapmış olan Türkiye Sosyalist Fırkasıdır.

İstanbul'da sol görüşlü aydınların oluşturduğu Aydınlık dergisi çevresi tarafından kurulan 'Türkiye Sosyalist Fırkası' o güne kadar kurulmuş sosyalist dernek yada partilerin aksine içi kesininin üzerinde etkili olmayı başarmıştır. Fırka, o dönemde özellikle tersane işçileri etkisi altına alıp, grevlerini desteklemiş ve bu yolla işçiler arasında sempati kazanmıştır. İşte 1920'li yıllardan sonra Türkiye'de sosyalist akım işçilerin arasına bu yolla girmiş, TSP'nin taraftarları gittikçe artmaya devam etmiştir. Bu durum bu sol ayrımının Türkiye'de oluşmasına daha sağlam bir zemin hazırlamış ve günümüzde de hala Bolşevik Devriminin etkisiyle gelen bu ayrımın sancıları devam etmektedir.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki dönem çalışma ilişkileri yine yoğun olarak devam etmiştir. Ancak 1925 yılında Doğu'da gerçekleşen Şeyh Sait İsyanı dengelerin değişmesine neden olmuştur. Bu isyan sonrasında çıkarılan Tahrir-i Sukün kanunu ile dernek kurmanın yasaklanması iyi başlayan dönemin olumsuz bir şekilde bitmesine neden olmuştur. Buradan yola çıkarak, Liberal Ekonomi döneminde (1923-29) işçi örgütlenmeleri çok zayıf olup, çok az sayıda grevler gerçekleşmiştir. Devletçi ekonomi dönemine (1930-38) baktığımızda ise

devlet denetiminde bir durumla karşı karşıya kalıyoruz. Devlet güdümü dışındaki örgütlenmeler çeşitli cezai yaptırımlarla karşılaşmıştır. Bu durumda Cumhuriyet döneminde sosyalist akımın etkisinin önünü kesmiştir.

Sonuç olarak; Bolşevik Devri'nin Türkiye üzerindeki etkisi çoğunlukla aydın kesim kana ile olmuştur. Bu kesim, yurt dışında karşılaştıkları Bolşevik öğretiyi ülkelerine geldiklerinde çeşitli yollarla yaymak için uğraşmışlardır. Kullandıkları en etkili yöntem işçi kesimini etkilemek için grevlerde onların yanında olmak ve bu konu ile ilgili mecmualar bastırmaktır. Tek parti döneminde devletin etkisi ile bu etki az da olsa kırılmış olsa da, Türkiye bu etki sonucunda oluşan ayrılığın sancılarını hala yaşamaktadır.

KAYNAKÇA

A. KİTAPLAR

- ABENDROTH, Wolfgang (1971) ‘Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi’, Belge Yayınları, İstanbul.
- ACAR, Kezban (2009) ‘Ortaçağ’dan Sovyet Devrimi’ne Rusya’, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AKŞİN, Sina (2008) ‘Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980), Cem Yayınları, İstanbul.
- ALLEMAND, Jean, SAGE ve Jean Claude (2010) ‘İşçi Hareketi İçinde ki Siyonist Ajanlara Karşı Mücadele’, Sarmal Yayınları, İstanbul.
- AR, Kamil Necdet (2013) ‘Türkiye’de Çalışma İlişkileri’, Ekin Yayınları, Bursa.
- BELGE, Metin (2006) ‘Bolşevik İhtilalı ve Osmanlılar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BUJOSEVIC, Dragan ve Ivan RADOVANOVIC, (2002) ‘The Fall of Milosevic’, Palgrave Yayınevi, New York.
- CARR, E. H. (2004) ‘Bolşevik Devrimi 3’, Metis Yayınları, İstanbul.
- CARR, E. H. (2007) ‘Bolşevik Devrimi 2’, Metis Yayınları, İstanbul.
- CARR, E.H. (2012) ‘Bolşevik Devrimi 1’, Metis Yayınları, İstanbul.
- CEM, İsmail (1977) ‘Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi’, Cem Yayınevi, İstanbul.
- CERRAHOĞLU, A. (1975) ‘Türkiye’de Sosyalizm Tarihine Katkı’, May Yayınları, İstanbul.
- COHEN, Stephen (1977) ‘Buharin ve Bolşevik Devrimi’ Kavram Yayınları, İstanbul.
- COSTON, Henry (1974) ‘Beynelmilel Sermaye ve İhtilallar’, Otağ Yayınları, İstanbul.
- DAVENPORT, John (2010) ‘Milestones in Modern Word History: The Bolsheviks Revolution’, Chelsea House Yayınları, New York.
- ENGELS, Friderich (2010) ‘İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu’, Sol Yayınları, Ankara.
- ERGİNSOY, Haluk Faruk (1968) ‘Türk İşçi Hareketi Üzerine Bir Deneme’, Öleyiş Yayınları, İstanbul.
- GÜLMEZ, Mesut (1983), ‘Türkiye’de Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi)’, Sevinç Matbaası, Ankara.

GÜLMEZ, Mesut (1988), 'Sendikal Hakların Uluslararası Kuralları ve Türkiye', Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.

GÜLMEZ, Mesut (1995) ' Mecliste İşçi Sorunu ve Sendikal Haklar (1909-1961)', Öteki Yayınevi, Ankara.

GÜZEL, Şehmuz (1996) ' Türkiye'de İşçi Hareketleri (1908-1984)', Kaynak Yayınları, İstanbul.

İLERİ, Ülkü (2009) 'Türkiye'de Toplumsal Değişimin Çalışma İlişkileri Üzerindeki Etkileri', Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, Ankara.

KIVILCIMLI, Hikmet (2008) 'Türkiye'de Sınıflar ve Politika', Sosyal İnsan Yayınları, İstanbul.

LENIN, Vladimir (2010) ' Sovyet İktidarı ve Dünya Devrimi', Agora Kitaplığı, İstanbul.

MAKAL, Ahmet (1997) ' Osmanlı İmparatorluğunda Çalışma İlişkileri: 1850-1920', İmge Kitapevi, Ankara.

MAKAL, Ahmet (2015) ' Ameleden İşçiye', İletişim Yayınları, İstanbul.

McDERMID, Jane ve Anna HILLYAR, (1999) 'Midwives of the Revolution Female Bolsheviks and Women Workers in 1917', UCC Yayınları, İngiltere.

MILAR, James (2004) 'Encyclopedia of Russian History', Library of Congress Cataloging in Publication Data, United States of America.

MINC, Alain (2009) ' Dünyayı Sarsacak On Gün', Elips Kitap, Ankara.

MISIRLOĞLU, Kadir (2012) 'Moskof Mezalimi' Sebil Yayınevi, İstanbul.

MOORE, Barrington (2012) ' Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Temelleri', İmge Kitapevi, Ankara.

NETCHEOLODON, General (1978) 'Rus İhtilali ve Yahudiler', Sebil Yayınları, İstanbul.

ONAY, Yaşar (2007) ' Batıya Direnen Devlet: Rusya', Yeni yüzyıl Yayınları, İstanbul.

PEKİN, Faruk (1985) ' Demokrasi Sendika Özgürlüğü ve Sosyal Haklar', Alan Yayıncılık, İstanbul.

RABINOWITCH, Aleksander (2008) 'Bolşevikler İktidara Geliyor, Petrograd'ta 1917 Devrimi', Yordam Yayınları, İstanbul.

RIASANOSKY, Nicholas (2011) 'Başlangıçtan Günümüze Rusya Tarihi, İnkılap Yayınları, İstanbul.

SENCER, Oya (1968) 'Türkiye'de İşçi Sınıfı', Habora Kitapevi, İstanbul.

SKOCPOL, Theda (2004) 'Devletler ve Toplumsal Devrimler', İmge Kitapevi, Ankara.

SÖNMEZSOY, Refik (1981) 'Türkiye'de ve Dünya'da İşçi Hareketleri', Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

SUTTON, Anthony (2001) 'Wall Street And The Bolshevik Revolution', United States of America.

ŞİŞMANOV, Dimitır (1978) 'Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketinin Kısa Tarihi (1908-1965)', Belge Yayınları, İstanbul.

TOKER, Metin (1973) 'Orak İle Çekiç Arasında Kalanlar', Akis Yayınları, Ankara.

TUNAYA, Tarık Zafer (1996) 'Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri', Arba Yayınları, İstanbul.

TUNAYA, Tarık Zafer (1999) 'Batılılaşma Hareketleri II', Cumhuriyet Yayınları, Ankara.

TUNCAY, Mete (1978) 'Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)', Bilgi Yayınevi, İstanbul.

VERNADSKY, George (2011) 'Rusya Tarihi', Selenge Yayınları, İstanbul.

YALÇIN, Aydın (1983) 'İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi', Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara.

YAZGAN, Mustafa (1978) 'Tehlikenin Eşiğinde', İkbal Yayınları, Ankara.

ZINOVYEV (2012) 'Rusya Komünist Partisi Tarihi', Mızrak Yayınları, İstanbul.

B. MAKALELER

BULUT, Sedef (2013), 'İşgal İstanbulunda Bolşevik Faaliyetleri: Bolşevizm İtilaf Devletleri'nin Bolşevizm Endişesi ve Uyguladığı Politikaları', Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 9, 207-233.

GÜNDÜZ, Ahmet (2005), '1917 Bolşevik İhtilalının Türk Dünyasında ki Yansımaları', Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, Ankara, 1-12.

SADUKOV, Ramin (2003), 'Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi', Azerbaycan Muallimler Enstitüsü Sheki Şubesi, Azerbaycan.

SADUKOV, Ramin (2003), 'Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimine Giden Yol', Azerbaycan Muallimler Enstitüsü Sheki Şubesi, Azerbaycan.

TEKİN, Yusuf , ' Türkiye'de ilk Sosyalist Hareket 'İştirak Çevresinin' Sosyalizm Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme', Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Ankara.

USLU, Ateş (2014). ' Avrupa'da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketi (1830-1840)' Akademik İncelemeler Dergisi, Sayı 1, Cilt 5,1-24.

C. ARAŞTIRMALAR VE RAPORLAR

ATALI, Esra (2002), '1905 Rus Devrimi ile 1908 Jön Türk Devrimi'nin Karşılaştırmalı İncelemesi', Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

D. İNTERNET ADRESLERİ

Çağlı Elif; (2010) '1917 Ekim Devrimiyle İşçi Sovyetleri Devletlerinin Doğuşu', http://marksisttutum.org/1917_ekim_devrimiyle_isci_sovyetleri_devletinin_dogusu.htm09/02 /15

ÖZGEÇMİŞ

İlk, orta ve lise öğrenimini Kocaeli’de tamamladı. Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden 2013 yılında mezun oldu. Aynı zamanda aynı tarihte, Çift Anadal Programı ile Kocaeli Üniversitesi Gazetecilik bölümünü bitirdi. 2013 yılında Yalova Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler Anabilim Dalına ait Sosyal Politika bilim dalında Yüksek lisansa başladı ve halen devam etmektedir.

SENA GÜRSOY